

RAPORT

PRIVIND RESPECTAREA DREPTURILOR COPILULUI
ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2019

RAPORTUL AVOCATULUI POPORULUI
PENTRU PROTECȚIA DREPTURILOR COPILULUI

REPORT

ON OBSERVANCE OF CHILD'S RIGHTS IN
THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN 2019

REPORT OF OMBUDSPERSON
FOR CHILDREN'S RIGHTS

RAPORT

PRIVIND RESPECTAREA DREPTURILOR COPILULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2019

RAPORTUL AVOCATULUI POPORULUI
PENTRU PROTECȚIA DREPTURILOR COPILULUI

CHIȘINĂU, 2020

Acest raport este elaborat și publicat cu sprijinul financiar al UNICEF Moldova.

Conținutul, opiniile și modul de expunere a informației, precum și prezentarea grafică, nu reflectă neapărat punctul de vedere al UNICEF Moldova.

CUPRINS

Introducere	4
Dreptul la viață	6
Dreptul la sănătate	15
Dreptul la familie și protecția copiilor rămași fără ocrotire părintească	25
Dreptul la opinie și libertățile civile.....	33
Justiția pentru copii	37
Dreptul la educație	45
Dreptul la muncă.....	53
Respectarea drepturilor copilului în regiunea transnistreană.....	59
Activitatea de promovare a drepturilor copilului	62
Date statistice privind examinarea cererilor și adresărilor la avocatului poporului pentru drepturile copilului	65
Telefonul de încredere al copilului în anul 2019	76

INTRODUCERE

Raportul privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019 a fost realizat în conformitate cu prevederile art. 29 din Legea nr. 52 din 3 aprilie 2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul).

Raportul prezintă opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului privind capacitatea sistemului național de protecție a drepturilor copilului de a asigura respectarea drepturilor copilului, bazată pe concluziile formulate în procesul de monitorizare a implementării la nivel național a Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. De asemenea, Ombudsmanul Copilului prezintă recomandări autorităților statului care urmează a fi întreprinse în vederea eliminării factorilor sistemici care generează încălcarea drepturilor copilului într-un anumit compartiment și ameliorării situației în sistemul de protecție a drepturilor copilului.

Problemele abordate în raport, în cea mai mare parte, sunt „vechi”, fiind tratate și în rapoartele anuale ale Ombudsmanului Copilului pentru anii precedenți. Menținerea acestora în aria de monitorizare, concomitent cu altele noi identificate, denotă faptul că ele nu au fost soluționate, ba, dimpotrivă, au condiționat agravarea situației în domeniu.

Pe parcursul anului 2019, în contextul exercitării atribuțiilor prevăzute de Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr.52 din 3 aprilie 2014, Ombudsmanul Copilului a examinat cazuri individuale în baza cererilor și procedurii ex-officio, a studiat cadrul legal penal, civil și administrativ și a înaintat propuneri cu privire la modificarea acestuia, a cooperat cu instituții de stat în vederea asigurării respectării drepturilor copilului, a elaborat rapoarte tematice privind respectarea drepturilor copiilor rămași fără îngrijire părintească și a copiilor aflați în locurile de detenție, situația privind serviciile paliative pentru copii. De asemenea au fost organizate activități de promovare a drepturilor copilului în instituțiile de educație, activități de consultare a opiniei copilului la nivel zonal și național, cum ar fi Forumul Național al Copilului.

Concomitent, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat implementarea Recomandărilor Comitetului ONU pentru drepturile copilului în baza Rapoartelor IV și V comasate, prezentate în anul 2017.

Subsecvent, Ombudsmanul Copilului conchide că politica publică este inefficientă pentru protecția drepturilor copilului, sistemul național de protecție a drepturilor copilului nu răspunde necesităților speciale ale copiilor în situație de risc, sistemul național de educație nu oferă copiilor pregătirea necesară pentru integrarea socială, iar sistemul de justiție juvenilă eșuează în exercitarea sarcinilor de bază de prevenire și protecție a copilului cu comportament emoțional complex.

Statul nu alocă suficiente resurse pentru menținerea și consolidarea reformelor sistemice efectuate. Lipsește o viziune adecvată pentru dezvoltarea abilităților

parentale, fapt demonstrat prin cazurile tragice soldate cu decesul copiilor. Nu există un răspuns adecvat cu privire la combaterea violenței domestice asupra copiilor, iar Convenția Lanzarote rămâne în continuare o provocare pentru Republica Moldova.

Nerespectarea drepturilor copiilor din stânga Nistrului la nume și cetățenie, educație în limba maternă, asistență și protecție socială, libera circulație, a dreptului la viață și dezvoltare este problema persistentă pe parcursul a zeci de ani.

Opinia copilului și interesul superior al copilului nu sunt percepute și aplicate ca principii fundamentale în acțiunile întreprinse de către instituțiile și autoritățile publice, organizațiile necomerciale și persoane fizice.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în continuare atrage atenția autorităților publice asupra imperativității conceptului de **protecție a viitoarelor generații**.

Dreptul viitoarelor generații, abordarea bazată pe drepturile copilului, opinia copilului și interesul superior al copilului trebuie să fie pilonii esențiali ai sistemului național de protecție a drepturilor copilului și consacrați în toate acțiunile statului în domeniul legislativ, administrativ, judecătoresc, educațional, social și orice alt domeniu care se referă la copii.

Maia BĂNĂRESCU
Avocatul Poporului
pentru drepturile copilului

DREPTUL LA VIAȚĂ

Consacrat în mai multe tratate internaționale din domeniul drepturilor omului, dreptul la viață reprezintă fundamentul de bază al societății care tinde a se numi stat de drept. Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului specifică la articolul 3 „Orice ființă umană are dreptul la viață...”¹, idee reconfirmată și de către Convenția Europeană a Drepturilor Omului în articolul 2 „*dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal când infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege*”². Este imperativ de a remarca faptul că Convenția Europeană concomitent cu legiferarea dreptului la viață oferă și o explicație juridică a întinderii și limitării acestui drept. Astfel, dacă Declarația Universală se referă doar la obligația înaltelor părți contractante de a oferi o protecție „*dreptului la viață*”, atunci Convenția Europeană oferă o delimitare a Obligațiilor pozitive și negative ale statului în cazul intervenției în sfera juridică a acestui drept.

Din perspectiva protecției drepturilor copilului, o importanță deosebită o are adoptarea Convenției ONU cu privire la drepturile copilului și consacrarea dreptului la viață în textul tratatului internațional or, odată cu elaborarea Convenției, dreptul la viață capătă o abordare diferită decât cea obținută în celelalte acte din domeniu. Astfel, Convenția ONU cu privire la drepturile copilului prezintă dreptul la viață „*Statele părți recunosc că orice copil are dreptul inerent la viață. Statele părți vor asigura în toată măsura posibilului supraviețuirea și dezvoltarea copilului*”³, drept o obligație de a asigura nu doar viața copilului, dar concomitent obligă statul de a crea condiții prielnice pentru supraviețuirea lui și dezvoltarea armonioasă, în calitate de ființă care urmează să fie integrată în societate din momentul nașterii sale. În acest context, Convenția ONU cu privire la drepturile copilului oferă o conotație mult mai largă dreptului la viață decât celelalte tratate internaționale.

La nivel național, dreptul copilului la viață este garantat de Constituția Republicii Moldova în art. 24, alin. (1): „*Statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică*” art. 50, alin. (4) „*Exploatarea minorilor, folosirea lor în activități care le-ar dăuna sănătății, moralității sau care le-ar pune în primejdie viața ori dezvoltarea normală sunt interzise*” și Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului⁴, care la art. 4 prevede obligativitatea protecției dreptului la viață a copilului. În contextul analizei concordanței dintre cadrul legal național și cel internațional, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului conchide că standardele naționale din domeniul protecției dreptului copilului la viață corespund în mare parte normelor similare internaționale.

¹ https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf

² https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf

³ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

⁴ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

Este de menționat că, în scopul perfecționării sistemului național de protecție a drepturilor copilului, Comitetul ONU pentru drepturile copilului în perioada anului 2017 a înaintat Recomandările⁵ sale pe baza Rapoartelor IV și V comasate, prezentat de către Guvernul Republicii Moldova privind îndeplinirea obligațiilor asumate în urma ratificării Convenției ONU pentru drepturile copilului, cât și a rapoartelor alternative prezentate, inclusiv de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului.

Actualmente, după doi ani de la recepționarea de către stat a Recomandărilor Comitetului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atrage atenția autorităților publice responsabile asupra faptului că măsurile întreprinse pentru implementarea acestora sunt insuficiente și segmentare, iar lipsa unui plan de acțiuni bine structurat este un factor determinant în realizarea obligațiilor asumate.

În contextul prezentării situației cu privire la protecția dreptului la viață a copilului, Ombudsmanul Copilului denotă clar că politica de stat este inefficientă în domeniul protecției dreptului la viață a copilului. Statul nu alocă resurse suficiente, nu susține și nu îmbunătățește schimbările sistemice întreprinse în acest domeniu. În timp ce indicatorul de satisfacție a populației este în descreștere, programele existente nu reușesc să ofere suport adaptat nevoilor copiilor pe segmentul dreptului la viață. Mai mult, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează cu îngrijorare că Recomandările sale din rapoartele anuale precedente la compartimentul dreptului la viață nu au fost luate în considerare de către autoritățile publice centrale. Ombudsmanul Copilului reiterează recomandările sale anterioare și, totodată, prezintă unele probleme din acest domeniu din perspectiva activității în anul 2019.

Ombudsmanul Copilului notează eforturile pozitive ale statului pentru reducerea mortalității în rândul copiilor (2016-585, 2017-513, 2018-521, 2019 (9 luni)-366)⁶ menționând în acest context faptul că statul are obligația de a întreprinde acțiuni pentru a reduce numărul deceselor în rândul copiilor, în scopul implementării de acțiuni pentru asigurarea corespunzătoare a dreptului la viață garantat de articolul 6 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.

În calitate de reprezentant al copiilor în fața autorităților publice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întrebat copiii despre cum percep ei dreptul la viață și prezintă în continuare câteva din opiniile copiilor la subiectul cercetat:

- Cred că părinții mă pot ajuta să mă realizez în viață;
- Nu cred că voi putea să mă dezvolt pe deplin în țară;
- Vreau să am o viață mai bună;
- Viața și dezvoltarea copilului trebuie să fie o prioritate pentru autoritățile noastre;

⁵ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fMDA%2fCO%2f4-5&Lang=en

⁶ Scrisoarea MSMPS, nr. 02/917 din 13 februarie 2019;

- Pentru a-mi asigura o viață decentă, voi emigra din țară;
- Vreau să știu mai multe despre dreptul la viață și dezvoltare.

În anul 2019 Ombudsmanul Copilului a monitorizat situația respectării dreptului la viață a copilului pe segmentul fenomenului „*copiilor care nasc copii*”. Astfel, în anul 2018, în Moldova, 2167⁷ de fete cu vârsta de până la 18 ani își cresc copiii, chiar ele fiind încă copii. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că situația, deși indicii au cunoscut o ușoară scădere din 2010 până 2018 (cu 1/3 de la 9,4% la 6,7%)⁸, rămâne alarmantă. Astfel, doar în anul 2018, prin procedura avortului au trecut 141⁹ de fete sub vârsta de 18 ani.

În această perioadă au fost identificate următoarele probleme:

- Lipsa politicilor sectoriale eficiente în domeniul sănătății și al educației, orientate spre informarea copiilor în domeniul vieții sexuale și al prevenirii sarcinilor infantile;
- Lipsa unei curricule la nivel național cu privire la educația sexuală în sistemul educațional;
- Societatea este dominată de stereotipuri și stigmatizări la capitolul dezvoltării sexuale;
- Rata mare a infracțiunilor cu caracter sexual săvârșite de copii sau săvârșite asupra copiilor.

Ombudsmanul Copilului susține că această situație reprezintă o încălcare la viață și dezvoltarea a copilului. Mai mult, nerespectarea dreptului la viață și dezvoltare duce la încălcarea tuturor drepturilor conexe consacrate în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.

Din aceste considerente menționăm că favorizarea fenomenului „copiii nasc copii”, este o încălcare gravă nu doar a dreptului la viață și dezvoltare, dar și a tuturor drepturilor conexe consacrate în Convenție.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului conchide că acest fenomen este cauzat, în mare parte, de nivelul slab de educație și informare a copiilor. În Republica Moldova copiii nu sunt informați în măsură suficientă sau practic nu cunosc deloc ce înseamnă securitatea intimă a persoanei, nu știu cum să relaționeze cu semenii lor și în special nu au cunoștințe despre consecințele vieții sexuale premature. La etapa actuală, situația este alarmantă și nu putem nega faptul că copiii au început să întrețină relații sexuale de la o vârstă fragedă în comparație cu generațiile precedente. Aceste procese nu pot fi controlate pe deplin de părinți și nici de autoritățile statului sub aspectul de prevenire, astfel

⁷ <https://protv.md/actualitate/isi-cresc-copiii-fiind-copii-doar-anul-trecut-pest-2-mii-de-adolescente-au-devenit-mame-iar-numarul-lor-este-doua-ori-mai-mare-comparativ-cu-cel-inregistrat-in-tarile-europene-video---2508668.html>

⁸ <https://msmps.gov.md/>

⁹ <https://msmps.gov.md/>

Ombudsmanul Copilului încurajează o intervenție activă a autorităților publice sub aspect de informare și prevenire, care va avea un impact de reducere a numărului de sarcini la fete.

Totodată, o altă circumstanță problematică este că autoritățile naționale nu reușesc să acorde o protecție adaptată nevoilor speciale ale tinerelor mămici, care în esență reprezintă de fapt nu altceva decât niște victime ale propriei situații. Astfel, lipsa susținerii din partea statului și, în majoritatea cazurilor, întreruperea relațiilor familiale din cauza stereotipurilor și a tradițiilor medievale înrădăcinate îi fac pe copiii dați să rămână singuri în fața problemei, iar rezultatul adesea este unul terifiant. Așadar, doar în perioada anului 2019, 2 din 5 mame minore au ascuns faptul că sunt gravide de la rude și de la autorități și au încercat să scape de proprii copii, aruncându-i în tomberoane sau abandonându-i în plină stradă¹⁰.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului menționează că adolescenții se confruntă cu bariere în accesul la contracepție, inclusiv prin lipsa educației și a politicilor în domeniul protecției de calitate, barierele în accesul respectiv sunt legate de vârstă sau stare civilă, prejudecăți ale lucrătorilor medicali și/sau lipsa de disponibilitate din partea societății de a recunoaște nevoile de sănătate sexuală ale adolescenților și accesul lor limitat la contraceptive din cauza lipsei de cunoștințe și a constrângerilor financiare.

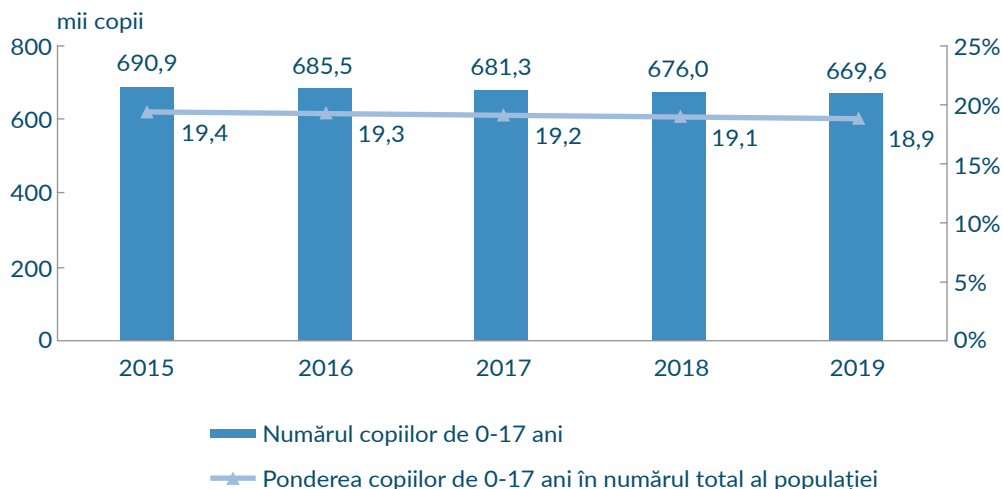
Ombudsmanul Copilului notează că, în conformitate cu datele statistice ale Organizației Mondiale ale Sănătății, „sarcina în rândul copiilor rămâne un contribuitor major la mortalitatea maternă și infantilă și la ciclurile inter-generaționale de sănătate proastă și sărăcie. Complicațiile de sarcină și naștere sunt principala cauză de deces la nivelul fetelor între 15 și 19 ani la nivel global. Mamele adolescente (cu vârste cuprinse între 10 și 19 ani) se confruntă cu riscuri mai mari de eclampsie, endometrită puerperală și infecții sistemice, decât femeile între 20 și 24 de ani. În plus, aproximativ 3,9 milioane de avorturi nesigure în rândul fetelor cu vârsta cuprinsă între 15 și 19 ani au loc în fiecare an, contribuind la mortalitatea maternă și la probleme de sănătate de durată. Mai mult, nevoile emoționale, psihologice și sociale ale fetelor adolescente gravide pot fi mai mari decât cele ale altor femei”¹¹.

Un alt aspect al dreptului la viață și dezvoltare, analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în 2019, reprezintă capacitatea sistemului național de protecție a copilului de a răspunde provocărilor în asigurarea respectării drepturilor și protecției **generațiilor viitoare**, prin prisma analizei situației demografice în Republica Moldova. Ca și în Raportul precedent, Ombudsmanul Copilului a analizat datele statistice privind natalitatea în Republica Moldova și conchide faptul că ne aflăm într-un declin demografic care contribuie la îmbătrânirea populației.

¹⁰ <https://point.md/ru/novosti/proisshestviya/marturiile-mamei-care-shi-a-aruncat-copilul-nou-nascut-la-tomberon58-am-crezut-ca-i-mort>

¹¹ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-pregnancy>

Numărul copiilor în Republica Moldova la 1 ianuarie, 2015-2019

Sursa: Biroul Național de Statistică

Ombudsmanul Copilului menționează că Republica Moldova rămâne în continuare a fi un stat neatractiv pentru tineri din perspectiva de a crea o familie și de a naște copii. În circumstanțele actuale, dacă autoritățile guvernamentale nu vor reuși să redreseze situația, conform opiniei specialiștilor, în aproximativ 15-20 de ani Republica Moldova riscă să ajungă la o rată a populației îmbătrânite de circa 70%. Din aceste raționamente, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră imperativă adoptarea unor politici în domeniul protecției **drepturilor viitoarelor generații**. Astfel, în procesul de monitorizare a subiectului dat au fost depistate următoarele lacune:

- Politici ineficiente în domeniul planificării familiei;
- Declinul economic și emigrarea populației cu vârstele cuprinse între 16 și 35 de ani;
- Deși Strategia intersectorială de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale are termen limită de executare anul 2020, Planul național de acțiuni pentru implementarea acestei Strategii elaborat pentru anii 2018-2020 nu a fost adoptat până în prezent.

Cu toate că, în conformitate cu datele statistice prezentate de Casa Națională de Asigurări Sociale, cuantumul indemnizației unice la nașterea copilului s-a mărit de la 6303 lei până la 8299 lei pentru fiecare copil, născut viu¹², totuși, o problemă gravă, analizată de Ombudsmanul Copilului la acest capitol, reprezintă

¹² <http://cnas.md/slidepageview.php?l=ro&idc=560&t=/Alte-prestatii-sociale/Indemnizatii/Indemnizatii-adresate-familiiilor-cu-copii/Indemnizatie-unica-la-nasterea-copilului/>

indemnizația lunară acordată pentru persoanele neasigurate, care constituie la moment suma de 640 lei/lunar¹³.

O altă paralelă în asigurarea dreptului la viață, pe segmentul protecției generațiilor viitoare, examinată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a fost situația privind condițiile în care nasc femeile din Republica Moldova. Din informațiile acumulate, se constată că la momentul actual în țară funcționează 34 de maternități. Totuși, deși numărul maternităților este mare, 60% din totalul femeilor care trebuie să nască se adresează doar la 4 din aceste maternități, iar restul 40% – în cele 30 rămase. Conform specialiștilor din domeniu, 70% din femeile care au născut în aceste 30 de maternități și copii născuți au avut de suferit diferite complicații până la cazuri soldate cu deces, din cauza dotării slabe a acestor unități sau din cauza lipsei specialiștilor de la locul de muncă¹⁴.

Situația este alarmantă și din perspectiva asigurării dreptului la viață a copilului din primele clipe ale nașterii acestuia. În majoritatea din aceste instituții nu există secții de reanimare și lipsesc medici specializați în reanimatologie, pacienții fiind practic lăsați în voia sortii în cazuri de urgență. Astfel, în contextul adresărilor parvenite la Oficiul Avocatului Poporului, în perioada anului 2020 va fi realizată o monitorizare a respectării dreptului la viață pe segmentul accesibilității la serviciile de sănătate din maternitățile din țară.

În această ordine de idei, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, făcând referire la Comentariul General al Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului nr. 19 (2016)¹⁵, notează că *dezvoltarea copilului este „un concept holistic, care cuprinde dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală, psihologică și socială a copilului” și că „măsurile de implementare ar trebui să vizeze realizarea dezvoltare optimă pentru toți copiii”*¹⁶. Or, copiii au nevoi diferite în diferite etape ale creșterii și dezvoltării lor. Astfel, în deciziile sale bugetare, statul ar trebui să ia în considerare toți factorii necesari pentru ca copiii de vârste diferite să supraviețuiască, să crească și să se dezvolte. Statul ar trebui să își arate angajamentul față de drepturile copiilor, făcând vizibile părțile din bugetele lor care afectează copiii din diferite grupuri de vârstă.

Ombudsmanul Copilului susține că investițiile în dezvoltarea copilăriei timpurii pot avea un impact pozitiv asupra capacității copiilor de a-și exercita drepturile, de a sparge ciclurile sărăciei și de a aduce profituri economice mari în viitorul apropiat. Subinvestirea în dezvoltarea copiilor în primii ani poate fi în detrimentul dezvoltării lor cognitive și poate consolida lipsurile existente, inegalitățile

¹³ <http://cnas.md/slidepageview.php?l=ro&idc=560&t=/Alte-prestatii-sociale/Indemnizatii/Indemnizatii-adresate-familiiilor-cu-copii/Indemnizatie-unica-la-nasterea-copilului/>

¹⁴ <https://ro.sputnik.md/moldova/20191214/28543850/Doctor-habilitat-23-de-maternitati-trebuie-inchise-pun-in-pericol-viata-femeilor.html>

¹⁵ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

¹⁶ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f19&Lang=en

și agrava sărăcia intergenerațională. Prin urmare, asigurarea dreptului la viață, supraviețuire și dezvoltare include necesitatea luării în considerare a bugetelor pentru diferite grupuri de copii din generația actuală, luând în considerare și **generațiile viitoare prin dezvoltarea de proiecții durabile de venituri și cheltuieli pe mai mulți ani.**

În lumina celor enunțate, Ombudsmanul încurajează autoritățile guvernamentale în crearea după caz sau fortificarea politicilor existente în domeniul protecției viitoarelor generații. Pentru asigurarea unei dezvoltări durabile este necesară îmbunătățirea calității vieții de care generațiile viitoare se vor putea bucura și, pe măsură ce adaptarea la stilul de viață durabil reunește, drepturile generațiilor viitoare și bunăstarea lor trebuie să devină o necesitate primordială a autorităților/persoanelor de astăzi.

Suicidul în rândul copiilor a fost un alt subiect analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în perioada raportată. Este de menționat că 8 copii au cedat comițând acțiuni de suicid¹⁷ în primele 9 luni ale anului 2019. Deși la nivel național există servicii de acordare a asistenței psihologice în asemenea cazuri¹⁸, situația rămâne alarmantă.

În urma examinării subiectului, au fost identificate următoarele cauze:

- nivelul slab de susținere a copiilor în situație de risc din partea părinților;
- nivelul slab de susținere a copiilor în situație de risc din partea profesioniștilor și a autorităților publice;
- informarea/promovarea insuficientă a copiilor despre serviciile de asistență psihologică pentru vârsta respectivă;
- reticența membrilor adulți ai societății la schimbările contemporane, conflictul dintre generații (între părinți și copii);
- lipsa persoanelor de încredere în anturajul copiilor care se află în situații de risc.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că statul are obligația primordială de a întreprinde toate acțiunile posibile, în scopul asigurării **vieții copilului**. În acest context, Ombudsmanul Copilului încurajează autoritățile să fortifice acțiunile de sensibilizare a populației îndreptate în scopul prevenirii suicidului în rândul copiilor și, totodată, să adopte o abordare holistică bazată pe *interesul superior al copilului*, atunci când vor fi dezvoltate servicii noi pe acest segment.

Astfel, evidențiem că garantarea dreptului la viață, prin prisma Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, înseamnă nu doar asigurarea vieții copilului, dar și asigurarea dezvoltării armonioase a acestuia în calitate de membru cu drepturi depline al societății.

¹⁷ Scrisoarea MSMPs nr. 02/917 din 13 februarie 2019;

¹⁸ <https://www.pentruviata.md/>

Pe parcursul anului raportat, în atenția Ombudsmanului Copilului au fost multiple cazuri care au fost examinate în baza sesizării din oficiu (procedura ex-officiu) în care viața copilului a fost prejudiciată prin nerespectarea normelor de securitate personală și socială. Copiii rămân a fi victime ale traficului rutier, ale diferitor accidente domestice, din cauza lipsei de supraveghere și a iresponsabilității adulților (tratament medicamentos fără prescripția medicului, utilizarea de către adulți a unor substanțe periculoase pentru viața copilului etc.) În toate aceste cazuri au fost expediate autorităților recomandări pentru întreprinderea măsurilor eficiente de prevenire, informare și acordarea asistenței necesare victimelor și/sau familiei.

În context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului scoate în evidență cazul tragic de deces al unui copil diagnosticat cu rabie în urma mușcăturii de un câine fără stăpân¹⁹. Potrivit informațiilor acumulate, în procesul de examinare a cazului a fost stabilit că copilul a fost mușcat de un câine maidanez în timp ce se întorcea de la tabăra de odihnă din localitatea învecinată, unde acesta participa la activitățile recreative din perioada zilei. Copilul se afla sub tutela unei pensionare care îl creștea de mic. Evidențiem faptul că minorul a fost adus la medicul de familie abia după câteva zile de la incident, fapt care confirmă iresponsabilitatea reprezentantului legal. De asemenea notăm și neprofesionalismul lucrătorilor medicali care, deși au cunoscut despre mușcătură, nu au luat în calcul probabilitatea infectării cu rabie, ci au suspectat o cauză psihosomatică, fapt care a dus la pierderea **timpului de aur** (4 zile), pentru trimiterea pentru consultare la medicul psihiatru.

Cazuri de atac al câinilor fără stăpân asupra copiilor sunt frecvente și au loc în toate localitățile din țară, în special în cele urbane, iar situația din municipiile Chișinău și Bălți poate servi drept exemplu simptomatic pentru problema examinată.

Urmare a investigației, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atrage atenția asupra **„pericolului eminent asupra vieții și sănătății copiilor din partea animalelor fără stăpân”** și constată eșecul autorităților publice locale de a întreprinde măsuri eficiente în scopul protejării locuitorilor și animalelor.

Precizăm că doar în Chișinău sunt mai mult de 10 mii de câini fără stăpân. Datele sunt aproximative, pentru că autoritățile publice locale din țară nu au realizat vreodată o evidență a maidanezilor. Și dacă autoritățile publice municipale din Chișinău au inițiat acțiuni pentru soluționarea problemei „câinilor fără stăpân” prin crearea adăposturilor, micșorării numărului acestora prin procedura sterilizării, în municipiul Bălți situația rămâne alarmantă. Această situație a fost în atenția Ombudsmanului Copilului pe parcursul anilor 2018-2019.

În rezultatul examinării problemei relatate au fost constatate următoarele lacune: nivelul slab de dezvoltare al serviciului de ecarisaj; lipsa resurselor financiare

¹⁹ <https://sputnik.md/society/20190718/26900251/Ultim-or-Copilul-infectat-cu-rabie-a-decedat-la-spital-.html>

re pentru dezvoltarea serviciilor moderne pentru controlul numărului populației maidanezilor; nivelul scăzut de responsabilitate a promiterilor de patrupezi; lipsa unui centru de sterilizare; nivelul scăzut de informare a populației privind regulile de comportament în anumite situații de risc, toate acestea cumulativ influențează negativ nivelul de siguranță al mediului în care trăiesc copiii.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atenționează autoritățile publice centrale și locale despre necesitatea de a implementa unele măsuri urgente pentru a redresa situația creată pe acest segment, care are impact negativ asupra asigurării respectării dreptului la viață și sănătate a copilului.

În contextul expus, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă Guvernului următoarele **RECOMANDĂRI**:

- ⇒ Reevaluarea politicilor naționale din domeniul asigurării dreptului la viață a copilului;
- ⇒ Fortificarea principiului interesului superior al copilului în special pe segmentul respectării dreptului la viață a copilului;
- ⇒ Crearea/Întărirea serviciilor de planificare familială și de formare a abilităților parentale pentru creșterea și educarea copiilor;
- ⇒ Elaborarea politicilor sectoriale eficiente în domeniul sănătății și al educației, pentru a preveni graviditatea în rândul fetelor minore;
- ⇒ Elaborarea curriculei școlare cu privire la educația sexuală, cu statut obligatoriu, în instituțiile de învățământ de toate nivelurile, iar conținutul materialului trebuie să fie expus în funcție de specificul vârstei și dezvoltării copilului;
- ⇒ Consolidarea abilităților psihologilor pentru identificarea, evaluarea și acordarea de servicii necesare copiilor care se află în situație de risc suicidal.
- ⇒ Abordarea principiului de asigurare **drepturilor viitoarelor generații** ca unul fundamental pentru politicile de protecție a copilului.

DREPTUL LA SĂNĂTATE

Dreptul la ocrotirea sănătății este un drept fundamental al persoanei strâns legat de existența fizică și psihică, individuală și socială a acesteia, fiind definit ca atare în mai multe documente internaționale precum Preambulul Constituției Organizației Mondiale a Sănătății (1946), Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), Carta socială europeană, revizuită (1996), Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

Dacă medicina contemporană definește sănătatea ca fiind starea de normalitate a tuturor funcțiilor fiziologice, mentale și emoționale ale organismului²⁰, potrivit Preambulului Constituției Organizației Mondiale a Sănătății, sănătatea reprezintă o stare pe deplin favorabilă atât fizic și mintal, cât și social, și nu doar absența bolilor sau a infirmităților, precum și capacitatea de a duce o viață productivă social și economic, stare a cărei asigurare trebuie să constituie un deziderat al tuturor statelor semnatare, care sunt chemate să colaboreze pentru realizarea acestui obiectiv²¹.

Actualmente, dreptul la sănătate este abordat și prin prisma prevederilor internaționale, punându-se accent pe drepturile pacientului, acestea fiind stipulate în Carta Europeană a Drepturilor Pacienților, care include 14 drepturi ale pacientului. Aceste drepturi sunt importante în raporturile dintre cetățenii și sistemul lor de sănătate.

Din punct de vedere juridic, drepturile pacientului sunt definite în legislația Republicii Moldova ca fiind drepturi derivate din drepturile fundamentale ale omului la viață și sănătate, care includ drepturi sociale ce țin de accesibilitate, calitate și echitate în obținerea asistenței medicale, precum și drepturi individuale ce țin de respectarea pacientului ca ființă umană, a demnității și integrității lui, realizate în cadrul utilizării serviciilor de sănătate.

De asemenea, este important de menționat că prin ratificarea Convenției privind drepturile omului și biomedicina, Republica Moldova și-a asumat încă o dată angajamentul „de a lua măsurile adecvate în scopul de a asigura accesul echitabil la servicii de sănătate de bună calitate”.

Declarația Universală a Drepturilor Omului arată, în articolul 25, că fiecare persoană are dreptul la un nivel de trai care să-i confere sănătate și bunăstare, atât ei cât și familiei sale, nivel de trai ce presupune hrană, îmbrăcăminte, locuință, îngrijire medicală, precum și serviciile necesare. La acestea se adaugă, potrivit normei anterior referite, dreptul la asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate, văduvie și bătrânețe, sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, din

²⁰ <https://www.who.int/>

²¹ <https://www.who.int/>

cauze independente de voința sa (alin.(1)). Conform aceluiași art.25, mama și copilul se bucură de o protecție deosebită (alin.(1)) teza 1), iar copiii beneficiază de aceleași drepturi, indiferent dacă provin din căsătorii sau din afara acestora (alin.(1) teza a 2-a). De asemenea, art.8 al documentului internațional recunoaște dreptul oricărei persoane la o satisfacție efectivă din partea instanțelor juridice naționale competente, în cazul în care este prejudiciată prin acte care îi violează drepturile fundamentale (inclusiv dreptul la ocrotirea sănătății – s.n.) recunoscute prin constituție sau lege.

În specificarea dreptului la sănătate a copilului, un rol deosebit îl are Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, care specifică în textul art. 24 obligația statului de a asigura „*dreptul la sănătate și la accesul la servicii sanitare și medicale cu accent deosebit pe îngrijirea primară și preventivă a sănătății, pe educația sănătății publice și pe diminuarea mortalității infantile. De asemenea statul are obligația de a lua măsuri pentru abolirea practicilor tradiționale nocive*”²².

Ombudsmanul Copilului interpretează dreptul copilului la sănătate, astfel cum este definit la articolul 24, ca un drept incluziv, extinzându-se nu numai la prevenirea în timp util și adecvată, promovarea sănătății, asigurarea serviciilor curative, de reabilitare și paliative, dar și la dreptul de a crește și de a se dezvolta la maximum potențial și să trăiască în condiții care să le permită să atingă cel mai înalt standard de sănătate prin implementarea de programe care se adresează factorilor determinanți ai sănătății.

În contextul interpretării oferite de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului sunt definite 3 tipuri de obligații, pe segmentul dreptului la sănătate, care urmează a fi îndeplinite de către stat, *în speță: de a respecta, de a proteja și de a îndeplini*²³. În contextul obligațiilor enunțate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului delimitează câteva acțiuni concrete, care urmează a fi îndeplinite de către autoritățile publice, pentru a se considera adecvată realizarea dreptului la sănătate a copilului:

- Revizuirea politicilor naționale și a cadrului juridic în domeniul de asigurare a dreptului la sănătate a copilului;
- Asigurarea unei acoperiri universale cu serviciilor de sănătate primară de calitate, inclusiv prevenirea bolilor și promovarea sănătății și modului sănătos de viață, servicii de îngrijire și tratament și asigurarea cu medicamente;
- Asigurarea unei comunicări eficiente dintre medic și pacient (copil) sau reprezentanți legali ai acestuia;
- Dezvoltarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea politicilor și a planurilor bugetate de acțiuni care constituie o abordare bazată pe drepturile omului pentru realizarea dreptului la sănătate al copiilor.

²² https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

²³ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

În procesul de monitorizare a dreptului la sănătate pentru anul 2019, Ombudsmanul Copiilor a analizat compatibilitatea legislației naționale cu standardele internaționale și nivelul de îndeplinire a acțiunilor antepuse, de către autoritățile publice centrale și locale. În legislația națională, dreptul la sănătate se regăsește în cadrul art. 36, 37 alin. (1), (3) și (4), art. 47, alin. (1) și art. 50, alin. (4) din Constituția Republicii Moldova²⁴, art. 4, alin. (4) și (5), art. 15 și art. 29, alin. (2) din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 și art. 5, alin. (2), pct. 12) din Legea nr. 10 din 3 februarie 2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice.

Astfel, în urma efectuării expertizei de compatibilitate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată că în domeniul sănătății cadrul legal național este *parțial compatibil* cu standardele internaționale din domeniu. Mai mult, acesta nu reușește să acopere toate aspectele asupra cărora se expune articolul 24 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și prevede în mare parte doar norme cu privire la asigurarea sănătății copilului. De asemenea, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului conchide că autoritățile publice naționale, **nu au reușit să atingă un prag satisfăcător** de îndeplinire a acțiunilor indicate și constată cu regret că instituțiile guvernamentale nu au examinat și nu au realizat recomandările sale anterioare expuse în rapoartele anuale precedente în capitolele consacrate dreptului la sănătate și reiterează importanța îndeplinirii acestora.

În circumstanțele actuale, Ombudsmanul Copilului prezintă situația respectării dreptului la sănătate a copilului pe segmentul **îngrijirilor paliative** în anul 2019. În Republica Moldova la momentul actual sunt peste 500 de copii care necesită îngrijiri paliative. Îngrijirea paliativă este tipul de serviciu care poate ajuta copiii și adolescenții care trăiesc cu multe boli grave, inclusiv tulburări genetice, cancer, tulburări neurologice, afecțiuni cardiace și pulmonare și altele. Îngrijirea paliativă este importantă pentru copiii la orice vârstă sau stadiu de boală gravă. Poate începe cât mai curând pe măsură ce înveți despre boala copilului tău. Aceasta poate ajuta la prevenirea simptomelor și la alinarea durerii fizice. Astfel, în perioada anului 2019, Oficiul Avocatului Poporului a elaborat Raportul Tematic cu privire la implementarea de către Republica Moldova a prevederilor rezoluției cu privire la consolidarea îngrijirilor paliative ca o componentă a tratamentelor integrate pe parcursul vieții²⁵. În procesul monitorizării și analizei datelor obținute au fost constatate următoarele aspecte problematice:

- MSMPs menționează că spitalele raionale internează pacienți cu probleme de îngrijire în secțiile de pediatrie din raion, la necesitate. Totuși, în cadrul studiului a fost determinat că în cadrul instituțiilor medico-sanitare spitalicești raionale nu se prestează servicii de îngrijiri paliative pentru copii.
- Managerii instituțiilor au menționat că finanțare separată pentru copii în îngrijiri paliative nu există, iar CNAM-ul contractează serviciile pentru în-

²⁴ <http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>

²⁵ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_PALIATIVE.pdf

grijiri paliative, fără o delimitare dintre maturi și copii și nu există o modalitate de calculare a necesităților și consumabilelor pentru copiii în paliatie.

- Totodată, a fost invocată și situația de lipsă a echipei interdisciplinare special create și instruite pentru îngrijiri paliative la copii, existând doar asistența oferită în cadrul Institutului Oncologic.
- De asemenea s-a constatat că nici o instituție spitalicească nu are angajat psiholog specializat în paliatie pediatrică²⁶.

Ombudsmanul Copilului precizează că, în contextul îngrijirilor paliative ale copiilor, în calitate de grup special care necesită a fi protejat, problema comodității și accesibilității serviciilor date este una stringentă. Astfel, când un copil este grav bolnav, fiecare membru al familiei este afectat. De aceea, este important ca, pe lângă grija calitativă oferită copilului, asistența necesară să fie acordată și familiei, în calitate de cel mai apropiat și de încredere cerc al copilului.

Studiul a constatat că în Republica Moldova asistența paliativă pediatrică practic nu există, decât în cadrul unei secții specializate la Institutul Oncologic. Sunt prevăzute paturi și în protocolul clinic pentru paliatia copilului oncologic, însă nu este nici o prevedere normativă și posibilitate pentru asistența paliativă a copiilor cu stări neoncologice. Copiii în stări grave, care necesită îngrijire paliativă sunt spitalizați în spitalele pediatrie cu profil general, în secția terapie intensivă sau boli cronice, pentru perioade îndelungate, conform necesităților vitale, fiind conectați la aparate de menținere a vieții. Însă, până în prezent, nu este dezvoltat un mecanism de calculare și finanțare a acestor cazuri, CNAM refuzând să le achite. Astfel, spitalele sunt impuse de a acoperi aceste cheltuieli enorme din propriile fonduri, ceea ce afectează accesul și calitatea serviciilor medicale necesare altor copii internați în aceste instituții, inclusiv accesul la echipamentele de terapie intensivă care sunt blocate luni și chiar ani în șir de copiii aflați în stări ireversibile. În țară nu sunt resurse umane suficiente specializate în acest domeniu.

În concluzia celor enunțate, Ombudsmanul Copilului consideră că autoritățile publice centrale nu au depus eforturi suficiente pentru dezvoltarea serviciului de îngrijiri paliative la copii, motiv din care acesta nu poate atinge standardele internaționale de calitate din domeniul protecției copiilor.

Un alt aspect al dreptului la sănătate a copilului, examinat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului pe parcursul perioadei raportate, a fost **acordarea asistenței medicale copiilor fără acordul părinților sau în cazul refuzului părintelui la asistență medicală**, problemă abordată de autorități și de persoane fizice în mai multe adresări către Ombudsmanul Copilului. Refuzul părintelui la asistența medicală reprezintă pentru moment una din dilemele cele mai grele ale eticii și jurisprudenței medicale. Astfel, deși la momentul actual Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului la art. 4, alin. (4) prevede că în cazul în care „**părinții refuză asistența medicală pentru copilul bolnav, aceasta se acordă**

²⁶ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_PALIATIVE.pdf

contrar voinței lor, la decizia consiliului de medici, luată în prezența reprezentantului puterii²⁷, problema la nivel practic nu este soluționată.

În procedura de examinare a Avocatului Poporului pentru drepturile copilului s-a aflat cazul copilului care, din cauza stării de sănătate, avea nevoie de o intervenție chirurgicală, iar mama copilului nu permitea efectuarea procedurii medicale. Dualitatea și complexitatea situației au survenit din cauza faptului că lucrătorii medicali și persoanele responsabile de protecția drepturilor copilului, implicate în examinarea cazului dat au interpretat norma prestabilită în art. 4, alin. (4) din Legea indicată din perspectivă îngustă, afirmând că aceasta se aplică doar în situații de extremă necesitate și când copilul este „între viață și moarte”. Ombudsmanul Copilului consideră această interpretare eronată și care îngustează efectul legii or, art. 4, alin (4) din Legea nr. 338/1994 privind drepturile copilului prevede clar „...**refuză asistența medicală pentru copilul bolnav...**”, fără a face o distincție asupra gravității problemei.

În această ordine de idei, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă opinia sa asupra conflictului de interes în ceea ce privește consimțământul părinților/reprezentanților legali, la asistență medicală pentru copiii bolnavi și indică faptul că, deși în conformitate cu standardele internaționale și naționale, forța opiniei copilului are o pondere mai scăzută față de cea a părinților săi, opinia copilului nu poate fi neglijată. Există mai multe motive întemeiate pentru această prezumpție, de a păstra anume părinților această autonomie și confidențialitate familială. În primul rând, deoarece majoritatea părinților au grijă de copiii lor și anume ei vor fi de obicei mai bine situați decât alții să înțeleagă nevoile unice ale copiilor lor, să conștientizeze ce este mai bine pentru copiii lor și vor lua decizii care sunt benefice pentru ei. În al doilea rând, interesele altor membri de familie pot fi uneori în conflict și unii membri ai familiei pot fi supuși unor presiuni generate de prejudicii, ca urmare a acestor decizii. Părinții sunt adesea mai bine situați decât alții din afara familiei pentru a cântări interesele concurente ale copilului în luarea unei decizii finale. În al treilea rând, părinților ar trebui să li se permită să creeze copii lor după propriile standarde și valori alese și să le transmită copiilor lor. În cele din urmă, familia trebuie să aibă suficient spațiu și libertate de intruziune din partea terților.

Cu toate acestea, autoritatea părintească nu este și nu poate fi absolută și când un părinte întreprinde acțiuni contrare interesului superior al unui copil, statul poate interveni. Doctrina „*parens patriae*”²⁸ susține că statul poate acționa ca un „părinte-surogat” atunci când este necesar pentru a proteja viața și sănătatea celor care nu pot avea grijă de ei înșiși, în special copiii. Acționând în scopul protecției interesului general pentru starea de bine a copilului, statul ca „*parens patriae*” poate restricționa puterea de discreție a părinților în scopul protecției interesului superior al copilului.

²⁷ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

²⁸ <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1440-1754.2005.00643.x>

O altă problemă examinată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a fost **vaccinarea obligatorie a copiilor**, subiect oglindit și în perioadele precedente ale exercitării mandatului său de activitate. În perioada monitorizată, la compar-timentul analizat au fost deduse următoarele aspecte problematice:

- informarea insuficientă privind beneficiile vaccinării;
- calitatea dubioasă a vaccinurilor și lipsa de siguranță a serviciilor medicale acordate în caz de complicații în urma vaccinării, conform opiniei părinților care sesizează Ombudsmanul Copilului;
- comunicarea defectuoasă între cadrele medicale și părinți/reprezentanți legali ai copilului;

Problema a fost analizată în repetate rânduri de mai multe autorități, iar, la data de 30 octombrie 2018, Curtea Constituțională s-a expus cu privire la constitu-tionalitatea prevederilor din Legea nr. 10 din 3 februarie 2009 privind suprave-gherea de stat a sănătății publice și din Programul național de imunizări pentru anii 2016 – 2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1113 din 6 octombrie 2016²⁹, stabilind că prevederile respective sunt constituționale.

În opinia Ombudsmanului Copilului, problema abordată nu a fost soluționată, iar dilema rezidă în **obligativitatea vaccinării și lipsa mecanismului de responsabilizare a părinților/reprezentanților legali**. În Opinia sa prezentată în Curtea Constituțio-nală, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a menționat că orice stat are obligația de a adopta politici eficiente privind securitatea sănătății cetățenilor săi, iar cetățenii sunt obligați să o respecte, inclusiv în domeniul vaccinării. Concomi-tent, statul trebuie să garanteze cetățenilor siguranță privind calitatea vaccinului și asumarea răspunderii în situațiile de risc care pot surveni postvaccinare.

Astfel, pe de o parte, statul prin prisma prevederilor art. 52, alin. (6) din Legea 10/2009 „*admiterea copiilor în colectivități și instituții educaționale și de recreere este condiționată de faptul vaccinării lor profilactice sistematice*”³⁰, prevede obligati-vitatea vaccinării copiilor și, totodată, nu instituie un mecanism de constrângere pentru părinții care refuză această procedură. În această ordine de idei, Ombudsma-nul Copilului menționează că în materia respectării dreptului la sănătate a copilu-lui, pe segmentul vaccinării obligatorii, pentru specialiștii din domeniul drepturi-lor copilului sunt imperative două aspecte.

Consimțământul, care este principiul prin care indivizii trebuie să acorde permi-siunea lor înainte de a accepta un medic, o intervenție sau o procedură. Conform legilor și reglementărilor în vigoare, în majoritatea țărilor, inclusiv Republica Mol-dova, consimțământul este necesar pentru o serie de intervenții medicale sau proceduri, de la un simplu test de sânge la procedura de transplant a unui organ, inclusiv vaccinările. În doar foarte puține circumstanțe bine descrise, cum ar fi si-tuațiile de urgență în timpul vieții, pot fi consimțite unele excepții de la preluarea

²⁹ <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=674&l=ro>

³⁰ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106570&lang=ro

consimțământului. Consimțământul derivă din principiul autonomiei și constituie o parte importantă a eticii medicale și de sănătate publică. Pentru ca consimțământul să fie valabil, acesta trebuie informat, înțeles și voluntar, iar persoana care consimte trebuie să aibă capacitatea de a lua decizia.

Al doilea aspect din sfera vaccinării pe segmentul protecției drepturilor copilului este **acordul**, această noțiune se referă la procesul implicării copiilor la luarea deciziilor referitoare la vaccinare (sau alte intervenții medicale). Acordul nu este reglementat în lege ca și consimțământul și, astfel, este calificat drept **o obligație morală**, imperativă domeniului protecției copilului, strâns legată de bunele practici în abordarea pacienților. Dreptul internațional oferă un sprijin puternic pentru drepturile copiilor de a participa la decizii despre sănătatea și îngrijirea sănătății lor și, de asemenea, în planificarea și furnizarea serviciilor de sănătate relevante.

Totodată, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că în cazul principiilor bazate pe concepte despre vaccinuri ca bun public, sau privind obiectivele de sănătate publică de eliminare a bolilor și controlul focarelor, statul poate identifica unul sau mai multe vaccinuri, pentru a le include într-un act legislativ ca fiind obligatorii, astfel excluzând necesitatea acordării consimțământului. La moment, din cauza faptului că este necesar consimțământul obligatoriu, vaccinarea depinde de natura juridică a regulii prestabilite. Or, odată ce vaccinarea este obligatorie și legiuitorul va stabili concret în lege lista unor vaccinuri obligatorii și condițiile în care acestea pot fi administrate, consimțământul poate să nu fie necesar.

Această teorie rezidă din faptul că, actualmente, politica vaccinării în Republica Moldova este bazată pe o lege *soft* care, deși instituie obligativitatea vaccinării, nu oferă pârghiile necesare pentru implementarea sa, unica restricție prevăzută de lege fiind **interzicerea admiterii în colectivități**. Astfel, statul nu reușește la moment să instituie un mecanism bine definit de asigurare a dreptului la sănătate a copilului, bazat pe principiile Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

În contextul respectării dreptului la sănătate a copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului face trimitere la Raportul său anual din 2018 privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova³¹ și readuce în atenția autorităților publice problema respectării dreptului la sănătate **a copiilor care suferă de boli rare**. O boală rară este considerată orice maladie care afectează mai puțin de 1 din 2000 de persoane. În prezent, sunt recunoscute în jur de 6000-6000 de boli rare, iar circa 350 milioane de oameni de pe glob suferă de aceasta³². Circa 75 % din persoanele diagnosticate cu boli rare sunt copii.

Potrivit datelor Organizației Mondiale a Sănătății, în țările Uniunii Europene sunt 36 de milioane de oameni care suferă de boli rare. Conform informațiilor oficiale

³¹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_2018_final.pdf

³² <http://www.euro.who.int/en/countries/republic-of-moldova>

oferite de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale³³, în Republica Moldova este dezvoltată **Lista Bolilor Rare**, fiind gestionată de Centrul de Sănătate a Reprodusei și Genetică Medicală din cadrul Institutului Mamei și Copilului³⁴, fiind completată în funcție de cazuistica practică. Numărul total al pacienților incluși în Lista bolilor rare, aflați în evidența acestui Centru, constituie 800 de pacienți, cu peste 20 de afecțiuni clinice.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a avut în examinare câteva cazuri în care a fost invocată încălcarea dreptului la ocrotirea sănătății, prin neacordarea tratamentului personalizat, în cazul unei boli rare. În anul 2018, pentru tratamentul pacienților cu boli rare, MSMPS a alocat din buget suma de 12 710 mii lei³⁵, ceea ce constituie o sumă foarte mică, raportată fiind la numărul de cazuri identificate. Totodată, trebuie de luat în considerație calitatea vieții familiilor cu copii diagnosticați cu boli rare, care are de suferit, întrucât acestea sunt puse în situația de a procura din cont propriu medicația necesară, consumabilele, ș.a. În opinia părinților, autoritățile trebuie să atragă o atenție sporită la incluziunea socială și educațională a acestor copii.

În rezultatul investigării subiectului, Ombudsmanul Copilului a constatat o implicare neînsemnată în diagnosticarea, tratamentul, suportul și îngrijirile oferite copiilor care suferă de boli rare și familiilor acestora. Cu alte cuvinte, copiii cu boli rare în Republica Moldova, în mare parte, nu sunt diagnosticați corect, nu dispun de tratamentul necesar, de îngrijire adecvată și nici de incluziune socială.

A fost constatat și faptul că medicii de familie nu sunt suficient de bine pregătiți, pentru a depista la timp simptomele unei boli rare, iar diagnosticarea tardivă a acestor maladii duce la dizabilitate severă, ceea ce implică ulterior costuri suplimentare din partea statului, acest fenomen este una din cauzele care sporesc rata mortalității infantile.

De cele mai multe ori, copiii sunt diagnosticați cu o boală rară, târziu și în afara țării, la clinicile private de peste hotare, **„copiii cu boli genetice rare sunt în afara sistemului în Republica Moldova”**, iar cheltuielile financiare pentru deplasare și serviciile de diagnosticare, în cele mai dese cazuri, sunt suportate de către familie.

Respectarea dreptului la viață, sănătate și dezvoltare a **copiilor născuți prematur** a fost din nou în atenția Avocatului Poporului pentru drepturile copilului în perioada raportată. În Raportul privind respectarea drepturilor copilului în anul 2018, a fost tratat acest subiect, menționându-se constatările și recomandările de rigoare adresate autorităților publice pentru redresarea situației. Ca și în raportul precedent, Ombudsmanul Copilului apreciază efortul autorităților publice pentru măsurile întreprinse care au avut un impact pozitiv pe acest segment, totuși indică asupra unor neajunsuri sesizate în anul raportat, precizând calitatea

³³ <https://msmps.gov.md/>

³⁴ <https://www.mama-copilul.md/>

³⁵ <https://msmps.gov.md/>

joasă a consumabilelor (seringi, catetere intravenoase, sonde gastrice, scutece sterile pentru manipulații și câmp steril etc.) insuficiența echipamentului special, inclusiv ambulanțe specializate pentru transportarea copiilor, problemă acută în cazul transportării acestora din teritoriul țării la instituția medicală de nivel național Centrul Mamei și Copilului din municipiul Chișinău. Petenții – părinți, medicii și reprezentanții A.O. „Vitae”, au menționat că nivelul scăzut al calității produselor medicale din spitale este cauzat de procedura de achiziții publice bazată pe principiul „cel mai muncă preț”. În rezultat, sunt aduse în folosință produse de calitate joasă și nu se ține cont de faptul că calitatea scăzută a acestor produse provoacă suferințe nejustificate micilor pacienți. Ombudsmanul Copilului notează că probleme expuse mai sus sunt valabile atât pentru copiii născuți prematur, cât și pentru nou-născuții cu probleme de sănătate.

Un alt aspect analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a fost **consumul de către copii de alcool, produse de tutungerie și substanțe narcotice**, problemă preluată din mai multe apeluri de *Telefonul de încredere al Copilului* (080011116) din cadrul Oficiului Avocatului Poporului. Ombudsmanul Copilului remarcă faptul că politicile adoptate la moment pentru combaterea întrebuițării alcoolului și produselor de tutungerie sunt neeficiente și nu corespund realităților. Numărul copiilor care consumă substanțe narcotice, băuturi alcoolice și produse de tutungerie este în creștere constantă, iar diversificarea produselor nocive duce la o agravare și mai mare a problemei. La momentul actual, situația a ajuns la nivelul la care nu mai poate fi controlată nici de părinți, profesori sau autorități, iar factorii de decizie nu reușesc să aplaneze situația. Din spusele părinților și cadrelor didactice, copiii au ajuns să fumeze chiar în timpul orelor de curs, iar pentru a cumpăra un pachet de țigări și substanțe narcotice sunt gata să se lipsească de banii pentru prânz sau pentru transport.

Progresarea acestor adicții duce la faptul că unii copii au grave probleme de sănătate, sunt subdezvoltați, nu reușesc să însușească materialul de studii, participă la acțiuni ilegale, vagabondează etc. În această ordine de idei, Ombudsmanul Copilului îndeamnă autoritățile din domeniu sănătăți să fortifice acțiunile de prevenire și stopare a răspândirii viciilor date în rândul copiilor.

În urma procesului de monitorizare a respectării dreptului la sănătate, au fost identificate următoarele probleme:

- Legea nr. 338/1994 privind drepturile copilului este un act legislativ care nu corespunde realităților actuale și nu se aliază la prevederile specifice dreptului la sănătate a copilului stabilite în articolul 24 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului;
- Interpretarea de către autoritățile publice a principiului „interesului superior al copilului”, stipulat în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului pe segmentul dreptului la sănătate, este una ambiguă, segmentară și lacunară;
- Nivelul scăzut de cunoștințe teoretice al lucrătorilor medicali în domeniul protecției drepturilor copilului duce la consecințe grave, inclusiv la tergi-

versarea intervențiilor necesare în timp util, ceea ce se poate solda chiar cu decesul copilului;

- Nivelul slab de conștientizare a responsabilităților părinților în raport cu protecția dreptului la sănătate a copilului.

În concluzie, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului insistă asupra faptului că autoritățile urmează să întreprindă măsuri concludente întru definirea interesului superior al copilului pe segmentul respectării dreptului la sănătate și să modifice cadrul normativ relevant domeniului de protecție a copilului.

RECOMANDĂRI:

Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale:

- ⇒ va modifica cadrul legislativ din domeniul dreptului la sănătate prin r-cordarea la standardele prestabilite în articolul 24 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului;
- ⇒ va consolida mecanismul de protecție a copiilor cu boli rare, serviciile de suport și instruirea părinților în domeniul terapiei și a îngrijirii copiilor cu boli rare;
- ⇒ va intensifica promovarea imunizării, în scopul de a convinge părinții referitor la beneficiile vaccinării;
- ⇒ va asigura, prin instituțiile subordonate, monitorizarea stării de sănătate a copiilor în perioadele pre- și postvaccinare;
- ⇒ Va promova activ politicile antituberculoze, antialcoolice și antidrog în rândul copiilor;
- ⇒ va fortifica mecanismul de informare a populației, astfel asigurând dreptul pacientului la informare;
- ⇒ va consolida sistemul de protecție a drepturilor copiilor care se află în paliație:
- ⇒ va revizui mecanismul de finanțare pentru contractarea instituțiilor spitalicești pediatrice pentru asistența paliativă oferită copiilor cu maladii incurabile neoncologice, spitalizați permanent, dependenți de aparate medicale pentru menținerea funcțiilor vitale;
- ⇒ va organiza secții de asistență paliativă pentru copii în spitale, inclusiv pentru cei neoncologici aflați în paliație (în spitalele pediatrice), cu pregătirea adecvată a personalului specializat, atât medical, cât și nonmedical;
- ⇒ va promova crearea și va susține dezvoltarea unor instituții de tip hospice (inclusiv pentru copii), conform recomandărilor internaționale cu revederea mecanismului de finanțare a acestora.

DREPTUL LA FAMILIE ȘI PROTECȚIA COPIILOR RĂMAȘI FĂRĂ OCROTIRE PĂRINTEASCĂ

Consacrat în cadrul articolelor 9, 10 și 20 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, dreptul la familie reprezintă fundamentul de bază pentru buna dezvoltare a copilului.

Astfel, Convenția stabilește obligația statului „*de a veghea ca nici un copil să nu fie separat de părinții săi împotriva voinței lor, cu excepția situației în care autoritățile competente decid, sub rezerva revizuirii judiciare și în conformitate cu legile și procedurile aplicabile că această separare este necesară, în interesul superior al copilului... orice copil care este, temporar sau definitiv, lipsit de mediul său familial, sau care, în propriul său interes, nu poate fi lăsat în acest mediu, are dreptul la protecție și ajutor special din partea statului*³⁶”.

La nivel național, dreptul copilului la familie este garantat de art. 48, 49 din Constituția Republicii Moldova³⁷, Codul Familiei și cap. III al Legii nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului³⁸. Analizând compatibilitatea legislației naționale la standardele internaționale, se evidențiază o corespundere parțială a normelor juridice enunțate astfel, autoritățile naționale urmează să racordeze prevederile prestabilite din domeniu protecției dreptului copilului la familie la normele internaționale.

În calitate de reprezentant al copiilor în fața autorităților publice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întrebat copiii cum percep ei realizarea dreptului la familie și protecția copiilor rămași fără ocrotire părintească și prezintă în continuare câteva din opiniile lor despre subiectul cercetat:

- Îmi vreau părinții acasă;
- Tata nu locuiește cu noi;
- Bunicii m-au crescut de mic;
- Când voi fi mare nu-mi voi lăsa copiii;
- Vreau ca surioara mea mai mică să locuiască cu noi;

În perioada anului 2019, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a elaborat Raportul Tematic privind „**Monitorizarea respectării drepturilor copiilor rămași fără ocrotire părintească**”. Scopul Raportului Tematic a fost monitorizarea implementării Convenției ONU privind drepturile copilului în Republica Moldova, pentru a determina problemele existente la nivel de sistem în asigurarea unei asistențe adecvate categoriilor de copii aflați în situație de risc și a identifica riscurile majore existente privind încălcarea drepturilor copilului. În cadrul procesului de monitorizare au fost depistate următoarele aspecte problematice:

³⁶ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

³⁷ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

³⁸ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

- **Atitudine discriminatorie din partea societății.** Conform datelor acumulate, se constată că copiii rămași fără ocrotire părintească se confruntă cu probleme de incluziune socială, au multe probleme de ordin psihologic, frustrări, neîncredere în sine, tendință spre autoizolare etc. De asemenea, situația este acutizată și din cauza lipsei de specialiști în domeniul reabilitării psihologice care ar putea oferi acestor copii o ghidare în procesul de incluziune socială;
- **Probleme de sănătate.** Plecând la muncă peste hotare, părinții părăsesc copiii în scopul unui beneficiu material, lăsându-i în seama bunelor, rudelor, prietenilor sau chiar în seama lor înșiși atunci când rămân singuri. Însă plecarea părinților este urmată, de cele mai multe ori, de o schimbare radicală a mediului și a condițiilor de viață ale copiilor rămași în țară. Această situație implică întreruperea vieții obișnuite și schimbarea ambientului confortabil, făcându-i pe copii să sufere din cauza lipsei casei, a familiei, iar aceasta îi pune sub povara unei încărcături emoționale puternice;
- **Riscul abordării unui comportament deviant.** Pe parcursul perioadei de dezvoltare și de socializare, din cauza modului de viață, lipsei de afecțiune și problemelor psihologice pe care le au, copiii pot fi supuși riscului de a fi influențați în inițierea unor comportamente nocive, cu risc mărit pentru starea lor de sănătate, cum ar fi utilizarea alcoolului, fumatului, consumului de droguri etc. În special, prezintă pericol cazurile în care se stabilește un contact insuficient dintre copil și persoana în a cărei grijă a rămas. Astfel de situații pot fi urmare a diferitor cauze precum: copiii rămân în grija unor persoane în etate, lipsa de timp a unicului părinte rămas, copilul a rămas cu o persoană străină care nu manifestă afecțiune și interes față de el. Drept urmare, în lipsa monitorizării din partea adulților, se pot dezvolta unele comportamente nocive ale copiilor. Anume absența controlului din partea părinților îi poate motiva pe minori să adopte comportamente vicioase. Acești copii sunt mult mai ușor de manipulat și cad frecvent sub influența unor persoane adulte cu comportament delinquent, care îi atrag în activități ilegale;
- **Încălcarea drepturilor copiilor cu dizabilități severe.** Respondenții au remarcat frecvent că la nivel național nu există posibilități pentru îngrijirea adecvată a copiilor cu dizabilități rămași fără ocrotire părintească, care au probleme serioase în plasament.
- **Randamentul scăzut al încadrării educaționale a copiilor rămași fără ocrotire părintească.** Mulți părinți și copii nu își cunosc drepturile, nu cunosc prevederile privind asigurarea financiară a copiilor care învață, consacrate în *Normele provizorii de cheltuieli în bani pentru elevii (studenții) orfani și cei aflați sub tutelă/curatelă din școlile profesionale și de meserii, instituțiile de învățământ mediu de specialitate și superior universitar, școlile de tip internat și casele de copii*, aprobate prin Hotărârea de Guvern nr.870 din 28 iulie 2014. Pentru această categorie de copii există oportunități reduse de instruire (profesionalizare), număr limitat de posibilități de calificare oferite de Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă;
- **Gradul sporit de vulnerabilitate a persoanelor orfane care au împlinit vârsta de 18 ani.** Multe dintre aceste persoane nu au condiții elementare pentru

viață independentă, spațiu locativ, surse financiare pentru supraviețuire. Mai mult chiar, în cazul în care acești copii (adolescenți) sunt încadrați în studii profesionale, le este oprită plata indemnizației (1400 lei), fapt de care sunt indignați tutorii și APP în a căror grijă sunt copiii. Totodată, un impediment considerabil în protecția persoanelor orfane care au împlinit vârsta de 18 ani o reprezintă lipsa de acces la locuință, problemă analizată și de raportorul special al Consiliului Europei, Djuna Mijatovic, în cadrul Raportului Special al Consiliului Europei privind dreptul la locuințe accesibile³⁹. Astfel, deși legislația prevede obligația statului de a asigura copiii orfani, care au ieșit din sistemul rezidențial cu locuințe, situația la nivel practic nu corespunde normelor legislative stipulate. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că autoritățile competente își neglijează atribuțiile directe din acest domeniu.

În această ordine de idei evidențiem faptul că autoritățile naționale nu au reușit să acorde o protecție eficientă copiilor care au rămas fără ocrotire părintească. Ombudsmanul Copilului încurajează statul să utilizeze pe larg standardele și principiile privind drepturile copilului din Convenție și alte instrumente internaționale pentru drepturile omului, pe segmentul copiilor rămași fără ocrotire părintească, pentru a ghida comportamentul, acțiunile, politicile și programele, în special: nediscriminarea; interesul superior al copilului; dreptul la viață, supraviețuire și dezvoltare; dreptul de a fi ascultat și luat în considerare; și dreptul copilului de a fi ghidat în exercitarea drepturilor sale de către îngrijitori, părinți și membri ai comunității, în conformitate cu capacitățile de evoluție ale copilului lipsit de ocrotire părintească.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră că strategiile și inițiativele adoptate la moment nu au o abordare centrată pe drepturile, necesitățile și interesele copilului și nu îndeplinesc criteriile principale pentru a corespunde bunelor practici din domeniul protecției copiilor lipsiți de îngrijirea părintească, indiferent de contextul adopției. Copiii fără părinți sunt adesea neîncredători în intervenția adulților în viața lor. Tratatamentul lor abuziv, admis de către adulți în societate, îi determină să nu dorească să renunțe la autonomia lor, câștigată, deși limitată. Politicile adoptate de către stat trebuie să ia în considerație și particularitățile de dezvoltare a copilului, punctele forte ale copiilor și contribuțiile pozitive pe care le aduc copiii la propria lor supraviețuire și dezvoltare și pe cea a semenilor, familiilor și comunităților lor. Aplicarea acestei abordări nu este doar un imperativ moral și legal, ci și cea mai adecvată abordare pentru identificarea și implementarea soluțiilor durabile pentru copiii separați de părinți.

O altă problemă examinată de Ombudsmanul Copilului în perioada anului 2019 a fost **procesul de dezinstituționalizare a copiilor care se află în Centrele de plasament temporar pentru copii Orhei și Hâncești și incluziunea acestora în mediul familial**. Deși aspectul respectiv a fost abordat de Ombudsmanul Copilului încă în perioada anului 2017 în Raportul tematic privind „Evaluarea situației copiilor plasați în

³⁹ <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/the-right-to-affordable-housing-europe-s-neglected-duty>

casele-internat pentru copii cu deficiențe mintale Orhei și Hâncești în proces de dezinstituționalizare⁴⁰, situația nu a cunoscut careva schimbări esențiale.

Este de remarcat faptul că, în conformitate cu datele prezentate de Ministerul Muncii, Sănătății și Protecției Sociale,⁴¹ numărul copiilor care sunt plasați în Centrele de plasament temporar Orhei și Hâncești este net inferior față de numărul persoanelor adulte care se află acolo.

Instituția de plasament	Copii	Adulți
Centrul de plasament Orhei	35 (băieți)	162
Centrul de plasament Hâncești	30 (fete)	219

Astfel, Ombudsmanul Copilului remarcă că în instituția predestinată plasamentului copiilor cu dizabilități severe se află la moment un număr mult mai mare de maturi decât de copii, fapt ce contravine Recomandărilor internaționale⁴² din domeniul protecției copiilor și poate pune în pericol viața și sănătatea copiilor. Prezența unui număr mare de beneficiari adulți în această instituție este dovadă a acțiunilor ineficiente ale statului, în vederea dezinstituționalizării și integrării acestora într-un mediu familial. Subiectul respectării dreptului copilului cu dizabilități la un mediu familial va fi abordat în continuare prin prisma standardelor internaționale enunțate *supra* și din perspectiva situației reale din țară, reflectate în baza experienței expuse de către unii părinți/reprezentanți legali ai copiilor.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului precizează că în calitatea sa de instituție națională pentru drepturile copilului nu este împotriva procesului de dezinstituționalizare și susține principiul de reintegrare familială a copilului, în condițiile că această procedură este efectuată cu respectarea tuturor standardelor din domeniu.

Procesul de dezinstituționalizare a început în Republica Moldova în anul 2010 cu susținerea organizațiilor neguvernamentale și este în derulare în prezent. În urma monitorizării au fost constatate următoarele aspecte problematice neconforme standardelor internaționale de protecție a drepturilor copilului:

- **Familia nu este pregătită suficient pentru reintegrarea copiilor în familie.** La momentul actual sunt familii care au lăsat copii în asemenea centre pentru o perioadă de peste 10–15 ani și practic au rupt legătura cu copiii lor din varii motive. Astfel, în situația când părinții sunt obligați să-și preia copilul după o perioadă atât de lungă, această situație reprezintă un risc nu doar pentru copil, deoarece nimerește într-un mediu necunoscut, dar și pentru părinți, deoarece nu au abilități de a se comporta cu copilul lor și nu pot răspunde adecvat necesităților specifice ale copilului lipsind esențialul din această relație, afecțiunea;

⁴⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_diz_2017_red_0.pdf

⁴¹ Scrisoare MSPS nr. 023/917 din 13 februarie 2019

⁴² https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

- **Serviciile medicale comunitare nu corespund necesităților copiilor reintegrați.** Problema a fost sesizată de Ombudsmanul Copilului în cadrul monitorizării mai multor familii în care au fost reintegrați copiii cu dizabilități din centrele de plasament. Astfel, s-a constatat că sunt localități în care nu există medic, iar punctul medical este deservit doar de un asistent medical care ajunge la copil foarte rar. În această situație îngrijirea medicală este acordată de părintele care nu posedă cunoștințele necesare, chiar și în cazul când a beneficiat de un instructaj primar din partea unui specialist. De asemenea, este problematic accesul ambulanțelor în caz de urgență;
- **Educația este acordată la domiciliu.** În majoritatea cazurilor, copiii vizați nu sunt încadrați în sistemul educațional comunitar, programul educațional urmând să fie prestat la domiciliu. Totuși, în majoritatea cazurilor, profesorii refuză să vină permanent la domiciliul copiilor. Astfel, părinții sunt puși în situația de a îndeplini rolul de pedagogi pentru copiii lor;
- **Izolarea socială a părinților.** Odată cu reintegrarea copilului cu necesități speciale, părintele/părinții sunt impuși să se izoleze de societate din cauza stereotipurilor, lipsei de toleranță, a serviciilor de asistență socială nedezvoltate. Astfel, părinții sunt nevoiți să se elibereze din serviciu, lipsindu-se de surse financiare, urmând să adopte un nou stil de viață, fapt ce poate duce la stări de anxietate și nervozitate a părinților care pot afecta și starea de bine a copilului.

În contextul celor enunțate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată că autoritățile publice nu au capacitatea de a asigura continuitatea procesului de integrare socială a copiilor și acordare a suportului necesar familiilor.

Ombudsmanul Copilului îndeamnă statul să inițieze un proces amplu de examinare a situației postdezinstituționalizare pentru a identifica lacunele sistemice în asigurarea incluziunii sociale calitative a copilului și a revizui procesul de dezinstituționalizare prin prisma bunelor practici internaționale și a standardelor prestabilite de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.⁴³

De asemenea, se evidențiază necesitatea de a revizui întreg sistemul de asistență socială a copiilor cu dizabilități mintale reintegrați în familiile biologice/familii extinse sau alte servicii de tip familial. Situația la moment rămâne alarmantă din cauza că autoritățile nu au dispus un mecanism de intervenție clar postdezinstituționalizare. Astfel, copiii ajunși în familiile nepregătite devin o povară pentru cei care trebuie să-i îngrijească și pentru ei înșiși.

Ombudsmanul Copilului a monitorizat respectarea dreptului la familie și în contextul de menținere a relațiilor dintre copii și părinți, în cazul când părinții trăiesc separat sau sunt divorțați și când **există stabilit și respectat un grafic de întrevederi ale părintelui cu copilul.**

Legislația națională prevede că, în situația desfacerii căsătoriei prin divorț, dacă soții au copii, urmează să se decidă asupra a câtorva aspecte importante (domi-

⁴³ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

ciliul copilului, graficul de întreveneri și pensia alimentară). Dacă părinții decid de comun acord asupra acestor aspecte, atunci implicarea autorităților ar trebui să fie minimă, doar în procesul de perfectare legală a actelor procedurale corespunzătoare. Astfel, statul garantează puterea autonomiei familiale oricărui cuplu și nu intervine în sfera vieții private și de familie.

O situație mai complicată survine în cazul când părinții nu pot găsi un numitor comun asupra aspectelor vizate și mai mult, aceștia se află în relații ostile și nu doresc să ajungă la un compromis. În asemenea situații, interferența statului ar trebui să fie cât se poate de eficientă și precisă pentru a asigura că conflictele personale între părinți nu afectează **starea de bine a copilului**. Totuși, la momentul actual se observă că intervenția autorităților duce mai mult la agravarea situației decât la ameliorarea acesteia.

În opinia Ombudsmanului Copilului, situația gravă pe acest segment este favorizată de imperfecțiunea legislației privind stabilirea graficelor de întreveneri cu părinții și a mecanismului de intervenție în asemenea circumstanțe. În primul rând, legislația națională nu reglementează procedura de stabilire a graficului de întreveneri și nici nu-i oferă o putere juridică până în momentul când acesta este impus prin hotărârea unei instanțe de judecată. În al doilea rând, situația se menține incertă, deoarece autoritățile nu dispun de un mecanism național de intervenție, astfel modul de acționare revenind la *dreptul discreționar* al fiecărei autorități în parte, fapt ce duce ca acțiunile date să fie segmentare și să nu poarte un caracter uniform. De asemenea se atestă *iresponsabilitatea părinților* de a asigura un mediu prietenos copiilor. În majoritatea cazurilor există situații de conflict între părinți, iar copilul devine o monedă de schimb în procesul de „răfuială” a adulților, iar astfel de situații au un impact negativ asupra sănătății fizice și psihice a copilului.

Asigurarea respectării graficului de întreveneri devine mai complicată în cazul în care părintele, în a cărui custodie se află copilul, pleacă să domicilieze împreună cu copilul în alt stat. Această situație scoate în evidență o problemă conceptual-juridică – instanța de judecată stabilește domiciliul copilului cu unul dintre părinți, însă instanța nu poate impune părintelui obligația de a rămâne pe teritoriul Republicii Moldova. Or, este asigurată respectarea *dreptului la libera circulație a persoanei adulte, dar este încălcat dreptul copilului de a comunica cu ambii părinți*. Deși standardele de protecție a drepturilor copilului prevăd obligația statului de a asigura în timp cât mai scurt contactul copilului cu părintele căruia i-a fost îngăduit contactul, în practică această obligațiune adesea nu poate fi îndeplinită, nefiind stabilit/prevăzut mecanismul/procedura de realizare.

În această ordine de idei, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului recomandă statului să revadă cadrul legal din domeniul stabilirii graficului de întreveneri cu părinții și să fortifice mecanismul de executare a hotărârilor judecătorești cu element de extraneitate din segmentul analizat *supra*.

Un al domeniu aflat în atenția Ombudsmanului Copilului în perioada raportată a fost respectarea drepturilor ***copiilor care se află în stradă***. Problema respectivă a

fost inclusă în agenda Avocatului Poporului pentru drepturile copilului de la începutul mandatului de activitate (2016). Astfel, în perioada anului 2019, conform informațiilor prezentate de Inspectoratul General de Poliție, au fost înregistrate 893 de cazuri de plecare voluntară a copiilor de la domiciliu sau din instituțiile sociale⁴⁴, dintre care, conform informațiilor Direcției Municipale pentru Protecția Drepturilor Copilului, **sunt înregistrați ca fiind copii care duc un mod de viață stradal.**

Observând numărul mare de copii care pleacă de acasă și riscă să rămână în stradă, Ombudsmanul Copilului, făcând referire la Comentariul General nr. 21 (2017) privind copiii străzii⁴⁵, recomandă ca statul să realizeze un studiu corespunzător privind cauzele fundamentale ale fenomenului, să elaboreze o strategie cuprinzătoare pentru protecția acestor copii, în scopul prevenirii și atenuării fenomenului și să ofere protecție adecvată pentru recuperarea și reintegrarea acestor copii, inclusiv adăpost, educație și formare profesională, servicii adecvate de asistență medicală și alte servicii sociale, inclusiv programe de combatere a abuzului de substanțe și consiliere pentru sănătate mintală.

Principalele cauze ale plecării copiilor de acasă sunt: sărăcia, corelată cu abuzul de alcool al părinților, lipsa de supraveghere și abuzul psiho-emoțional și fizic din partea părinților. Majoritatea beneficiarilor au fugit de acasă de la vârsta 8–13 ani. Toți beneficiarii Serviciului de Asistență Stradală consumă substanțe narcotice și toxice. Efectele vieții în stradă asupra copiilor sunt: abandonul școlar, adicții, problemele de sănătate, în special legate de sănătatea mintală și ale organelor respiratorii, cauzate de consumul de substanțe și delincvența juvenilă (furturile, precum și violența între copii), exploatarea sexuală, atragerea în rețele de comercializare a drogurilor etc.

Ombudsmanul Copilului notează că, deși încă din perioada anului 2016 au fost întreprinse mai multe măsuri pentru eradicarea fenomenului *copiilor în situație de stradă*, astăzi suntem impuși de circumstanțe să recunoaștem că ele nu au avut efectul scontat, nu și-au atins scopul stabilit. În condițiile respective se stabilește incapacitatea autorităților tutelare de a asigura durabilitatea și consecvența acțiunilor în acest domeniu. Totodată, merită de apreciat efortul Consiliului municipal Chișinău depus pentru crearea în anul 2019 a Serviciului de Asistență Stradală, cu program de zi, unde copiii se alimentează, există condiții pentru menținerea igienei personale, pentru recreere prin sport, lecturi și alte ocupații. Totuși, este evidentă necesitatea de extindere a programului Serviciului și pe timp de noapte, funcționarea lui trebuie să fie asigurată 24/24 de ore.

În urma procesului de monitorizare a respectării drepturilor copiilor în situații de stradă, au fost identificate următoarele probleme:

- insuficiența specialiștilor calificați și cu experiență în domeniul protecției copiilor care duc un mod de viață stradal;
- dificultăți în aplicarea managementului de caz;

⁴⁴ http://politia.md/sites/default/files/ni_ssc_12_luni_anul_2019_finala.pdf

⁴⁵ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

- intervenția întârziată a specialiștilor și omiterea etapei de prevenție;
- lipsa unui mecanism clar de intervenție la locul aflării copilului;
- colaborarea defectuoasă a tuturor actorilor, părți ai Mecanismului intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului;
- colaborarea defectuoasă a autorităților tutelare din țară în contextul reînțoarcerii copilului în localitatea domiciliului;
- intervenții slabe ale autorităților tutelare în procesul de acordare a suportului necesar copilului și familiei/mediului familiar pentru reintegrare.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului încurajează autoritățile din domeniu să adopte o abordare holistică centrată pe interesul superior al copilului și pe consultarea opiniei copilului. Autoritățile publice trebuie să privească copiii nu doar în calitate de obiect al protecției, ci și ca pe un actor activ în procesul de implementare a drepturilor sale. Persoanele responsabile trebuie să decidă, împreună cu copiii, forma de protecție care va fi agreată de ei.

În contextul situației prezentate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI**:

- ⇒ Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale urmează să inițieze procedura de modificare a legislației privind menținerea relațiilor cu ambii părinți în cazul separării acestora, pe segmentul „graficelor de întrevederi între copii și părinți”;
- ⇒ Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale trebuie să evalueze respectarea drepturilor copiilor dezinstituționalizați și sistemului de protecție a copilului în perioada postdezinstituționalizare;
- ⇒ Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale urmează să întreprindă acțiuni pentru optimizarea sistemului de dezinstituționalizare a copiilor din centrele rezidențiale;
- ⇒ Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale va asigura funcționarea optimă a mecanismelor de protecție efectivă a copiilor rămași fără ocrotire părintească;
- ⇒ Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale urmează să evalueze funcționalitatea și cooperarea mecanismelor intersectoriale pentru a asigura protecția adecvată a copiilor în situație de stradă;
- ⇒ Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale urmează să elaboreze Protocolul Clinic Național privind dezintoxicarea narcologică a copiilor sub 16 ani;
- ⇒ Guvernul trebuie să revizuiască politica națională în domeniul acordării locuințelor pentru copiii orfani care părăsesc sistemul rezidențial.

DREPTUL LA OPINIE ȘI LIBERTĂȚILE CIVILE

Prevederile stipulate la articolele 12-15 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (dr. la opinie, libertatea de exprimare, libertatea de gândire, conștiință și religie, libertatea de asociere)⁴⁶, reprezintă suportul copilului în momentul în care acesta dorește să interacționeze cu societatea sau dorește să participe activ la activitatea acesteia. Statul prin obligațiunile date urmează să se asigure, prin toate măsurile posibile, că nici un copil nu va fi marginalizat în realizarea acestor libertăți fundamentale.

Articolul 12 din Convenție stabilește dreptul fiecărui copil de a-și exprima în mod liber părerile în toate problemele care îl afectează, precum și dreptul ulterior pentru ca acestor puncte de vedere să li se acorde greutatea corespunzătoare, în funcție de vârsta și maturitatea copilului. Acest drept impune obligații legale clare autorităților publice de a recunoaște acest drept și de a asigura punerea în aplicare a acestuia, ascultând părerile copilului în funcție de vârsta copilului și nivelul său de dezvoltare, oferindu-i greutatea cuvenită. Art. 12, ca principiu general, prevede că autoritățile de resort ar trebui să se străduiască să asigure ca interpretarea și punerea în aplicare a tuturor celorlalte drepturi încorporate în Convenție sunt ghidate de aceasta.

Totodată, copilul are dreptul de a nu-și exercita acest drept. Exprimarea opiniilor este o alegere pentru copil, nu o obligație. Persoanele responsabile trebuie să se asigure de faptul că copilul primește toate informațiile, sfaturile și dispune de condițiile necesare pentru a lua o decizie cu privire la folosirea sau abținerea de la exercitarea acestui drept.

În legislația națională, dreptul la opinie și libertățile civile, pe segmentul drepturilor copilului, sunt consacrate în art. 31, 32 și 40 din Constituția Republicii Moldova și art. 8 din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului. Notăm faptul că legislația națională este parțial compatibilă cu standardele internaționale, astfel fiind necesară o modificare a cadrului normativ național din domeniul protecției dreptului copilului la opinie.

În activitatea sa, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului și-a exprimat de mai multe ori poziția cu privire la respectarea dreptului la opinie și a libertăților civile ale copilului în Republica Moldova și a prezentat în set de recomandări pentru îmbunătățirea situației existente. Menționăm faptul că recomandări cu privire la respectarea dreptului la opinie a copilului și a libertăților civile au fost prezentate de Ombudsmanul Copilului și în cadrul Raportului anual privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în 2018, însă autoritățile de resort nu au întreprins acțiunile necesare⁴⁷. De asemenea, Ombudsmanul Copilului notează faptul că statul nu a întreprins nici o acțiune cu privire la implementarea Recomandărilor Comitetului ONU pentru drepturile copilului cu privire la raportul

⁴⁶ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

⁴⁷ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_copil_2017def.pdf

periodic, combinat al patruilea și al cincilea al Republicii Moldova⁴⁸. În consecință, situația privind respectarea dreptului copilului la opinie și libertățile civile nu a cunoscut modificări esențiale, iar situația la nivel național a rămas constantă.

În calitate de reprezentant al copiilor în fața autorităților publice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întrebat copiii despre cum percep ei dreptul la opinie și libertățile civile și prezintă în continuare câteva din opiniile copiilor despre subiectul cercetat:

- Opinia mea contează și vreau să o pot expune;
- Vreau să mă pot expune liber cu privire la domeniile ce mă interesează;
- Vreau să particip la viața zilnică a școlii în care învăț;
- Cred că pot schimba ceva în localitatea în care trăiesc;
- Vreau să decid singur obiectele opționale;
- Vreau să fiu auzit.

În anul 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, la compartimentul dreptului la opinie și a libertăților civile, a monitorizat activitatea **consiliilor elevilor din cadrul instituțiilor de învățământ în calitate de mecanism de exercitare a drepturilor copilului**. Consiliile elevilor reprezintă o manifestare directă a dreptului copilului la opinie și a libertăților civile ale copilului în cadrul instituțiilor educaționale.

În procesul de monitorizare, Ombudsmanul Copilului a efectuat 15 vizite în instituțiile de învățământ din toată țara, unde a avut discuții cu membrii consiliilor elevilor din aceste instituții. În urma procesului de monitorizare, au fost depistate următoarele aspecte problematice din domeniu:

- lipsa mecanismului de promovare a opiniilor, ideilor propuse de copii la nivel național;
- lipsa instruirii/informării copiilor despre rolul și misiunea consiliului elevilor într-o instituție de învățământ;
- deciziile adoptate de membrii consiliului, în mare parte, sunt neglijate de către administrația școlii;
- procesul de selecție a membrilor consiliului nu în toate cazurile este transparent și imparțial;
- influențarea opiniei copiilor de către administrația instituției de învățământ.

Ombudsmanul Copilului constată că situația respectivă este cauzată de faptul că actele normative din domeniu, în special Instrucțiunea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării privind constituirea și funcționarea Consiliului Elevilor⁴⁹, nu sunt elaborate dintr-o perspectivă holistică, care ar corespunde standardelor de implicare a copiilor în procesul decizional asupra chestiunilor care îi privesc.

⁴⁸ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=MDA&Lang=EN

⁴⁹ <https://mecc.gov.md/ro/content/cadrul-national-al-calificarilor-2>

Ombudsmanul mai notează faptul că autoritățile naționale nu au ținut cont, la elaborarea acestor acte, de standardele stipulate de Comentariul General al Comitetului ONU pentru drepturile copilului nr. 12 (2009) privind dreptul copilului de a fi auzit⁵⁰. Stabilirea formală a organelor consultative ale copiilor reprezintă o mimare a implementării Convenției și nu poate fi calificată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului drept una adecvată. Copiii înșiși trebuie să aibă posibilitatea, cu suportul adulților, să creeze și să gestioneze activitatea organelor care sunt menite să reprezinte interesele copiilor.

Astfel, situația în prezent necesită o remediere rapidă, racordată la standardele internaționale din domeniu. Autoritățile naționale urmează să revadă standardele naționale din domeniul participării copiilor în procesul de luare a deciziilor și să-l racordeze la normele internaționale prestabilite.

În această ordine de idei, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, racordându-se la standardele internaționale din domeniul protecției drepturilor copilului, pe segmentul respectării dreptului la opinie, a inițiat în anul 2019 crearea **Consiliului Consultativ al Copiilor de pe lângă Ombudsmanul Copilului**. Consiliul reprezintă un mecanism de suport pentru Avocatul Copilului, în scopul de a asigura un contact mai strâns între Instituția Națională de Protecție a Drepturilor Copilului și copiii din Republica Moldova.

Un alt mecanism eficient al Ombudsmanului de consultare a opiniei privind respectarea drepturilor copiilor în Republica Moldova este **Forumul Național al Copiilor** organizat anual.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atrage atenția că în anul 2019 i-au fost **create impedimente în desfășurarea Forumului Național al Copiilor**. Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră drept o ingerință în exercitarea atribuțiilor sale încercarea de a discredita activitatea de consultare a opiniei copiilor și acțiunile de presiune pentru anularea forumului, din partea a unui grup restrâns de reprezentanți ai societății civile și a unor demnitari publici. Mai mult, aceste circumstanțe urmează a fi apreciate ca acțiuni de discreditare a Instituției Naționale a Drepturilor Copilului și imixtiune în activitatea instituției Avocatului Poporului, prevăzută în art.3 alin.(4) din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul). La fel acțiunile respective cad sub incidența prevederilor art. 320 din Codul Contravențional „Imixtiunea în activitatea Avocatului Poporului și Avocatului Poporului pentru drepturile copilului”⁵¹.

Referindu-se la Comentariul General nr. 2 al Comitetului ONU pentru drepturile copilului⁵², Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că statul, în calitate de înaltă parte contractantă și subiect direct al îndeplinirii obligațiilor stipu-

⁵⁰ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

⁵¹ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119550&lang=ro

⁵² https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

late de Convenția cu privire la drepturile copilului, trebuie să asigure independența Instituției Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului și să creeze condiții pentru activitatea eficientă a acesteia. De asemenea, statul trebuie să asigure Ombudsmanului Copilului condiții eficiente și calitative de consultare a opiniei copiilor pentru o îndeplinire corectă a dreptului copilului la opinie și a drepturilor conexe. La momentul actual, Ombudsmanul Copilului consideră că statul nu a reușit să asigure pe deplin susținerea mecanismului de consultare a opiniei copilului, elaborat de Ombudsmanul Copilului. Situația nesatisfăcătoare este cauzată și de interesul superficial al autorităților publice centrale față de Forumul Național al Copilului (lipsa de la forum sau pasivitatea la acțiunile din cadrul evenimentului). În această ordine de idei se impune necesitatea remedierii de urgență a situației create prin racordarea și respectarea standardelor internaționale stipulate de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Situația creată a fost discutată cu reprezentanții unor organizații neguvernamentale la o întâlnire, organizată la inițiativa Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, unde părțile și-au expus pozițiile. În acest context, Ombudsmanul Copilului a manifestat deschidere pentru dialog și colaborare, acționând în interesul superior al copilului.

Ombudsmanul Copilului atrage atenția că copiii nu sunt reprezentați semnificativ în Consiliul Național pentru Drepturile Copilului, care este un organ guvernamental cu misiunea să asigure elaborarea și implementarea politicilor de protecție a drepturilor copilului și familiei. Or, în acest context, vocea copilului contează. Ombudsmanul Copilului reiterează importanța elaborării politicilor/strategiilor naționale în domeniul protecției copilului centrate pe copil, bazate pe asigurarea respectării drepturilor copilului, interesului superior al copilului, cu implicarea copiilor prin consultarea opiniei lor și implementarea acesteia.

În contextul situației prezentate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI**:

- ⇒ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării va revizui politicile de implicare a copiilor în procesul decizional;
- ⇒ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării va organiza un set de instruirii pentru copiii din consiliile elevilor cu privire la scopul și misiunea consiliilor elevilor, cu implicarea experților din domeniul protecției copilului;
- ⇒ Guvernul va revizui Regulamentul de activitate al Consiliului Național pentru protecția drepturilor copilului, pentru a introduce modificări în componența Consiliului și pentru includerea reprezentanților copiilor și tinerilor în componența acestui organ guvernamental.
- ⇒ Parlamentul și Guvernul vor promova standardele de consultare a opiniei copilului și implementarea acesteia;
- ⇒ Parlamentul și Guvernul vor asigura promovarea și respectarea principiilor de independență a Avocatului Poporului pentru drepturilor copilului.

JUSTIȚIA PENTRU COPII

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în activitatea din anul 2019, ca și în anii precedenți, a monitorizat respectarea drepturilor copilului în **sistemul național de justiție juvenilă**.

La nivel internațional, protecția copiilor care interferează cu sistemul justiției se asigură prin prevederile articolului 40 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului care prevede „*dreptul copiilor presupuși sau dovediți a fi comis un delict, la respectarea drepturilor umane, în special, de a beneficia de toate aspectele procesului juridic intentat inclusiv asistență juridică sau de altă natură în pregătirea și prezentarea apărării lor*”⁵³. Convenția prevede, în textul său, un șir de obligații imputabile statului, în scopul asigurării **interesului superior** al copilului care este presupus sau dovedit că a comis o încălcare a legislației care este culpabilă la momentul comiterii. În plan internațional, un aport deosebit în protecția copiilor în contact/conflict cu legea îl au Normele de la Beijing și principiile de la Riyadh⁵⁴. Acestea prevăd standardele de prevenire a delincvenței juvenile și standardele de protecție a copiilor care sunt privați de libertate.

La nivel național, protecția copiilor care sunt în contact/conflict cu sistemul judiciar este realizată prin prevederile Codului Penal, ale Codului de Procedură Penală, a Codului de Executare și ale legilor conexe. De asemenea, la art. 28 din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului⁵⁵, sunt prestabilite norme care au menirea de a oferi o protecție specială copiilor care se află în conflict cu legea.

Ombudsmanul Copilului notează că legislația națională în domeniu, în mare parte, corespunde standardelor internaționale minime, totuși evidențiem faptul că autoritățile publice nu au ținut cont de Recomandările Avocatului Poporului pentru drepturile copilului din Raportul anual privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2018⁵⁶. Mai mult, nu au fost întreprinse nici un fel de acțiuni în vederea implementării Recomandărilor Comitetului ONU pentru drepturile copilului cu privire la raportul periodic, combinat al patrulea și al cincelea al Republicii Moldova⁵⁷.

Cu referire la compartimentul justiției pentru copii, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că a analizat **calitatea serviciilor juridice garantate de stat, acordate copiilor în conflict cu legea**. Aspectele acestei probleme au fost abordate și în cadrul Raportului Tematic „Evaluarea respectării drepturilor co-

⁵³ https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/media/Documente/Conventia_ONU_drepturile_copilului.pdf

⁵⁴ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

⁵⁵ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

⁵⁶ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_2018_final.pdf

⁵⁷ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=MDA&Lang=EN

piilor aflați în custodia statului în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei”⁵⁸. Analiza chestionarelor completate de copiii care au avut tangență cu sistemul de urmărire penală și cel judecătoresc au scos în evidență următoarele probleme:

- Copiii sunt interogați adesea de către ofițerii de urmărire penală fără participarea avocatului, profesorului sau a părintelui;
- Copiii menționează că în majoritatea cazurilor fac cunoștință cu avocații lor în sala de judecată;
- Adesea, avocații garantați de stat se prezintă în ședințele de judecată nepregătiți, luând cunoștință de materialele dosarului pe coridoarele instanțelor;
- Magistrații, avocații și ofițerii de urmărire penală mereu folosesc un limbaj mult prea sofisticat pentru perceperea copilului, astfel acesta nu poate înțelege și asimila informația necesară.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului subliniază faptul că Convenția ONU cu privire la drepturile copilului impune statului, prin prevederile din articolul 40, să întreprindă toate măsurile necesare ca să acorde o protecție corespunzătoare copiilor care sunt referiți către sistemul de justiție național. Ombudsmanul Copilului subliniază că în conformitate cu articolul 40, alin. (2) din CDC, există o listă importantă de drepturi și garanții care sunt toate menite să asigure ca fiecare copil, care este acuzat că a încălcat legea penală, va primi un tratament și proces echitabil.

Cele mai multe dintre aceste garanții se găsesc și în articolul 14 din Pactul internațional pentru drepturile civile și politice, pe care Comitetul pentru drepturile omului l-a elaborat și comentat în Comentariul său general nr. 13 (1984)⁵⁹. Punerea în aplicare a acestor garanții pentru copii are câteva aspecte specifice care sunt imperative pentru stat. În acest context, Ombudsmanul Copilului subliniază că o condiție esențială pentru o implementarea corectă și eficientă a acestor drepturi sau garanții este calitatea și capacitatea persoanelor implicate în administrarea justiției pentru minori.

Formarea profesioniștilor, cum sunt polițiștii, procurorii, judecătorii, ofițerii de probă, lucrătorii sociali și alții este determinantă și ar trebui să fie organizată într-un mod sistematic și continuu. Acești profesioniști ar trebui să fie bine informați despre copil, în special despre dezvoltarea fizică, psihologică, psihică și socială a copilului/adolescentului, precum și despre nevoile speciale ale copiilor vulnerabili, precum copiii cu dizabilități, copiii strămutați, copiii străzii, refugiații și copiii care solicită azil și cei care fac parte din minoritățile rasiale, etnice, religioase, lingvistice sau de altă natură.

⁵⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/RAPORTCOPIIDET2019red-%E2%80%94%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf>

⁵⁹ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIntro.aspx>

Întrucât fetele din sistemul de justiție pentru minori pot fi ușor trecute cu vederea, deoarece acestea reprezintă doar un grup mic, trebuie acordată o atenție specială nevoilor particulare ale fetelor, de exemplu, în raport cu abuzurile anterioare și cu necesitățile speciale de sănătate. Profesioniștii și personalul ar trebui să acționeze în toate circumstanțele într-o manieră în concordanță cu demnitatea și valorile copilului, ceea ce consolidează respectul copilului pentru drepturile omului și libertățile fundamentale ale celorlalți și care promovează reintegrarea copilului și asumarea unui rol constructiv în societate. (art. 40 alin. (1)).

În contextul celor enunțate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului subliniază necesitatea de acordare a unei asistențe juridice calificate din partea statului. Autoritățile vizate trebuie să revadă procedurile interne, pentru a adopta un mecanism holistic de asistență, bazat pe interesul superior al copilului.

Evidențiem faptul că numărul copiilor condamnați în Republica Moldova rămâne unul constant cu mici devieri, fapt ce demonstrează că politica statului în domeniul prevenirii și combaterii infracționalității în rândul copiilor este puțin eficientă și necesită îmbunătățire.

Anul	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Nr. copiilor	32	27	31	30	36	32	30

Sursa: Administrația Națională a penitenciarelor

În calitate de reprezentant al copiilor în fața autorităților publice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întrebat copiii din sistemul penitenciar despre cum percep ei respectarea drepturilor lor în instituțiile de detenție și prezintă în continuare câteva din opiniile copiilor la subiectul discutat:

- Nu mă simt în siguranță aici;
- Am fost bătut de către colaboratorii din penitenciar;
- Sper că nu voi mai ajunge niciodată aici;
- Vreau să merg mai repede la penitenciarul pentru adulți;
- Sunt uitat de cei de afară.

În anul 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat sistemul de protecție a copiilor care interacționează cu sistemul penitenciar și a elaborat Raportul Tematic privind **„Evaluarea respectării drepturilor copiilor aflați în custodia statului în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei”⁶⁰**. Urmare a monitorizării au fost stabilite următoarele aspecte problematice:

⁶⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/RAPORTCOPIIDET2019red-%E2%80%94%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf>

- dotarea slabă a bazei material-tehnice a tuturor penitenciarelor în care sunt deținuți copiii;
- serviciile de asistență psihologică și asistență pentru diminuarea situațiilor de conflict sunt slab dezvoltate;
- spațiile locative nu corespund standardelor de protecție a sănătății și dezvoltării copilului;
- blocurile sanitare reprezintă un potențial focar de infecții;
- sistemul educațional nu corespunde necesităților copiilor;
- incapacitatea sistemului penitenciar de a sigura izolarea efectivă a copiilor preveniți de adulții preveniți;
- intervenția slabă a sistemului penitenciar și de probațiune în procesul de resocializare a minorilor eliberați din detenție.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului menționează că situația respectării drepturilor copilului în contact/conflict cu legea devine o problemă care ia amploare constantă din cauza multitudinii de factori care o influențează în raport cu creșterea constantă a numărului de infracțiuni. O creștere evidentă a indicatorilor se observă la capitolul „Infracțiuni grave”, unde au fost înregistrate 35 și 26 infracțiuni respectiv în anii 2018, 2019 față de 23 și 24 în anii 2016, 2017 (vezi tabelul de mai jos). Deși mai puțin decât în aceeași perioadă a anului 2018, indicatorul este în creștere comparativ cu anii 2016 și 2017⁶¹, de aceea necesită atenția cuvenită din partea autorităților.

Anul 2016	Anul 2017	Anul 2018	Anul 2019
23	24	35	26

În contextul dat, este important ca instituțiile competente să investigheze oricare majorare a indicatorilor criminalității și a cauzelor care au generat-o, precum și să vină neîntârziat cu reacția necesară. Este util a se studia din punct de vedere criminologic structura infracționalității, pentru a ne asigura că nu avem tendințe periculoase de întinerire a infracțiunilor grave, excepțional de grave.

O problemă analizată pe parcursul anului 2019, abordată și în cadrul Raportului Tematic menționat mai sus, este **respectarea drepturilor copiilor cu statut de prevenit**. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că sistemul justiției penale pentru minori nu este unul prietenos drepturilor copilului și nu are o abordare holistică asupra interesului superior al copilului. Aplicarea excesivă a măsurilor de siguranță prin limitarea dreptului la libertate și încadrarea copiilor care se află în procesul de urmărire penală în penitenciarele de tip izolator reprezintă

⁶¹ <http://politia.md/ro/advanced-page-type/rapoarte-si-evaluari>

un impediment pentru dezvoltarea copilului și reprezintă un imbold suplimentar pentru încadrarea în lumea interlopă.

Ombudsmanul Copilului încurajează autoritățile de linie și instanțele de judecată să diminueze numărul de situații în care copiii sunt încarcerați până la emiterea sentinței definitive, de judiciarizarea sistemului justiției juvenile.

Ca și în anii precedenți, Ombudsmanul Copilului a monitorizat respectarea dreptului copilului ***de a nu fi supus abuzului sau violenței în cadrul instituțiilor de detenție***. Astfel devine evident faptul că penitenciarele din Republica Moldova, în care sunt deținuți minori, reprezintă în continuare un risc pentru viața și sănătatea copiilor. Analizând standardele internaționale din domeniul protecției copiilor, care se află în detenție Ombudsmanul Copilului constată că sistemul penitenciar național nu corespunde prevederilor internaționale și reprezintă un pericol pentru copiii care se află în detenție.

Din cererile parvenite și din apelurile telefonice constatăm faptul că copiii sunt adesea bătuți de către colaboratori, iar în situațiile, când sunt conflicte între copii, angajații le neglijează până când situația atinge o cotă maximă de risc. Mai mult, copiii indică faptul că înșiși unii colaboratori pot genera situații de conflict între copiii deținuți, „în scopuri profilactice”. Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că detenția răspunde rareori necesităților specifice ale copiilor ca grup sau la nivel individual, inclusiv necesității de educație adecvată, contact cu familia și comunitatea, sport, recreere ș.a.

Dimpotrivă, aceasta agravează adesea vulnerabilitatea lor, expunându-i mai multor forme și situații de risc, cum ar fi discriminarea, abuzul, violența, condițiile de viață precare, îngrijirea medicală și nutriția inadecvate. Atunci când sunt lipsiți de libertate, aceștia sunt, de asemenea, expuși riscului de auto-vătămare sau chiar de sinucidere.

Ombudsmanul Copilului notează că respectarea demnității copilului impune ca toate formele de violență în tratamentul copiilor aflați în conflict cu legea să fie interzise și prevenite. Informațiile recepționate arată că acțiunile de violență au loc în toate instituțiile de detenție, chiar și în situațiile când copiii sunt transferați în **Penitenciarul de tip spital, unde se presupune că minorul trebuie să primească tratament și îngrijire specifică**. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, îndeamnă repetat autoritățile de resort să ia măsuri eficiente de prevenire a acestor violențe și să se asigure că făptașii sunt aduși în justiție.

O altă problemă sesizată ține de asigurarea ***dreptului la educație a copiilor care se află în instituțiile de detenție***. Pe parcursul perioadei raportate au fost efectuate vizite în toate instituțiile de detenție în care sunt deținuți minorii și a fost analizat compartimentul asigurării dreptului la educație a copiilor care se află în conflict cu legea.

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și Comentariul General nr. 10 (2007) al Comitetului ONU pentru drepturile copilului⁶² prevede obligația statului de a asigura continuitatea procesului educațional al copilului indiferent de faza procesului în care se află și indiferent de forma custodiei în care a fost plasat.

Deși Ombudsmanul Copilului notează că în cadrul Penitenciarului nr. 10 Goian există condiții tehnice de realizare a orelor de curs, iar personalul didactic este detașat de la IP Liceul Teoretic „Nicolae Bălcescu”, copiii nu manifestă interes față de sistemul educațional și dorință de a frecventa orele de curs. De asemenea în cadrul instituției de detenție există și o bibliotecă amenajată, cu toate acestea sala este folosită pentru a privi televizorul sau pentru a petrece diferite activități de grup.

O situație deosebit de gravă este respectarea dreptului la educație a copiilor preveniți. În această ordine de idei menționăm faptul că sistemul penitenciar național nu asigură continuitatea procesului educațional și nu asigură pe deplin **dreptul la educație a copilului în sistemul penitenciar național**.

O altă problemă continuă a sistemului penitenciar analizată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este **acordarea asistenței medicale și psihologice minorilor** care se află în instituțiile de detenție. Copiii invocă mai multe nereguli la acest aspect:

- angajații medicali și psihologii nu sunt receptivi la cerințele lor;
- insuficiența numărului de psihologi, fapt care duce la imposibilitatea de a oferi consiliere psihologică de fiecare dată când copilul are nevoie;
- lipsa spațiului amenajat pentru acordarea consilierii psihologice;
- copiii sunt impuși să plătească pentru medicamentele administrate;
- angajații medicali pot să le ofere alte medicamente decât cele solicitate;
- programele de reabilitare psihologice nu sunt centrate pe interesul superior al copilului și sunt atractive pentru copii.

În această ordine de idei, Ombudsmanul Copilului notează că Administrația Națională a Penitenciarelor nu a reușit să fortifice sistemul de protecție a sănătății copilului în instituțiile pe care le administrează. Este de menționat faptul că Convenția ONU cu privire la drepturile copilului impune acordarea celui mai înalt standard de calitate a sănătății copilului fără discriminare și fără a se face trimitere la statutul copilului. Astfel, Ombudsmanul indică că Administrația Națională a Penitenciarelor urmează să racordeze procedurile interne de acordare a asistenței medicale și psihologice la standardele internaționale prestabilite de Convenția ONU și de Organizația Mondială a Sănătății.

⁶² https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f10&Lang=en

În anul 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat în continuare și **protecția copiilor cu vârsta 0-3 ani care se află în instituțiile de detenție împreună cu mamele lor**. La acest capitol se evidențiază faptul că situația nu a cunoscut schimbări, iar autoritățile nu au luat în considerare Recomandările Ombudsmanului Copilului elaborate în cadrul Raportului Tematic „Respectarea drepturilor copiilor cu vârsta 0-3 ani care se află împreună cu mamele lor ce-și execută pedeapsa în instituțiile penitenciare din Republica Moldova⁶³”. Ombudsmanul Copilului îndeamnă insistent să fie realizate măsurile din recomandările date în raportul indicat mai sus.

Un alt aspect analizat de Ombudsmanul Copilului în perioada raportată îl reprezintă **procesul de resocializare a copiilor care și-au ispășit pedeapsa**. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că sistemul de resocializare a copiilor care și-au ispășit pedeapsa nu corespunde standardelor internaționale pentru protecția drepturilor copilului și astfel apar condiții de risc pentru securitatea copilului. Astfel, Ombudsmanul Copilului menționează că acești copii nu sunt antrenați în activități eficiente de resocializare nici în perioada detenției, nici atunci când se eliberează din detenție, iar, în perioada reintegrării copiilor în societate, aceștia ajung să fie niște **copii-Mowgli**, care nu posedă elementarul de cunoștințe de interacțiune cu mediul social.

O situație alarmantă o reprezintă grupul de copii care nu au pe nimeni în societate și ajungând în libertate, din cauza lipsurilor și problemelor, comit infracțiuni, pentru a fi condamnați și ajungând repetat în penitenciar, mediu deja cunoscut, cu reguli oarecum acceptate și asumate de către minori, penitenciarul devine pentru ei unicul mediu „normal” de existență. Lipsa perspectivei, a oportunităților sociale, oricât de modeste, a locurilor de muncă și stigmatizarea socială sunt problemele invocate cel mai des de copiii care au fost eliberați și care s-au întors în instituțiile de detenție.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului îndeamnă statul să revadă mecanismele naționale de protecție și integrare a copiilor care au ispășit pedeapsa penală, astfel încât acestea să corespundă cerințelor lor vitale, pentru a deveni membri activi ai societății. Statul trebuie să elaboreze un mecanism de protecție, pe lângă cel de control post-detenție, instituit prin Instituția Națională de Probațiune, pentru a ajuta copiii vizați să se integreze mai ușor în mediul social.

⁶³ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/02/RAPORT-COPIIREDACTAT.pdf>

În contextul situației analizate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI**:

- ⇒ Administrația Națională a Penitenciarelor urmează să revadă programele de reabilitare psihologică pentru copii;
- ⇒ Administrația Națională a Penitenciarelor va efectua o acțiune amplă de monitorizare a sistemului medical, în scopul de a eradica carențele stabilite și de a racorda sistemul la standardele internaționale;
- ⇒ Administrația Națională a Penitenciarelor urmează să fortifice procesul educațional în instituțiile penitenciare pentru a asigura continuitatea ciclului de învățământ;
- ⇒ Administrația Națională a Penitenciarelor urmează să fortifice eforturile sale în scopul de a favoriza menținerea legăturii copiilor condamnați și preveniți cu familia;
- ⇒ Administrația Națională a Penitenciarelor va întreprinde măsurile necesare pentru eliminarea practicii de aplicare a pedepselor disciplinare cu interzicerea vizitelor din partea rudelor, aplicate față de copii;
- ⇒ Ministerul Justiției va examina în cadrul reformei sistemului judiciar oportunitatea creării instanțelor de judecată de nivelul I și a colegiilor în curțile de apel specializate pentru examinarea cauzelor civile, administrative și penale în privința copiilor.
- ⇒ Ministerul Justiției, de comun cu Ministerul Finanțelor, vor examina politica bugetară în vederea instituirii liniilor bugetare separate în bugetele instituțiilor penitenciare unde se află copii în vârstă 0-3 ani care se află în penitenciare împreună cu mamele lor, cu scopul de a asigura o finanțare adecvată a necesităților acestor copii;
- ⇒ Ministerul Justiției va întreprinde măsuri necesare pentru finalizarea construcției noului bloc al Penitenciarului nr. 10 Goian în vederea asigurării de condiții adecvate pentru copiii preveniți;
- ⇒ Ministerul Justiției va consolida mecanismul de prevenire și dejudicare a cauzelor penale cu implicarea copiilor sub vârsta răspunderii penale și a celor în conflict cu legea.

DREPTUL LA EDUCAȚIE

În cadrul articolelor 28 și 29 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului este consacrat dreptul copilului la educație și obligația statului de a asigura educația copiilor bazată pe criterii de calitate, egalitate și accesibilitate. Prevederile Convenției ONU stabilesc și obligația statului de a asigura că educația este dirijată în sensul dezvoltării personalității și talentelor copilului, pregătind copilul pentru viața activă ca adult, cultivarea respectului pentru drepturile fundamentale ale omului și pentru propriile valori culturale și naționale ale copilului și ale altora.

La nivel național, dreptul la educație este garantat de articolul 35 din Constituția Republicii Moldova, Codul Educației și articolele 9 și 10 din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului. Analizând raportul de compatibilitate dintre normele naționale din domeniul garantării dreptului la educație a copilului cu standardele internaționale, se constată o corespundere parțială a normelor naționale enumerate, fapt ce indică asupra necesității modificării cadrului normativ.

Totodată, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată că în anul 2019 situația privind respectarea dreptului la educație a copilului nu a cunoscut careva schimbări esențiale.

De asemenea autoritățile naționale nu au întreprins acțiuni pentru implementarea Recomandărilor stipulate în Raportul anual privind respectarea drepturilor Copilului în 2018 în Republica Moldova⁶⁴. Ombudsmanul Copilului îndeamnă autoritățile publice centrale și locale să implementeze recomandările sale din Rapoartele Anuale anterioare, privind racordarea sistemului național de educație la standardele minime din domeniu. Necesitatea modificărilor în sistemul național de educație survine și în urma constatărilor din Raportul elaborat în baza Programului de Evaluare Internațională PISA 2018⁶⁵. PISA este un studiu internațional organizat o dată la trei ani cu scopul de a evalua sistemele educaționale din lume prin testarea abilităților și cunoștințelor elevilor în vârsta de 15 ani. La evaluarea PISA au participat elevi din peste 80 de țări, inclusiv 44 de țări cu venit mediu. Programul PISA evaluează măsura în care elevii în vârsta de 15 ani, care finalizează ciclul obligatoriu de studii, au obținut abilități și cunoștințe esențiale pentru participare deplină în viața societății moderne. Evaluarea este axată pe obiectele școlare principale: citire/lectură, matematică și științe. Testarea se desfășoară pe bază de calculatoare sau pe suport de hârtie. Pentru țările care au participat la evaluarea pe bază de calculator se organizează, de asemenea, de fiecare dată, evaluarea competențelor elevilor într-un domeniu inovativ (în 2018 acest domeniu a fost competența globală). Republica Moldova în 2018 a organizat testarea

⁶⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_APDC_2019.pdf

⁶⁵ http://aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf

PISA pe suport de hârtie. Evaluarea nu apreciază doar abilitatea elevilor de a-și reproduce cunoștințele; se examinează și cât de bine elevii știu să extrapoleze cele învățate și să aplice cunoștințele acumulate în situații mai puțin cunoscute, atât în școală, cât și în afara acesteia.

În Republica Moldova, Testarea PISA s-a desfășurat în perioada 28-30 martie 2018. La fel, ca și în toate țările, eșantionul instituțiilor de învățământ a fost selectat de OECD, organizația internațională responsabilă de studiu, în baza listei complete a tuturor instituțiilor de învățământ din țară cu numărul de elevi eligibili, transmise de autoritățile naționale. În baza listei instituțiilor de învățământ selectate și a listelor tuturor elevilor în vârstă de 15 ani din aceste instituții, transmise de administrațiile lor, au fost selectați în mod aleatoriu elevii care au participat la testare. Astfel, datele evaluării sunt reprezentative pentru întreaga populație de elevi în vârstă de 15 ani din țară.

În urma procesului de evaluare au fost constatate următoarele:

- punctajul mediu pentru Republica Moldova în Testarea PISA 2018 constituie 421 de puncte la matematică (în comparație cu media OECD de 489 de puncte), 424 de puncte la citire/lectură (în comparație cu media OECD de 487 de puncte) și 428 de puncte la științe (în comparație cu media OECD de 489 de puncte);
- elevii din instituțiile de învățământ urbane depășesc elevii din instituțiile de învățământ rurale în toate cele trei domenii testate, cu o diferență de punctaj mediu de 55 de puncte la matematică, 56 de puncte la științe și 64 de puncte la citire/lectură;
- diferențele de punctaj mediu dintre elevii social-economic avantajați și cei dezavantajați este de peste 90 de puncte în toate cele trei domenii testate;
- în Republica Moldova, **50% din numărul de elevi ating nivelul minim de competență la matematică și 57% la citire/lectură și la științe;**
- aproximativ **56%** din numărul de elevi din instituțiile rurale **nu ating nivelul minim de competență la științe, 58% – la citire/științe și 63% – la matematică.** Circa **30%** din numărul de elevi din instituțiile urbane nu ating nivelul minim de competență la citire/lectură și științe, iar **39% – la matematică;**
- circa 62% din numărul de directori de instituții de învățământ din Republica Moldova, în comparație cu media de 39% în țările OECD, au raportat că lipsa materialelor didactice afectează procesul de predare „într-o anumită măsură” sau „foarte mult”;
- aproximativ 68% din numărul de directori din Republica Moldova și 40% din țările OECD au raportat că absențele nemotivate ale elevilor împiedică activitatea de învățare a elevilor în instituția pe care o conduc;
- circa 13% din numărul de elevi din Republica Moldova și 10% din țările OECD au raportat că au fost victime ale violenței verbale și 7% – victime ale violenței fizice de câteva ori pe lună;

- Majoritatea elevilor social-economic avantajați consideră că efortul pe care îl depun la școală îi va ajuta să fie admiși la o universitate bună, pe când majoritatea elevilor social-economic dezavantajați consideră că efortul pe care îl depun la școală îi va ajuta să obțină un post de muncă bun;
- Circa 49% din numărul de elevi cu vârsta de 15 ani din Republica Moldova se așteaptă să facă o facultate, iar 18% examinează posibilitatea de a-și finaliza studiile la un colegiu.

Un urma analizei rezultatelor prezentate în Raportul PISA, Ombudsmanul Copilului constată că procesul educațional în Republica Moldova nu este unul suficient de competitiv și nu oferă copiilor minimumul necesar de cunoștințe, pentru a putea concura cu semenii lor pe plan internațional.

În anul 2019, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a continuat să monitorizeze situația privind **protecția copiilor față de abuz și violență în instituțiile de învățământ**. Se constată o ascendență semnificativă a fenomenului de *bullying*, cazurile devenind tot mai dese și tot mai grave. Dacă în anii precedenți majoritatea cazurilor erau axate pe acte de agresiune fizică între copii (preponderent băieți), în ultima perioadă situația se agravează prin cazuri de violență psihologică, abuz și violență sexuală între copii de vârstă fragedă (10-14 ani) de același sex și, acțiuni de șantaj în scopul transmiterii bunurilor în proprietatea abuzatorului și exploatarea prin muncă a elevilor de către adulți, inclusiv de către profesori, în special în mediul rural.

Tolerarea situațiilor respective, în opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului prezintă o serie de riscuri majore precum:

- împiedicarea realizării drepturilor fundamentale ale copiilor, în special: dreptul la protecție față de abuz și neglijare; dreptul la libera exprimare a opiniei; dreptul la participare etc.;
- agravarea stării de sănătate fizică și mentală a copiilor;
- riscul sporit de abandon școlar;
- creșterea numărului copiilor care părăsesc domiciliul;
- determinarea copiilor de a adopta un comportament deviant;
- risc sporit de suicid.

Ombudsmanul Copilului menționează că violența între copii este unul din factorii cei mai gravi care afectează bunăstarea în ansamblu a copilului. Actele de violență fizică, psihologică și sexuală, de multe ori sub formă de intimidare, admisă de copii împotriva altor copii, ori grupuri de copii, periclitează integritatea fizică atât în momentul comiterii acestora, cât și are consecințe grave pentru dezvoltare, educație și integrare socială pe termen mediu și lung. Adulții, indiferent de statutul lor, fie că sunt părinți/reprezentanți legali sau profesori, au un rol extrem de important în examinarea și prevenirea actelor de violență. Intervenția adulților trebuie să fie bazată pe interesul superior al copilului, fără a recurge la pedepse

sau cu violență împotriva violenței. Prevederile articolului 19 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului stabilesc expres obligația statului de a proteja copiii de toate formele de maltratare săvârșite de către părinți sau alte persoane și de a aplica programe preventive în această privință.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului salută numeroasele inițiative de prevenire a violenței în privința copiilor, implementate de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. Totodată, conchide că acțiunile întreprinse în mare parte sunt ineficiente. Autoritățile de resort până în prezent nu pot asigura interzicerea și eliminarea formelor de discriminare și violență între copii și în privința copiilor în instituțiile de educație. În opinia Ombudsmanului Copilului, rezultatele măsurilor întreprinse sunt limitate din cauza lipsei de cunoștințe și abilități ale personalului didactic și administrativ de a gestiona situațiile de conflict, lipsei de informare și înțelegere a pericolului violenței împotriva copiilor și a cauzelor de bază, cât și din lipsa sau numărul insuficient de psihologi în instituțiile de educație. Eforturile sunt concentrate mai mult pe simptome și consecințe, decât pe cauze. Aplicarea cadrului legal în practică este nesatisfăcătoare, strategiile existente sunt mai mult fragmentate decât unificate și nu își au efectul scontat, iar mijloacele financiare alocate pentru rezolvarea acestor probleme sunt inadecvate. Opiniile și practicile răspândite în societate și cultură contribuie la persistența violenței.

Ombudsmanul Copilului subliniază că luarea în considerare și eliminarea practicilor răspândite a violenței împotriva copiilor este una dintre obligațiile primordiale a autorităților de resort. Asigurarea și încurajarea drepturilor fundamentale ale copiilor pentru a asigura respectarea demnității umane și respectarea integrității lor fizice și psihice prin prevenirea tuturor formelor de violență este cea mai importantă acțiune pentru promovarea drepturilor tuturor copiilor în conformitate cu Convenția.

Opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului la capitolul dat este susținută și de Raportul privind „Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova”⁶⁶, elaborat și prezentat de UNICEF Moldova. În Raport se menționează că „Violența în școală, sub toate formele sale, constituie o încălcare a drepturilor copilului la educație, sănătate și bunăstare”.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a propus completarea *Codului educației* cu un nou principiu „**nonviolentă**” și introducerea unui nou capitol privind eliminarea violenței în instituțiile de educație, iar bullying-ul să fie definit prin dispozițiile unui articol separat.

Un alt aspect analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în perioada raportată este ***compatibilitatea curriculumului național față de standardul internațional privind dezvoltarea respectului pentru drepturile omului și a libertăților fundamentale, consacrat în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.***

⁶⁶ <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>

Situația respectivă a fost analizată în scopul ajustării sistemului de învățământ la standardele de promovare a drepturilor copilului. Ombudsmanul Copilului remarcă faptul că drepturile și libertățile copilului sunt slab studiate în instituțiile de învățământ din țară. În manualele școlare lipsește subiectul referitor la Avocatul Poporului pentru drepturile copilului ca Instituție Națională a Drepturilor Copilului. Chiar dacă în unele manuale există aceste subiecte, ele nu sunt studiate. Astfel, copiii sunt lipsiți de posibilitatea de a cunoaște unica instituție națională specializată în domeniul dreptului copilului care poate reprezenta interesele copilului în fața autorităților statale de orice nivel, a organizațiilor neguvernamentale și persoanelor fizice. În cadrul discuțiilor de la întâlnirile pe care le are Ombudsmanul Copilului cu elevii, aceștia și-au exprimat insatisfacția de nivelul de predare a drepturilor copilului în instituțiile de învățământ. Majoritatea copiilor nu cunosc nimic despre Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, iar dacă știu ceva, sursa de informare mai des este mass-media și foarte rar ei sunt informați la subiect în cadrul disciplinelor respective în procesul de studii.

În cadrul procesului de monitorizare a problemei respective au fost depistate următoarele deficiențe:

- La momentul actual copiii cunosc superficial drepturile și libertățile pe care le au, copiii nu cunosc instituția națională a drepturilor copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Ombudsmanul) și acest subiect nu este inclus în Curriculumul școlar;
- Informarea în domeniul drepturilor copilului se face în mare parte de către ONG-uri sau voluntari din cadrul instituțiilor publice sau private;
- Orele academice acordate pentru studierea materiilor conexe drepturilor copilului sunt insuficiente, iar predarea acestora este realizată de persoane care nu au pregătirea necesară;
- Impactul acțiunilor de informare în domeniul drepturilor copilului petrecute în instituțiile de învățământ este unul nesatisfăcător.

Ombudsmanul Copilului notează că studierea drepturilor copilului a informației despre activitatea instituției naționale a drepturilor copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Ombudsmanul), în instituțiile de învățământ de toate nivelurile este un imperativ pentru dezvoltarea copilului în calitate de deținător deplin al drepturilor și responsabilităților. La momentul actual, în cadrul sistemului național de educație există două discipline școlare **obligatorii** și una **opțională** la care este abordat subiectul respectării drepturilor copilului/omului. Astfel, în cadrul disciplinei „**Educație pentru societate**”, copiii își pot forma competențe sociale și civice, iar, în cadrul disciplinei „**Dezvoltare personală**”, copiii își formează deprinderi asupra identității personale și relaționării armonioase care pune accent pe cunoașterea și acceptarea de sine, exploatarea și autoevaluarea resurselor personale, familia ca valoare etc.

Totuși, în urma discuțiilor cu elevii în cadrul vizitelor în instituțiile de învățământ ale Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, a fost constatat că cunoș-

tințele elevilor se limitează doar la simpla enumerare a drepturilor pe care le au, fără a putea descrie careva modalități de aplicare și de protecție a drepturilor nominalizate. Ombudsmanul Copilului notează făcând referire la art. 29 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului⁶⁷, că statul are obligațiunea de a asigura o implementare adecvată a prevederilor Convenției, fapt ce presupune că copiii trebuie să beneficieze de o instruire adecvată în materia drepturilor copilului. De asemenea Ombudsmanul Copilului își exprimă regretul pentru faptul că la elaborarea manualelor pentru disciplinele conexe drepturilor omului/copilului (Educația pentru societate și dezvoltare personală) nu a fost solicitată opinia Instituției Naționale de Protecție a Drepturilor Copilului (Avocatul Poporului pentru drepturile copilului).

O altă problemă analizată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în perioada anului 2019 a fost **nivelul slab de incluziune educațională a copiilor cu nevoi speciale în instituțiile de învățământ**. Problema respectivă a fost abordată și în rapoartele precedente ale Ombudsmanului Copilului⁶⁸, însă numărul mare de plângeri adresate la Telefonul de încredere al Copilului din cadrul Oficiului Avocatului Poporului indică faptul că această problemă nu a fost soluționată și, mai mult, este într-o stare de agravare.

Dacă în perioadele precedente problemele majore care erau invocate constau în lipsa comodităților fizice de accesibilitate în interiorul instituțiilor de învățământ, acum, problemele abordate sunt mai complexe și mai sensibile. O astfel de problemă o reprezintă respectarea drepturilor copiilor cu necesități speciale din spectrul psiho-emoțional și a celor cu probleme senzoriale de văz și auz. Din cauza particularităților specifice de dezvoltare, acești copii au nevoie de o atenție și îngrijire specifică, fiind necesară asistența permanentă a cadrului didactic de sprijin.

În urma procesului de monitorizare au fost identificate următoarele aspecte:

- numărul cadrelor didactice de sprijin din instituțiile educaționale este insuficient;
- norma supraestimată a numărului de copii cu cerințe educaționale speciale stabilită pentru un cadru didactic de sprijin;
- asistența acordată copiilor cu necesități educaționale speciale din spectrul psiho-emoțional nu corespunde necesităților specifice ale fiecărui copil în parte, nici grupului – sub aspect metodologic;
- personalul antrenat în procesul educațional nu posedă cunoștințe și deprinderi de comunicare și relaționare cu acești copii, dar nici de abilități pentru ameliorarea situațiilor de criză a copiilor cu cerințe educaționale speciale;
- stigmatizarea din partea copiilor fără cerințe educaționale speciale și a părinților acestora;

⁶⁷ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

⁶⁸ <http://ombudsman.md/avocatul-copilului/rapoarte/>

- drept consecință, numărul mic de elevi care își continuă studiile în instituțiile de specialitate sau superioare.

Ombudsmanul Copilului menționează că la momentul actual procesul de incluziune educațională a copiilor cu necesități educaționale speciale este unul formal, care nu corespunde standardelor de calitate internaționale. Autoritățile naționale nu au întreprins o abordare holistică centrată pe interesul copilului, ci s-au bazat mai mult pe eficientizarea economică a cheltuielilor bugetare din sectorul bugetar. În acest context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului îndeamnă autoritățile publice să revadă standardele stipulate de Comentariul General nr. 16 și 19 al Comitetului ONU⁶⁹ pentru drepturile copilului în scopul de a forma bugetul public centrat pe interesul superior al copilului.

În finalul celor expuse și în contextul faptului că autoritățile publice centrale și locale nu au reușit să implementeze recomandările stipulate în Rapoartele privind respectarea drepturilor copilului din anii precedenți, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului face o trecere în revistă a problemelor abordate anterior, relevante și actuale:

- asigurarea instituțiilor de învățământ cu blocuri sanitare în interiorul instituțiilor de învățământ, dotate corespunzător cu produse igienice;
- asigurarea la nivel centralizat a instituțiilor de învățământ cu apă potabilă de calitate;
- asigurarea transportului calitativ pentru deplasarea copiilor către instituțiile de învățământ de circumscripție;
- asigurarea centralizată cu hrană calitativă a copiilor din nivelul primar și gimnazial;
- asigurarea bunei funcționări a cabinetelor medicale din instituțiile de educație, consolidarea abilităților profesionale a cadrelor medicale și transferul funcțiilor medicale în subordinea Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale;
- fortificarea procesului de colaborare profesor-elev, profesor-părinte;
- amenajarea spațiilor de joacă pentru copii, conform standardelor de calitate și de protecție a vieții și sănătății.

⁶⁹ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă Ministerului Educației, Culturii și Cercetării următoarele **RECOMANDĂRI**:

- ⇒ Dezvoltarea și promovarea, la nivel național, a strategiilor de prevenire și combatere a violenței școlare în general, și a bullying-ului în particular, precum și delimitarea clară a acestor noțiuni în actele normative;
- ⇒ Sporirea eficacității programelor educative și formative de prevenire a violenței, dedicate cadrelor didactice părinților și elevilor;
- ⇒ Includerea în programele de pregătire inițială și continuă a cadrelor didactice a modulelor privind abordarea violenței conform particularităților de vârstă a copilului și soluționarea conflictelor, bullying-ului;
- ⇒ Adoptarea cadrului de reglementare a profesiei de psiholog, a serviciului psihologic școlar, a standardelor de calitate pentru asistența psihologică, în cadrul instituțiilor de învățământ și asigurarea tuturor instituțiilor educaționale inclusiv, a celor de educație timpurie, cu psihologi;
- ⇒ Adaptarea la standardele internaționale din domeniu a curriculumului educațional de la materiile conexe drepturilor copilului;
- ⇒ Suplinirea numărului de cadre didactice de sprijin, astfel ca pentru fiecare elev cu nevoi speciale să fie atribuit un cadru didactic de sprijin, cu abilitățile și cunoștințele corespunzătoare;
- ⇒ Includerea în Curriculumul școlar a subiectului *Instituția Națională a Drepturilor Copilului Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Ombudsmanul)*;
- ⇒ Consolidarea procesului de incluziune educațională a copiilor cu necesități educaționale speciale cu probleme din spectrul psiho-emoțional și senzorial.

DREPTUL LA MUNCĂ

Consacrat în cadrul articolului 32 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, dreptul la muncă prevede obligația statului de a proteja copiii de angajarea într-o muncă ce constituie un pericol pentru sănătatea, educația sau dezvoltarea lor, de a stabili vârste minime pentru angajare și de a reglementa condițiile de angajare. La nivel național, protecția dreptului la muncă este asigurată prin prisma prevederilor art. 43 din Constituția Republicii Moldova, Codul Muncii și articolul 11 din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului.

În calitate de reprezentant al copiilor în fața autorităților publice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întrebat copiii despre cum percep ei realizarea dreptului la muncă și prezintă în continuare câteva din opiniile copiilor la subiectul dat:

- Aș dori să pot îmbina școala cu lucrul;
- Am lucrat două luni, vara aceasta și nu mi-au achitat nici un bănuț;
- Condițiile de muncă la care eram expus erau foarte grele;
- Angajatorul meu nu a vrut să semnăm un contract de muncă și am muncit la negru.

Ombudsmanul Copilului menționează faptul că autoritățile publice nu au reușit să redreseze situația din domeniul respectării dreptului la muncă a copilului, ba dimpotrivă, în urma monitorizării în anul raportat, este constatată o agravare a situației în domeniu.

Astfel, Republica Moldova rămâne restantă la acest capitol în contextul nerealizării Recomandărilor Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului. La fel, nu au fost realizate nici Recomandările Ombudsmanului Copilului privind asigurarea respectării dreptului la muncă a copilului.

În concluziile sale, Ombudsmanul Copilului constată lipsa unui mecanism eficient de control a respectării legislației muncii copiilor. Modificările operate în legislația națională în domeniul securității muncii și activității de întreprinzător nu au o abordare bazată pe drepturile omului/copilului și acest fapt a generat situații de încălcare a drepturilor omului/copilului. Legislația ambiguă este cauza unor interpretări eronate ale atribuțiilor de control al autorităților publice, care pasează răspunderea de la o instituție la alta, pentru a nu-și asuma responsabilități atribuite.

Situația respectivă poate fi dovedită prin prisma cazului examinat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în această perioadă, în care au fost constatate mai multe probleme sistemice legate de protecția copilului angajat în câmpul muncii.

Astfel, în conformitate cu prevederile art. 32 și art. 3 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (în vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1995), art. 1, alin. (3) și art. 11, lit. i), Ombudsmanul Copilului a dispus monitorizarea respectării dreptului la muncă a unui grup de copii angajați de către agentul economic „Aqua Magic” (satul Sociteni, raionul Ialoveni), unde copiii erau angajați în calitate de *salvamari*, activitate periculoasă pentru viața copilului. Examinarea cazului a fost inițiată în baza alegațiilor expuse la Telefonul de încredere al Copilului.

Copiii s-au plâns de condițiile de muncă:

- a) erau impuși să muncească câte 10 ore pe zi, programul de muncă fiind între 08.00-20.00;
- b) toată ziua erau nevoiți să stea în picioare (nu aveau la dispoziție scaune);
- c) lucrau sub razele directe ale soarelui, fără umbrele, la temperaturi de 36°C la umbră, iar dacă solicitau instalarea acestora, li se refuza pe motiv ca sunt defecte, iar procurarea unor umbrele noi ar costa mult – 100 de euro;
- d) nu exista un loc special amenajat pentru a lua masa sau pentru a pune la rece alimentele luate de acasă;
- e) copiilor nu li s-a pus la dispoziție apă potabilă care să corespundă normelor sanitaro-epidemiologice;
- f) copiii erau frecvent sancționați fără a li se aduce la cunoștință despre acest fapt și fără a cunoaște temeiul;
- g) sarcinile puse în seama copiilor depășeau atribuțiile acestora și nu corespundeau vârstei și dezvoltării acestora;
- h) copiii nu au fost dotați cu echipament de protecție;
- i) angajatorii nu au asigurat copiilor o instruire profesională de *salvamar* și de acordare a primului ajutor;
- ii) administrația avea o atitudine ofensatoare față de copii, încurajând acest fapt și la ceilalți angajați;
- j) la angajare copiilor nu le-a fost explicate clar sarcinile/atribuțiile care le revin și nici nu le-au fost aduse la cunoștință prin semnătură și nici prezență fișe de post sau alte instrucțiuni, regulamente, indicații de care urmau să se conducă în activitatea zilnică;
- k) nu a fost asigurată transportarea copiilor după terminarea zilei de muncă, ora 20.00, când nu mai circula transportul public. Copiii erau nevoiți să se deplaseze cu transport de ocazie, fără nici un fel de garanții de securitate și protecție.

De asemenea intenționat nu se ținea evidența strictă a zilelor și orelor lucrate, motiv din care erau diminuate volumul de muncă și contribuția pentru munca depusă.

În cadrul vizitei la fața locului, desfășurate de către reprezentanții Oficiului Avocatului Poporului, administratorul agentului economic a interzis în mod abuziv și

contrar legislației în vigoare (Legea nr. 52 din 3 aprilie 2014 art. 11, lit. i) și art. 320 Cod Contravențional) accesul pe teritoriul unității economice administrate. Restricțiile de acces au fost determinate de încercarea de a ascunde încălcările și abaterile de la normele legale privind angajarea copiilor în câmpul muncii. A doua zi angajații Oficiului Avocatului Poporului au avut acces pe teritoriul întreprinderii, dar deja nu au mai putut verifica veridicitatea informațiilor, deoarece vizibil a fost clar că au fost întreprinse unele acțiuni/măsuri de îmbunătățire a condițiilor de muncă, fapt confirmat de către înșiși copiii.

Copiii au comunicat că au fost preîntâmpinați să nu vorbească cu reprezentanții Avocatului Poporului pentru drepturile copilului și că umbrele, scaunele, apa potabilă au apărut în timp ce funcționarilor oficiului le era restricționat accesul pe teritoriu. Tot atunci fiindu-le create condiții pentru păstrarea alimentelor și repartizat spațiu pentru a lua masa, dar toate acestea în scurt timp iarăși au fost îndepărtate.

Evaluând situația în urma vizitelor de monitorizare la fața locului și după analiza documentelor solicitate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată un șir de abateri de la standardele internaționale și naționale în domeniul protecției drepturilor copilului.

Copiii reprezintă un grup specific și vulnerabil care urmează să beneficieze de o protecție specială așa cum prevăd standardele internaționale din domeniul muncii și din domeniul protecției copilului. Mai mult, conform prevederilor din domeniul dreptului muncii, angajatul se consideră persoană vulnerabilă în fața angajatorului, astfel obligațiunea probării faptelor survine pe seama angajatorului. Lipsa de instruire și informare a copilului angajat este în contradicție cu prevederile Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, care stipulează că informația pusă la dispoziția copilului urmează a fi prezentată într-o manieră cât mai prietenoasă copilului, astfel încât acesta să o poată înțelege și să o poată utiliza în situațiile de necesitate. În urma celor indicate, Ombudsmanul Copilului conchide că obligativitatea probării faptelor revine administratorului parcului acvatic și nicidecum nu poate fi pusă pe seama copiilor angajați.

În procesul examinării cazului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a solicitat intervenția autorităților publice de linie, dar care au dat răspunsuri formale, cu delegare de competențe:

- Drept răspuns la scrisoarea nr. 12-9/56 din 12 iunie 2019 cu solicitarea de a efectua un control al agentului economic vizat, Inspectoratul de Stat al Muncii ne-a expediat mesajul **nr. 863 din 3 iulie 2019 cu privire la declinul de competență în baza art. 23¹ din Legea securității și sănătății în muncă nr. 186-XVI din 10 iulie 2008 și imposibilitatea efectuării controalelor inopinate în baza art. 14 și 19 din Legea nr. 131-XIX din 8 iunie 2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător.**
- O altă instituție publică – Agenția Națională pentru Sănătatea Publică – ne-a răspuns la scrisoarea nr. 06-3/21, din 22 iulie 2019 privind solicitarea

concursului prin mesajul (nr. 01-20/1-3434 din 31 iulie 2019) despre **readresarea petiției către Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței. Ulterior de la APCSP nu a parvenit nici un răspuns.**

- Și o altă instituție publică ne-a readresat solicitarea, fără a da curs demersului nostru de verificare a semnalelor de achitare a salariului real în plic și de exploatare economică a copiilor. Serviciul Fiscal de Stat, în răspunsul **nr. 26-10/3-06-10742 din 13 august 2019, ne-a informat despre readresarea solicitării către Inspectoratul de Stat al Muncii.**
- Inspectoratul de Stat al Muncii ne-a informat despre **întocmirea procesului-verbal de remediere a încălcărilor depistate timp de 10 zile.** Acest răspuns nu a fost unul credibil, pentru că nu au fost exemplificate abaterile, dar și pentru că prin controale care nu sunt inopinate nu se poate stabili obiectiv situația critică.

Urmare a stării de lucruri atestate și răspunsurile primite de la autoritățile competente, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a analizat *normele legale naționale relevante cazului pentru stabilirea corespunderii acestora standardelor internaționale:*

- Constituția Republicii Moldova: art. 43, alin. (2) „Salariații au dreptul la protecția muncii. Măsurile de protecție privesc securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al **femeilor și al tinerilor**, instituirea unui salariu minim pe economie, repausul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții grele, precum și alte situații specifice”;
- Codul Muncii: Cap. III „Munca persoanelor în vârstă de până la 18 ani”, art. 253-257;
- Legea nr. 140 din 10 mai 2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii – art. 4, alin. (1), lit. a), c) și f) alin. (2), lit. b), art. 8 alin. (1), lit. a) „În exercițiul funcțiunii, inspectorul de muncă abilitat cu efectuarea controlului de stat în domeniul raporturilor de muncă, la prezentarea legitimației de serviciu, **este în drept să pătrundă liber, la orice oră din zi sau din noapte, fără informarea prealabilă a angajatorului**, în locurile de muncă, în încăperile de serviciu și de producție” și art. 11², alin. (2) „**Controlul inopinat poate fi efectuat și din inițiativa inspectorului de muncă, fără dispoziția de control**, urmând ca inspectorul să informeze imediat despre aceasta una dintre persoanele menționate la alin.(1)”;
- Legea nr. 186 din 10 iulie 2008 securității și sănătății în muncă – art. 23¹, alin. (2) „Coordonarea la nivel național și monitorizarea controlului de stat al respectării legislației cu privire la securitatea și sănătatea în muncă efectuat de către inspectorii de muncă din cadrul autorităților competente în domeniul controlului siguranței ocupaționale sunt exercitate de Inspectoratul de Stat al Muncii”;
- Legea nr. 131 din 8 iunie 2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător – art. 1, alin. (6) „Pentru controlul efectuat în baza Legii

nr. 50 din 28 martie 2013 cu privire la controalele oficiale pentru verificarea conformității cu legislația privind hrana pentru animale și produsele alimentare și cu normele de sănătate și bunăstare a animalelor, precum și pentru controlul privind respectarea legislației cu privire la siguranța ocupațională și la raporturile de muncă, nu se aplică prevederile art. 18 alin. (1) din prezenta lege”,

Standardele internaționale din domeniul protecției drepturilor copilului pe segmentul dreptului la muncă a copilului:

- Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (în vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993), art. 3 și art. 32 – „În toate acțiunile ce îi privesc pe copii, fie că sunt luate de instituții publice sau private de protecție socială, de către tribunale, autorități administrative sau organe legislative, interesele superioare ale copilului trebuie să fie luate în considerare cu prioritate. Statul are obligația de a proteja copiii de angajarea într-o muncă ce constituie un pericol pentru sănătatea, educația sau dezvoltarea lor, de a stabili vârste minime de angajare și de a reglementa condițiile de angajare”;
- Convenția nr. 138 a Organizației Internaționale a Muncii privind vârsta minimă de încadrare în muncă (în vigoare pentru Republica Moldova din 21 septembrie 1999), care stipulează vârsta minimă de încadrare a copiilor în câmpul muncii;
- Convenția nr. 182 a Organizației Internaționale a Muncii privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor, care la art. 3, lit. d) prevede că „În sensul prezentei convenții, expresia cele mai grave forme ale muncii copiilor include: muncile care, prin natura lor sau prin condițiile în care se exercită, sunt susceptibile să dăuneze sănătății, securității sau moralității copilului”.

Astfel, dispunerea atragerii copiilor la muncă în perioada caniculară (temperatură de peste 30°C), fără oferirea unui adăpost de la razele directe ale soarelui, fără a avea condiții de păstrare a hranei peste zi și fără instruirea corespunzătoare a angajaților (salvamari) cu privire la tehnicile de securitate a vieții și acordare a primului ajutor medical, reprezintă, în opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, o formă gravă a muncii copilului.

În opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, copilului trebuie să i se asigure acces la piața muncii, dar cu respectarea normelor și standardelor naționale și internaționale. Orice muncă (economică sau în gospodării casnice) pe care o îndeplinește un copil trebuie să fie fără risc potențial sau susceptibil de a compromite educația, să dăuneze sănătății sau dezvoltării fizice, mentale, spirituale, morale sau sociale.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului menționează că, având în vedere gravitatea problemelor identificate, acest caz rămâne în examinare și în anul 2020.

Ombudsmanul Copilului conchide că legislația națională corespunde în mare parte standardelor internaționale de protecție a drepturilor copilului pe segmentul asigurării *dreptului copilului la muncă*. Totodată, este imperativ de a menționa că autoritățile își îndeplinesc formal atribuțiile de monitorizare a respectării standardelor internaționale și naționale din domeniul protecției drepturilor copilului la muncă, argumentând mereu cu imperfecțiunea legislației. În consecință, nu este asigurată o protecție efectivă a copiilor încadrați în câmpul muncii.

În contextul situației prezentate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI**:

- ⇒ modificarea legislației în domeniul dreptului la muncă prin abordarea bazată pe drepturile copilului, ținând cont de interesele superioare ale acestuia;
- ⇒ asigurarea împuternicirilor legale Inspectoratului de Stat al Muncii cu atribuții de monitorizare a respectării drepturilor copilului angajat în câmpul muncii, prin efectuarea controalelor inopinate la agenții economici;
- ⇒ stabilirea unei baze de date unice privind evidența copiilor angajați în câmpul muncii (acest fapt ar facilita monitorizarea respectării drepturilor copilului angajat în câmpul muncii);
- ⇒ asigurarea instruirii angajatorilor, agenților economici privind drepturile copiilor și înlesnirile de care dispun, în calitate de subiecți ai muncii;
- ⇒ desfășurarea campaniilor privind protecția împotriva exploatarei copilului prin muncă;
- ⇒ dezvoltarea cadrului legal privind acordarea facilităților pentru agenții economici care oferă locuri de muncă pentru copii și respectă legislația muncii în privința angajaților minori.

RESPECTAREA DREPTURILOR COPILULUI ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ

Respectarea drepturilor copilului în regiunea necontrolată de autoritățile Republicii Moldova reprezintă o dilemă pentru autoritățile publice naționale inclusiv Instituția Națională de Protecție a Drepturilor Omului. Astfel, în calitate de Instituție Națională de Protecție a Drepturilor Omului/ Copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat în permanență, de la începutul mandatului său de activitate (an. 2016), respectarea drepturilor copilului în regiunea din stânga Nistrului.

Ombudsmanul Copilului notează că autoritățile constituționale în continuare nu reușesc să acorde o protecție eficientă copiilor care se află în regiunea transnistreană. Astfel, la momentul actual informații veridice sistematizate referitor la respectarea drepturilor copiilor în regiunea respectivă nu sunt.

Ombudsmanul Copilului recomandă autorităților publice centrale și locale să fortifice măsurile întreprinse în scopul de a asigura respectarea drepturilor copilului în teritoriul în cauză. Ombudsmanul Copilului susține faptul că atitudinea de neglijare a acestei categorii de cetățeni duce la destabilizarea situației de ansamblu în domeniul protecției drepturilor omului. De asemenea statul trebuie să fie gata să răspundă pentru consecințele survenite din cauza neglijării continue a problemei respectării drepturilor copiilor din stânga Nistrului.

În prezentul capitol, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului va prezenta doar o parte din drepturile care le consideră cele mai afectate și asupra cărora recomandă redresarea urgentă a situației.

Protecția copiilor rămași fără ocrotire părintească și a copiilor plasați în instituțiile rezidențiale reprezintă o problemă care necesită a fi inclusă în regim de urgență pe agenda politicienilor și a grupului de negociere pe segmentul transnistrean. Conform informațiilor recepționate de la autoritățile din regiune, numărul copiilor rămași fără ocrotire părintească și a copiilor care sunt plasați în instituțiile rezidențiale ajunge la 545 de copii, însă, în informațiile furnizate de organizațiile neguvernamentale care activează în acest domeniu pe teritoriul transnistrean este indicată cifra de peste 1500 de copii plasați. În aceste circumstanțe, Ombudsmanul Copilului opinează asupra necesității examinării și monitorizării condițiilor de plasament în care se află acești copii și calitatea serviciilor care le sunt acordate copiilor în perioada plasării. De asemenea, Ombudsmanul Copilului îndeamnă autoritățile să inițieze un dialog constructiv cu sectorul asociativ din teritoriul transnistrean, care poate oferi o asistență metodologică și practică pentru redresarea situației din domeniu.

Un alt aspect problematic prezentat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului îl reprezintă **sistemul de justiție juvenilă și sistemul de executare a pedepselor**

cu privațiune de libertate de către copii. Ombudsmanul Copilului menționează că situația la capitolul respectiv este una destul de alarmantă și prezintă risc pentru viața, sănătatea și dezvoltarea copilului, astfel fiind un temei pentru încălcarea Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. În conformitate cu informațiile recepționate din partea ONG-urilor din teritoriu, se relevă faptul că copiii sunt supuși la tratamente inumane și degradante în cadrul instituțiilor de detenție, nu le sunt asigurate garanțiile procesuale în cadrul urmăririi penale și în cadrul examinării judiciare, ei sunt deținuți în condiții precare pentru viața și sănătatea lor etc. În aceste condiții, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului solicită autorităților guvernamentale naționale și observatorilor internaționali să intervină cu acțiuni concrete în vederea **garantării respectării drepturilor copiilor care se află în contact/conflict cu legea.**

O altă problemă examinată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este asigurarea dreptului copilului la nume și cetățenie pentru copiii care se află în regiunea transnistreană. Ombudsmanul Copilului notează că autoritățile naționale nu asigură pe deplin implementarea prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, pe segmentul **garantării obligatorii a dreptului la nume și cetățenie pentru toți copiii care se află pe teritoriul Statului Parte.** În urma prezentării Raportului Tematic „**Respectarea drepturilor copiilor la nume și cetățenie**”⁷⁰, elaborat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, au fost prezentate mai multe lacune legislative și practice care îngreunau procesul de documentare a copiilor pe teritoriul Republicii Moldova. Totuși, Ombudsmanul Copilului constată cu regret că chiar și după trecerea termenului de trei ani de la prezentarea raportului tematic, schimbări esențiale nu au fost efectuate. Modificările recente din legislația privind actele de stare civilă nu reglementează toate situațiile și categoriile de copii în vederea documentării cu acte de stare civilă a Republicii Moldova, inclusiv copiii rămași fără ocrotire părintească și plasați în instituțiile rezidențiale din stânga Nistrului.

Asigurarea dreptului la educație în limba maternă reprezintă o altă problemă abordată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, pe segmentul respectării drepturilor copilului aflat în regiunea transnistreană. Deși situația școlilor cu predare în limba română și asigurarea respectării dreptului copiilor de a studia în limba maternă a fost subiectul a mai multor ședințe de lucru, există și o hotărâre a Curții Europene pentru Drepturile Omului la acest subiect totuși, problema încă nu are o soluționare pozitivă definitivă. Instituțiile de învățământ cu predare în limba română întâlnesc în continuare impedimente în activitate din partea autorităților de facto din regiunea transnistreană, iar autoritățile constituționale nu reușesc să le asigure o protecție eficientă pentru o activitate constantă. Copiii sunt puși în situația de a învăța în clădiri care inițial nu au fost predestinate pentru desfășurarea procesului educațional și nu pot răspunde tuturor cerințelor procesului educațional. Astfel, în majoritatea instituțiilor copiii nu pot frecventa

⁷⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/studiul_documentarea_0.pdf

orele de educație fizică și sport, deoarece nu au spațiu amenajat, cabinetele de clasă sunt reamenajate din foste birouri care nu permit aflarea concomitentă a unui număr mai mare de 10 persoane, pe când numărul elevilor dintr-o clasă depășește cifra de 20, condițiile sanitare și de asigurare cu apă potabilă nu sunt asigurate în totalitate, aceasta reprezentând un risc pentru viața și sănătatea copiilor. Persistă și problema asigurării cu manuale și literatură în limba română. Elevii au comunicat Ombudsmanului Copilului că pe teritoriul transnistrean nu există nici o librărie unde s-ar putea procura literatură în limba română.

În contextul aspectelor analizate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului califică drept nesatisfăcătoare acțiunile statului în asigurarea respectării drepturilor copiilor aflați în stânga Nistrului și solicită autorităților guvernamentale identificarea soluțiilor pentru remedierea situației, facilitarea accesului pentru monitorizarea respectării drepturilor copiilor aflați în instituțiile rezidențiale de orice tip.

ACTIVITATEA DE PROMOVARE A DREPTURILOR COPILULUI

Activitatea de promovare a drepturilor copilului, desfășurată de Ombudsmanul Copilului, Maia Bănărescu, în anul 2019 a inclus un șir de activități de informare, organizate de Direcția drepturile copilului a Oficiului Avocatului Poporului, întâlniri și discuții cu copiii, în contextul a diferite ocazii legate de drepturile copilului, întâlniri cu specialiștii și reprezentanții autorităților publice, ai organizațiilor neguvernamentale.

Pe parcursul anului, Ombudsmanul Copilului, Maia Bănărescu, s-a bucurat de susținerea Reprezentantului UNICEF în Republica Moldova în organizarea și desfășurarea activităților, editarea materialelor informative și promoționale.

Una din prioritățile activității Avocatului Poporului pentru drepturile copilului Maia Bănărescu este dialogul cu copiii. Pentru Ombudsmanul Copilului întâlnirile cu copiii și dialogul direct sunt activități care stau la baza principiului de consultare a opiniei copiilor. La astfel de discuții neformale copiii pot comunica direct, fără bariere inutile, Avocatului Poporului pentru drepturile copilului opiniile lor despre cum le sunt respectate drepturile. În acest context Ombudsmanul Copilului a vizitat mai multe instituții de învățământ, centre specializate, alte instituții, unde s-a întâlnit cu copiii și a discutat cu aceștia. În cadrul discuțiilor Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, Maia Bănărescu, pe lângă informarea despre drepturile copilului, a urmărit consultarea opiniei copiilor pe diferite subiecte: cum sunt respectate drepturile copiilor, dacă sunt acestea încălcate, ce părere au copii despre fenomenul de violență, cunosc oare copiii cum să facă față acestui fenomen, oportunitățile și pericolele internetului pentru copii, incluziunea copiilor cu dizabilități în mediul școlar etc.

Câteva probleme au constituit baza discuțiilor cu copiii în anul 2019: drepturile copiilor – care sunt acestea, cum lucrează ele în apărarea copilului și mecanismele de realizare și apărare a drepturilor copiilor; activitatea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului; cum lucrează Telefonul de încredere al copilului. Un subiect important pentru discuțiile cu copiii a fost violența față de copii, fenomenul violenței în școală și societate și prevenirea acestuia. Internetul și securitatea copiilor în mediul on-line, dreptul copilului la educație, sănătate, viață, supraviețuire și securitate au fost alte subiecte abordate la întâlnirile cu copiii, desfășurate de obicei în forma unui dialog direct și deschis al Ombudsmanului Copilului cu copiii.

Pe parcursul anului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, Maia Bănărescu, a vizitat circa **30 instituții de învățământ**, unde a discutat cu **circa 1000 de copii**: Liceul Teoretic „Orizont”, filiala Ciocana, Centrul de Creație Tehnică pentru Copii și Adolescenți „Politehnic” din Chișinău, Liceul din satul Dezghigea, raionul Comrat, Gimnaziul din satul Izbîște, raionul Criuleni, Liceul Teoretic „Nicolae Băl-

cescu” din comuna Ciorescu, Gimnaziul Pistruieni din raionului Telenești, Liceul „Ciprian Porumbescu” din Chișinău, Liceul din satul Fetești, raionul Edineț. Liceul Teoretic „Alexandru cel Bun” din Bender, Liceul Teoretic „Hyperion” și Școala primară nr.12 „Anatolie Popovici” din Chișinău. Liceul Teoretic cu Profil de Arte „Mihail Berezovschi”, Liceul Teoretic „Vasile Alecsandri” din Ungheni, Liceul Teoretic „Ion Creangă” și Liceul Teoretic „Mihai Viteazul” din Chișinău, Liceul „Emil Nicula” din Mereni ș.a.. Profitând de prezența în cadrul instituției de învățământ, Ombudsmanul Copilului a discutat și cu pedagogii, astfel la întâlnirile cu profesorii au participat circa 60 pedagogi. În cadrul instituțiilor de învățământ vizitate Ombudsmanul Copilului a transmis instituțiilor panoul informativ „Avocatul Poporului pentru drepturile copilului”. Temele abordate la întâlnirile cu copiii au ținut de activitatea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, rolul consilierilor elevilor în apărarea drepturilor copiilor, prevenirea violenței în mediul școlar, pericolele internetului pentru copii.

La fiecare întâlnire a fost consultată opinia copiilor asupra subiectelor abordate. În mare parte, opinia copiilor consultată în astfel de întâlniri, exprimată în condiții informale, a constituit o prețioasă sursă de informare pentru Ombudsmanul Copilului, o bază utilă de informare pentru a formula niște concluzii referitoare la situația privind respectarea drepturilor omului și un impuls pentru acțiune. În acest context este necesar de menționat că vârsta copiilor cu care s-a întâlnit Ombudsmanul a cuprins întregul spectru școlar: de la elevii claselor primare până la absolvenți.

Consultarea opiniei copiilor în cadrul unei discuții despre prevenirea violenței față de copii și în rândul copiilor, promovarea activismului copiilor, a inițiativei lor au fost obiectivul a două evenimente speciale organizate de Oficiul Avocatului Poporului la 14 septembrie la Comrat și la 21 septembrie 2019 la Bălți. La ambele evenimente au luat parte elevi din clasele liceale din zonele de sud și nord ale țării.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului de asemenea s-a întâlnit cu tinerii de la Facultatea Drept a Universității de Stat din Moldova; de la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” și de la Colegiul Pedagogic „Alexei Mateevici”, de la Institutul de Relații Internaționale din Moldova. În cadrul lecțiilor, participanții au fost informați despre instituția Ombudsmanului în Republica Moldova, statutul și atribuțiile Ombudsmanului Copilului în condițiile realizării misiunii de monitorizare a respectării drepturilor și a libertăților copilului, precum și al realizării la nivel național, de către autoritățile publice centrale și locale, de către persoanele cu funcție de răspundere de toate nivelurile a prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

Alt public-țintă în activitatea de promovare a drepturilor copilului pentru Avocatul Poporului pentru drepturile copilului îl constituie profesioniștii care lucrează cu copiii și cu familia: pedagogii, asistenții sociali, reprezentanții autorităților publice de diferite nivele. La întâlnirile cu profesioniștii din anul 2019, Ombudsma-

nul Copilului și echipa Direcției drepturile copilului din OAP au abordat subiecte actuale desprinse din practică sau care au constituit subiecte de rezonanță pentru societate: violența în familie și prevenirea ei, responsabilizarea părinților, rolul profesioniștilor în asigurarea respectării drepturilor copiilor, dreptul copilului la familie, mecanismele de susținere a copiilor aflați în situații de risc. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a discutat cu circa **300 de profesioniști** din domeniu: pedagogi din Pistruieni, Mereni, Fetești, specialiști din domeniul asistenței sociale din raionul Anenii Noi, din UTA Găgăuzia, din Chișinău.

Ombudsmanul Copilului a luat parte la diverse activități organizate de autoritățile publice locale și de organizațiile neguvernamentale din domeniu: la flashmobul din capitală, alături de copii, părinții și educatorii din serviciile sociale municipale destinate copiilor cu dizabilități, la întâlnirea cu părinții copiilor cu autism, organizată de Primăria Chișinău.

La 1 iunie 2019 Avocatul Poporului pentru protecția drepturilor copiilor, Maia Bănărescu, în Grădina Publică „Ștefan cel Mare” din Chișinău, de Ziua Internațională a Copiilor, a organizat tradiționala tombolă dedicată copiilor cu genericul „Cunoaște-ți drepturile”, având ca scop promovarea drepturilor copiilor, dar și informarea acestora despre drepturile și responsabilitățile pe care le au.

Și în 2019, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, Maia Bănărescu, a fost preocupată de problema copiilor străzii, în acest scop a organizat o ședință cu factorii de decizie și reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale. În cadrul ședinței au fost puse în discuție rezultatele acțiunilor întreprinse în perioada 2016-2019. Ombudsmanul Copilului a apreciat schimbările pozitive care au avut loc în sistemul de protecție a drepturilor copilului în domeniul protecției copiilor care se află în situație de risc sau criză, cum sunt copii care stau în stradă, referindu-se la adoptarea/modificarea cadrului normativ, îmbunătățirea conlucrării între actorii mecanismului intersectorial din Chișinău (localitatea unde se află majoritatea copiilor din această categorie), deschiderea Centrului de zi pentru copiii străzii în Chișinău, elaborarea studiului tematic de către ONG „Terre des Hommes” etc.

În acest context este necesar de menționat și Clubul de presă cu tematica de prevenire a exploatarea muncii copiilor la care **au participat 20 de jurnaliști**. Scopul acestor discuții a fost informarea despre drepturile copiilor, despre mecanismele de apărare a drepturilor copiilor și promovarea drepturilor copiilor atât în rândurile profesioniștilor cât și în întreaga societate.

O direcție importantă în promovarea drepturilor copilului o constituie instruirea. În 2019 șeful DDC, Tamara Tentiuc, a desfășurat 9 activități de instruire pentru angajații sistemului penitenciar cu tematica respectării drepturilor copilului în privat de libertate. În total au fost instruiți 224 de colaboratori ANP în cadrul a **11 activități de instruire**, care au fost pregătite și desfășurate în conformitate cu metodologia elaborată în cadrul OAP.

În 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, Maia Bănărescu, a participat la un șir de evenimente de nivel internațional din domeniul drepturilor copilului. La data de 16-17 mai, Ombudsmanul Copilului a participat la *Conferința Internațională „Cooperarea multisectorială în prevenirea și combaterea exploatarei și abuzului sexual online al copilului”* care a avut loc la Strasbourg. La conferință au fost discutate mai multe subiecte privind identificarea copiilor-potențiale victime ale abuzului și exploatarei sexuale prin intermediul rețelelor internet, intervențiile prompte ale actorilor mecanismului intersectorial și asistența acordată copiilor-victime.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, Maia Bănărescu, a participat la *Conferința Anuală a Rețelei Europene a Ombudsmanilor Copiilor (ENOC)*, care s-a desfășurat la Belfast, Irlanda de Nord, în perioada 25-27 septembrie. La lucrările conferinței au participat membrii ENOC și ai Rețelei Europene a Tinerilor Consilieri (ENYA), avocați specializați în drepturile copiilor, reprezentanți ai Consiliului Europei, ai guvernelor statelor membre ale Uniunii Europene, ai ONG-urilor.

La 26-27 noiembrie 2019, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, Maia Bănărescu, a participat la *Conferința Internațională „Protejarea drepturilor copilului în condiții de conflict armat”*, care a avut loc la Kiev. Conferința s-a desfășurat la inițiativa Ombudsmanului Ucrainei cu ocazia celei de-a 30-a aniversări a Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, cu participarea copiilor care au devenit martori direcți ai conflictului armat din Ucraina.

Editarea și distribuirea materialelor informative despre drepturile copilului în anul 2020 tradițional au cuprins un șir de lucrări editate cu aportul financiar al UNCEF: Raportul privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2018, Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, Recomandările (observațiile finale) ale Comitetului ONU pentru drepturile copilului emise în cadrul examinării celui de-al patrulea și al cincilea rapoarte periodice combinate (în limbile rusă și română).

De asemenea au fost editate pliantul „Cine este Avocatul Poporului pentru drepturile copilului” în șase limbi: română, ucraineană, bulgară, romani, rusă și găgăuză, pliantul „Consiliul elevilor” și pliantul pentru copii „Cine este Avocatul Poporului pentru drepturile copilului”.

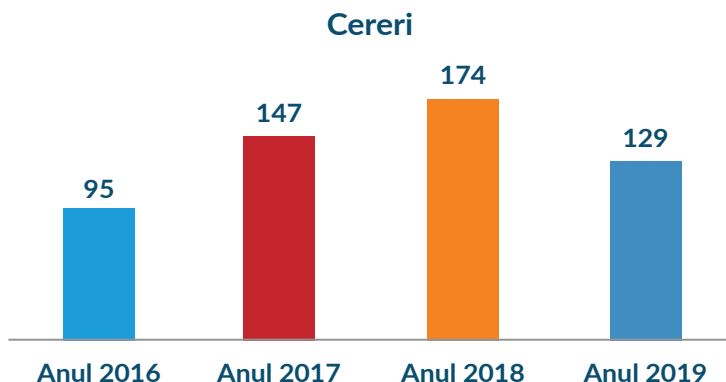
Pe lângă organizarea cluburilor de presă, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului și angajații DDC au asigurat o comunicare continuă cu presa la subiecte care s-au referit la respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova prin organizare de briefnguri, acordarea de interviuri și comentarii pentru cazurile de rezonanță, exprimarea opiniei referitor la diferite discuții în tematica drepturilor copilului, participare la emisiuni televizate și radio, astfel din numărul total de aproximativ de 200 apariții în mass-media au fost înregistrate **33 de participări ale Ombudsmanului Copilului la emisiuni de televiziune și radio.**

În anul 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a elaborat două rapoarte tematice: „Monitorizarea respectării drepturilor copiilor rămași fără ocrotire părintească” și „Evaluarea respectării drepturilor copiilor aflați în custodia statului în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei”.

DATE STATISTICE

PRIVIND EXAMINAREA CERERILOR ȘI ADRESĂRILOR LA AVOCATUL POPORULUI PENTRU DREPTURILE COPILULUI

În anul 2019 în adresa Avocatului Poporului pentru drepturile copilului au parvenit **129 cereri**. Se atestă o scădere a numărului de adresări comparativ cu anii precedenți:

Din numărul total de cereri, **62 au întrunit condițiile de admisibilitate și au fost acceptate spre examinare**. În privința a **64 de cereri** au fost emise decizii de restituire a cererii fără examinare, explicându-se petiționarilor procedura pe care ei au dreptul să o folosească pentru a-și apăra drepturile și libertățile. **3 cereri** au fost remise spre examinare organelor competente.

Totodată, **13 cereri** au întrunit condițiile pentru a fi examinate nemijlocit în cadrul Direcției Drepturile Copilului. Astfel, din totalul de 13 cereri, cazuistica tematică se referă la următoarele drepturi garantate de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului: violență în familie, violență din partea educatorului, violență în școală, neglijență din partea părinților, abuz sexual, exploatarea copilului prin muncă, condiții precare la locul de muncă al copilului, copii luați din familie de către autoritățile tutelare, copii luați de către un părinte de la domiciliul celui altul contrar hotărârii instanței de judecată.

Au fost identificate următoarele aspecte de încălcare a drepturilor copilului:

Dreptul la proprietate privată. În atenția Avocatului Poporului pentru drepturile copilului s-a aflat cazul mediatizat în mass-media a unei familii, evacuate silit din apartament de către executorul judecătoresc. La Oficiul Avocatului Poporului s-au adresat părinții care au invocat dezacord cu acțiunile executorilor judecătorești care aveau în gestionare documentele executorii pe acest caz, procedura de desfășurare a licitației și procedura de evacuare silită a acestora și a copiilor, din

apartamentul vândut în urma licitației. Situația creată a dus indirect la pierderea locuinței pentru copiii familiei, punând familia într-o situație deosebit de critică. Or, pierderea unei locuințe este una dintre cele mai grave atingeri aduse dreptului la respectarea domiciliului, pentru minori în acest caz.

Ombudsmanul Copilului a sesizat de urgență la acel moment autoritățile competente, iar ulterior a depus o concluzie în cadrul procesului de judecată, în vederea respectării interesului superior al copilului: dreptul la proprietatea privată și protecția acesteia este un drept fundamental al fiecărui cetățean al Republicii Moldova, iar statul are obligația să întreprindă *toate* măsurile necesare în vederea respectării acestuia. Este important ca executorii judecătorești, în procesul de executare a hotărârilor judecătorești, să țină cont de interesul superior al copiilor în vederea evitării încălcării drepturilor acestora.

Investigarea minuțioasă și complexă a acestui caz este importantă din perspectiva respectării interesului superior al copiilor.

Dreptul la familie sau dreptul copiilor de a nu fi separați de părinți. Invocat în cererea lui S. dezacordul cu acțiunile autorităților de a plasa copiii minori în Centrul de plasament și reabilitare a copiilor de vârstă fragedă.

În acest caz, au avut loc vizite, ședințe cu autoritățile implicate în vederea repunerii în drepturi a minorilor și respectării dreptului la familie. Ombudsmanul Copilului urmează să depună o concluzie în instanța de judecată pe acest caz.

Copiii lipsiți de ocrotire părintească constituie cel mai vulnerabil grup de copii și necesită o atenție sporită din partea autorităților, or statul trebuie să se asigure că sistemul de protecție a copilului să corespundă standardelor internaționale. Motivele din care copiii sunt lipsiți de îngrijire părintească sunt diverse (părinți emigrați, părinți în detenție, părinți divorțați, părinți decedați, copii abandonați, copii imigranți neînsoțiți, copii care se află în stradă etc.).

Totodată, la capitolul dreptul copilului la familie, problema care a fost actuală și în anul 2019 este stabilirea graficului de întrevederi în cazul divorțului părinților și stabilirii domiciliului copilului cu unul din părinți. Persistă problema lipsei unei practici unificate în stabilirea graficelor de întrevederi de către autoritățile tutelare, acțiunile acestora fiind segmentare și nu acordă o soluționare completă a problemei.

Dreptul la asistență și protecție socială. La Oficiul Avocatului Poporului s-a adresat cu o cerere B.O. care invocă dezacordul cu acțiunile autorității tutelare locale, care au refuzat angajarea dânzei în calitate de asistent parental profesional, deși ea în anul 2015 a fost evaluată și instruită în calitate de solicitant la funcția de asistent parental profesional. Astfel, B.O. nu putea beneficia de alocațiile prevăzute conform legislației. Ombudsmanul Copilului a recomandat autorității tutelare să intervină în acest caz pentru a întreprinde măsurile ce se impun, ținând cont de interesul superior al copilului.

Dreptul la educație/instruire. Monitorizarea respectării dreptului copilului la educație a fost invocat în adresările oamenilor și pe parcursul anului 2019.

Ombudsmanul Copilului a fost sesizat de administrația unui liceu pe motivul încălcării dreptului la educație a unei eleve prin acțiunile mamei sale, care, din spusele profesorilor, nu permitea fiicei sale să frecventeze școala. Din materialele anexate rezultă că anterior au fost sesizate organele abilitate de a interveni în soluționarea acestui caz, însă, nici pentru anul de studii 2019-2020, eleva nu s-a prezentat la școală. Administrația liceului a expediat anterior un demers la Inspectoratul de Poliție sectorul Râșcani, cu solicitarea de a lua măsuri în soluționarea acestui caz și atragerea la răspundere a reprezentantului legal al elevei, care lezează dreptul fundamental la educație. Acest caz a elucidat lipsa conlucrării multisectoriale a organelor publice abilitate cu funcții de asigurare a respectării drepturilor copilului (poliția, instituția de învățământ, autoritatea tutelară).

În atenția Avocatului Poporului pentru drepturile copilului s-a aflat și cazul mediatizat pe larg din cadrul unui liceu. Ombudsmanul Copilului a fost sesizat și de un grup de părinți care au relatat despre un șir de obstacole în desfășurarea procesului educațional al copiilor. De menționat că dreptul la educație este garantat de art. 28 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului și art. 17, alin.2 al Cartei Sociale Europene. În opinia Ombudsmanului Copilului, prin situația de conflict creată între staff-ul managerial al instituției de învățământ este comisă o ingerință în realizarea dreptului la educație al copilului pe segmentul accesibilitate. Astfel, autoritățile responsabile – Ministerul Educației, Culturii și Cercetării și Direcția Generală, Educație, Tineret și Sport municipală Chișinău trebuie să intervină eficient pentru aplanarea conflictului creat și să asigure garantarea dreptului la educație al copilului.

Este necesar de menționat că statele au obligația de a clarifica interesul superior al tuturor copiilor, inclusiv al celor aflați în situații vulnerabile, or situația creată are ca rezultat limitarea dreptului la educație, al elevilor instituției respective.

Ombudsmanul Copilului atenționează că obligația asigurării dreptului la educație este una imperativă pentru statul care a aderat la Convenția ONU pentru drepturile copilului și și-a asumat angajamentul de a respecta prevederile acesteia.

La etapa respectivă autoritățile competente au soluționat cazul prin mediere între părți, iar Ombudsmanul Copilului va monitoriza în continuare situația creată.

Dreptul la educație al copiilor cu necesități speciale. Avocatul Poporului pentru protecția drepturilor copilului a examinat cererea depusă de către Z.V., care invocă accesul limitat al fiicei sale la procesul educațional, aceasta fiind diagnosticată cu sindromul Down. Din cauza lipsei specialiștilor calificați în școală, mama copilului a solicitat instruire la domiciliu. După intervenția Ombudsmanului Copilului, cererea a fost satisfăcută.

Alte cereri:

Dreptul încălcat: Dreptul la conștiință și religie, supus îndrumării corespunzătoare a părinților și legilor naționale, din partea DASPF Drochia, deoarece a autorizat plasarea copiilor în familia domnului S.B. care are confesiune religioasă diferită de cea a familiei C. și nu a solicitat consimțământul mamei pentru plasarea în această familie.

Urmare a intervenirii APDC și înaintării avizului cu recomandări, mama a fost de acord ca copiii să rămână în continuare în plasament în această familie, având dreptul de a vizita ori de câte ori își dorește copiii și să-i ia în vizite la ea acasă cu acordul DASPF.

Adresanta a solicitat de a interveni în situația minorilor C.A., C.M. și C.V. plasați în serviciul Casei de copii de tip familial, C.E., bunica copiilor, nu era de acord cu plasamentul copiilor în această familie, deoarece familia este de altă confesiune religioasă decât își dorește ea pentru nepoții săi.

Urmare a vizitei efectuate, studierii situației copiilor, condițiilor de trai, opiniei copiilor, discuției cu părinții educatori; analizei documentelor confirmative și explicațiile reprezentanților Direcției Asistență Socială și Protecția Familiei Drochia, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a înaintat la data de 12.07.2019 către șeful DASPF Drochia un Aviz în temeiul art.24 din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr.52 din 03.04.2014.

La 14.08.2019 DASPF a informat despre măsurile întreprinse și monitorizarea situației copiilor în continuare. Totodată, în cadrul ședinței Comisiei raionale pentru protecția Copilului aflat în dificultate din 11.07.2019 s-a propus spre revizuire decizia privind plasamentul planificat al copiilor C. în CCTF. Urmare a examinării plasamentului, Comisia a recomandat continuarea plasamentului fără modificări.

Având în monitorizare cazul descris, urmare a solicitării adresate DASPF Drochia, la data de 30 septembrie 2019, Avocatul Poporului a fost informat că, în scopul asigurării interesului superior al copilului, s-a intervenit conform competenței pentru apărarea drepturilor și protecția intereselor copilului: s-a evaluat situația, s-a discutat cu părintele-educator și cu copiii. A fost constatat că copiii trăiesc într-un mediu de trai sigur și sănătos, părintele-educator asigură dezvoltarea armonioasă fizică, mintală și emoțională a copiilor, primesc sprijinul necesar, sunt îngrijiți, în familie li se creează o ambianță familială **agreabilă, li se acordă atenție deosebită**, primesc alimentație sănătoasă, sunt antrenați în diferite activități, se simt bine, frecventează instituția de învățământ, beneficiază de toate condițiile pentru dezvoltare. La momentul solicitării informației, copiii se aflau în vizită la mama lor biologică C.V. și bunica C. E., domiciliată în Drochia, pentru termen de trei zile.

Dreptul încălcat: Dreptul copilului la educație, siguranță fizică și psihică. În cadrul cercetării mai multor adresări a fost descoperită neînregistrarea cazurilor de conflict apărute între elevi și cadrele didactice în registrul de evidență a sesizărilor privind cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului și respectarea întocmai a prevederilor Ordinului nr.77 din 22.02.2013 cu privire la procedura de

organizare instituțională și de intervenția lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului și în Ordinul nr. 858 din 23 august 2013 cu privire la Metodologia de aplicare a Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului.

Din circumstanțele cauzelor investigate de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, beneficiarii **invocă acte de violență domestică/ în familie**. Totodată, aceștia invocă că **autoritățile competente nu acordă suportul necesar și nu asigură executarea măsurilor de protecție de către agresor**.

Cererea Z.A. comunică faptul că din cauza violenței în familie, față de copii Z.E. și Z.L., autoritățile franceze i-au luat cei 2 copii și i-au plasat într-un centru de plasament. Suplimentar, Z. invocă că s-a adresat pentru ajutor către Misiunea Diplomatică a Republicii Moldova din Republica Franța, însă a fost refuzată, în prezent cazul se află în vizorul APDC.

Cererea C.V. invocă că, în urma aplicării violenței în familie față de ea și minorii C. C. și C. C. de către fostul soț C. R., a fost instituită ordonanța de protecție în vederea protejării ei și a copiilor săi față de agresor. Solicitanta invocă, că autoritățile locale nu supraveghează executarea de către C. R. a măsurilor de protecție instituite prin ordonanță, iar acesta frecvent încalcă ordonanța de protecție, (cazul se investighează).

Cererea D.V. solicită intervenirea Ombudsmanului copilului cu concluzii în procesul de judecată în vederea apărării interesului superior al copilului. În fapt, solicitanta invocă aspecte privind violența în familie față de ea și de copiii D. A. și D. A. (cazul se află în atenția APDC).

Cererea Administrației Naționale a Penitenciarelor care solicită aportul Avocatului Poporului pentru drepturile copilului în vederea soluționării cazului P.. În fapt, ANP informează că deținuta P. I. manifestă comportament neglijent, abuziv, atât verbal, cât și fizic față de copilul P. N.

În examinarea cazurilor menționate *supra*, a fost identificată încălcarea normelor:

1. Art.2, pct.2) din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, prin care statele părți vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru ca copilul să fie efectiv protejat împotriva oricărei forme de discriminare sau de sancțiuni motivate de situația juridică, activitățile, opiniile declarate sau convingerile părinților săi, ale reprezentanților săi legali sau ale membrilor familiei sale;
2. Art.3, pct. 2) din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, prin care statele părți se angajează să asigure copilului protecția și îngrijirile necesare pentru bunăstarea sa, ținând cont de drepturile și obligațiile părinților săi, ale tutorilor săi, ale altor persoane legal responsabile pentru el și vor lua, în acest scop, toate măsurile legislative și administrative corespunzătoare;
3. Art.5 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, prin care Statele părți vor respecta responsabilitatea, dreptul și obligația pe care le au pă-

rinții sau, după caz, membrii familiei lărgite sau a comunității, conform cu-tumei locale, tutorii sau alte persoane prin lege responsabile pentru copil, de a-i da acestuia, într-un mod care să corespundă dezvoltării capacităților acestuia, orientarea și sfaturile corespunzătoare exercitării drepturilor pe care i le recunoaște prezenta Convenție;

4. Art.7 (Autoritățile și instituțiile abilitate cu funcții de prevenire și de com-batere a violenței familie) al Legii nr.45 din 01.03.2007 cu privire la preve-nirea și combaterea violenței în familie;
5. Art. 6 (Dreptul la inviolabilitatea persoanei, la protecție împotriva violenței fizi-ce și psihice), art.16 (Dreptul la abitație în familie) și art.18 (Răspunderea fami-liei pentru copil) din Legea nr. 338 din 15.12,1994 privind drepturile copilului;
6. Art.78¹ Codul Contravențional al Republicii Moldova.

Astfel, reieșind din atribuțiile funcționale delegate prin Legea nr.52 din 03.04.2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), Avocatul Poporu-lui pentru drepturile copilului își exercită atribuțiile pentru asigurarea respectării drepturilor și a libertăților copilului și realizării, la nivel național, de către autori-tățile publice centrale și locale, de către persoanele cu funcție de răspundere de toate nivelurile a prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

Totodată, Ombudsmanul a considerat oportună aplicarea art.11 lit.k) din legea menționată supra, potrivit căreia Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este în drept să solicite și să primească de la autoritățile publice, de la persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile informațiile, documentele și materia-lele necesare pentru exercitarea atribuțiilor, inclusiv informațiile oficiale cu acce-sibilitate limitată și informațiile atribuite la secret de stat în condițiile legii.

Pe parcursul anului 2019 s-au mai aflat în examinare următoarele cereri: În cere-rea adresată APDC o deținută a invocat că copilul său se află la întreținerea ma-mei sale, iar ultima nu primește **indemnizațiile prevăzute de lege pentru îngrijirea copilului**. Investigând cazul, faptele descrise nu s-au adeverit, bunica copilului beneficiind de toate prestațiile sociale prevăzute de lege.

La fel nu s-au confirmat cele invocate de o altă persoană, care a relatat că își îngrijește singură copiii, deoarece soțul său este în detenție și nu beneficiază de **indemnizații pentru îngrijirea copiilor**.

În următoarele cazuri s-a constatat încălcarea unor drepturi ale copilului, după cum urmează:

T.V. a invocat **încălcarea dreptului copilului de a nu fi separat de părinții săi**, nerespec-tarea graficului de întreveneri și comportamentul neadecvat al mamei copilului. În rezultatul investigării, s-a solicitat concursul DASPF Strășeni, care a confirmat despre comportamentul nedemn al mamei copilului, copilul fiind transmis la tatăl pentru îngrijire și educare, cazul fiind monitorizat în continuare de către DASPF Strășeni.

Cererea B.N. cu solicitarea de a interveni la reintegrarea familiei, prin înapoierea copilului său, care se află sub tutela rudelor. Solicitând intervenirea Procuraturii

Anenii Noi, Primăriei s.Calfa, IP Aneii Noi, DASPF Anenii Noi, a Liceului din localitate, precum și a cererii personale a copilului (11 ani), a fost constatat că copilul categoric refuză să locuiască cu tatăl său, manifestând dorința de a rămâne în continuare sub tutela rudelor. De asemenea, am stabilit că tutorii copilului au înaintat cerere de chemare în judecată privind decăderea din drepturi părintești a tatălui copilului, iar instanța va decide asupra cazului dat.

Un alt caz cu constatarea încălcării dreptului copilului a fost sesizat de către J.G., care a invocat faptul că ***copilul său a fost impus să muncească*** pe terenul școlar, prin ce copilul a fost supus muncii dăunătoare. În acest caz, s-a expediat o recomandare Direcției Învățământ Florești, propunându-se unele măsuri și atenționarea despre neadmiterea pe viitor a astfel de cazuri.

Un caz de încălcare ***a dreptului copilului la pensia alimentară*** îl constituie faptul neachitării acesteia de către tată. În adresările la Procuratura Generală, CNA, precum și Ministerul Justiției, Ombudsmanul Copilului a solicitat impulsivarea acțiunilor executorului judecătoresc în vederea obținerii pensiei alimentare pentru copil. Cazul este în gestiune.

O mamă-deținută a invocat încălcarea dreptului copilului de a întreține relații personale și contacte directe cu ea, dânsa aflându-se în detenție. Solicitând implicarea administrației Penitenciarului nr.7, precum și din convorbirile telefonice cu DASPF Bălți, a fost constatat că într-adevăr mama nu și-a văzut un timp îndelungat copiii, iar tații refuză categoric întreținerea legăturilor copiilor cu mama, deoarece dânsa este în detenție, iar atmosfera și anturajul din penitenciar vor influența negativ asupra psihicului copiilor. La moment se întreprind și se caută alte soluții pentru asigurarea dreptului mamei la întrevederi cu copiii.

Într-un caz petenta invocă încălcarea ***dreptului copilului la un proces echitabil***, fiind bănuț de încălcarea legii. Referitor la caz, au fost solicitate informații de la Procuratura Buiucani, cazul este în examinare.

O altă petentă invocă încălcarea ***dreptului copilului la viață***, supraviețuire și dezvoltare, și anume, menționează că, împreună cu copilul, au fost supuse violenței verbale și psihice din partea fostului soț. De asemenea, fostul soț nu achită nici pensia de întreținere a copilului. În vederea clarificării situației, a fost expediată o solicitare către Inspectoratul de Poliție Râșcani, cazul este în gestiunea Ombudsmanului Copilului.

Cereri restituite:

Pe parcursul anului 2019 au fost restituite fără examinare cu explicarea procedurii care sunt în drept s-o folosească – **18 cereri**, în care s-au invocat încălcări ale drepturilor copilului.

În rezultatul analizei acestor cereri a fost constatat că **în 6 cereri este invocată încălcarea dreptului copilului de a avea o familie și anume reintegrarea**. O mamă

dorește reîntoarcerea copilului său din instituția de plasament acasă, să fie la îngrijirea și întreținerea sa. Deoarece și mama și copilul sunt persoane cu dizabilități, a căror stare de sănătate și capacități fizice nu asigură o reintegrare deplină în condiții adecvate a copilului în familie, reintegrarea nu a fost posibilă.

În două cazuri petenții solicită aportul APDC la reîntoarcerea copilului în Ucraina. Domiciliul acestuia, conform hotărârii instanței de judecată, a fost stabilit cu tata (care locuiește în Ucraina). Mama, prin înșelăciune, a traversat cu copilul frontiera de stat și la moment locuiește în Moldova.

Un caz similar cu statul Israel. Petenta, de asemenea, solicită contribuția APDC la înapoierea copilului său, aflat la bune în Moldova, care refuză reîntoarcerea copilului mamei.

În alt caz, tatăl copilului solicită intervenirea APDC pentru reintegrarea familiei. El cu copilul locuiește în Federația Rusă, iar mama, odată cu traversarea hotarului Moldovei, a primit interdicție de a părăsi Republica Moldova.

Un alt tată solicită aportul APDC ca copiii săi (după decesul soției) să rămână la educația și întreținerea acestuia și să nu fie plasați în instituții de plasament.

O altă problemă invocată este încasarea pensiei de întreținere de la tații copiilor (3 cereri). Într-un caz se solicită aportul APDC la urgentarea examinării în judecată a cazului privind încasarea pensiei de întreținere, iar în alte două cazuri petenții invocă faptul că nu primesc pensia de întreținere, solicitând implicarea APDC la soluționarea cazurilor.

În două cazuri a fost constatată încălcarea dreptului copilului de a avea relații personale și contacte directe cu ambii părinți atunci când aceștia sunt divorțați și nu locuiesc împreună. Petenții cereau intervenirea APDC pentru a asigura **respectarea graficului de întrevederi.**

În două cazuri petenții au solicitat contribuția APDC la **obținerea informației** cu privire la condițiile de trai ale copiilor domiciliați în Federația Rusă.

O cetățeană a invocat decizia instanței de judecată de evacuare din apartament împreună cu copiii. Dânsa a solicitat aportul APDC la suspendarea evacuării din locuință, deoarece nu are un alt loc de trai.

O altă mamă a cerut ajutorul APDC pentru apărarea **dreptului de proprietate** al copiilor săi, invocând că bunica copiilor, după divorțul petentei cu fiul acesteia, o alungă din apartament împreună cu copiii.

A mai fost atestat un caz de încălcare a **dreptului la asistență și protecție socială** și anume: neachitarea indemnizației pentru copilul adoptat.

Un cetățean a invocat despre încălcarea **dreptului la un proces echitabil (două cazuri)**, și anume: dezacordul cu activitatea avocatului, iar în alt caz o persoană solicită prezența APDC în ședințele de judecată, unde se examinează decăderea sa din drepturile părintești.

	Recepționate			Acceptate			Restituite			Remise		
Tematica adresărilor	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Dreptul la familie	47	28	39	27	15	24	15	11	21	5	2	
Dreptul la educație	28	18	9	21	7	9	5	7	3	2	4	1
Drepturile copiilor din sistemul administrației juvenile	4	15		3	10		1	5		-	-	
Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia	4	3	5	3	1	2	1	2	3	-	-	
Dreptul la asistență medicală	9	8	2	5	5	1	3	3	1	1	-	
Dreptul la informație	3	9	7	1	2	-	1	5	7	1	2	
Dreptul la asistență și protecție socială	17	19	4	15	10	5	1	6	2	1	3	
Dreptul la nume și cetățenie	5	9	1	3	5	-	2	4	1	-	-	
Dreptul la apărare	3	13	2	2	6	-	1	7	2	-	-	
Dreptul la viață, supraveghere și dezvoltare	7	8	2	7	6		-	2	1	-	-	1
Dreptul la muncă	2	-		-	-	3	2	-	1	-	-	
Protecția față de abuz și neglijență	18	40	6	2	24	5	15	15	-	1	-	1
Libertatea opiniei și exprimării	-	2	1	-	1	1	-	1		-	-	
Colectarea ilegală a banilor în inst. de educație	-	2										
Dreptul la un proces echitabil			9			6			3			
Protecția familiei și copiilor orfani			3						3			
Dreptul copilului de a nu fi separat de părinții săi împotriva voinței lui			18			7			11			
Dreptul la identitate culturală și religioasă			1			1						
Dreptul la libera circulație			5						5			
Dreptul copilului la joc, odihnă, recreare			1			1						
Dreptul la un mediu sănătos			1			1						
Total	147	174	116	89	94	66	47	69	64	11	11	3

Din numărul total de cereri, majoritatea se referă la încălcarea dreptului la familie, educație și a dreptului la asistență socială. De asemenea persistă fenomenul de violență asupra copilului și în rândul copiilor. O amploare deosebită o capătă bullying-ul în rândul copiilor în cadrul instituțiilor de învățământ.

În procesul de investigare a cererilor acceptate spre examinare, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a intervenit în procesul de repunere în drepturi a copiilor, în limita atribuțiilor și mecanismelor legale, conform Legii cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul)

Acțiuni procesuale	Anul 2017	Anul 2018	Anul 2019
Aviz cu recomandări privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru repunerea imediată în drepturi a petiționarului (art.24 din Legea nr.52 din 03.04.2014)	28	25	14
Demers (pentru intentarea unui proces penal/disciplinar în privința persoanei cu funcții de răspundere care a comis încălcări ce au generat lezarea considerabilă a drepturilor și libertăților omului (art.25 alin.(1) lit.b) din Legea nr.52	4	1	1
Sesizare asupra cazului de încălcare a eticii de serviciu, tăgădnare și birocratism (art.25 alin.(1) lit.d) din Legea nr.52	4	4	2
Acțiuni în instanța de judecată/intervenire în proces pentru a depune concluzii/concluzii (art.25 alin.(2) și (3) din Legea nr.52	8	8	3/6/10
Acord de conciliere (art.23 alin.(3) din Legea nr.52	1	1	-
Propuneri privind îmbunătățirea activității aparatului administrativ în temeiul subpunctului 6 din punctul 7 al capitolului II din Regulamentul de organizare și funcționare a OAP	1	1	1
Solicitare de efectuare a expertizei judiciare (art.11 lit.m) din Legea nr.52)	-	-	-
Propuneri și recomandări de perfecționare a legislației (art.27 lit.(a) din Legea nr.52)	4	1	2
Sesizarea Curții Constituționale în vederea controlului constituționalității actelor normative (art.26 din Legea nr.52)/opinii	2	2 opinii	-/2
Opinii asupra proiectelor de acte normative (art.27 lit.(b) din Legea nr.52)	1	8	11
TOTAL	53	51	52

TELEFONUL DE ÎNCREDERE AL COPILULUI (0 800 11116) ÎN ANUL 2019

Telefonul de încredere al Copilului cu numărul 0 800 11116 reprezintă un mecanism de comunicare directă al Avocatului Poporului pentru drepturile copilului cu adolescenții și copiii din întreaga țară, instituit de Oficiul Avocatului Poporului, în calitate sa de Instituție Națională de Protecție a Drepturilor Omului, și vine să asigure exercitarea atribuțiilor Ombudsmanului Copilului de a oferi „protecție și asistență copilului la cererea acestuia, fără a solicita acordul părinților sau al reprezentanților legali, art. 17 din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul)”.

Telefonul de încredere al Copilului este o platformă de discuții a adolescenților și copiilor cu Ombudsmanul privind protecția și promovarea drepturilor copilului, este o oportunitate ca vocea acestora să fie auzită și este un mod avantajos pentru ei să solicite, iar Ombudsmanul să intervină în soluționarea problemelor invocate.

Beneficiari ai serviciului mai pot fi reprezentanții legali și orice persoană care deține informație despre aflarea copilului în situație de risc sau dificultate.

Scopul serviciului este de a oferi suport/ghidare informațională beneficiarilor privind mijloacele și modul de soluționare a drepturilor presupus încălcate, despre instituțiile publice competente pentru examinarea problemelor invocate cu privire la cazurile de încălcare a drepturilor copilului.

Pe parcursul anului 2019, la **Telefonul de încredere al Copilului** au fost înregistrate **194 de apeluri telefonice**. Din numărul total de apeluri, **190 au parvenit de la adulți, iar 4 de la copii**. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului s-a sesizat din oficiu în baza informațiilor comunicate, în **17 cazuri** referitor la: violență în familie, violență din partea educatorului, violență în școală, neglijență din partea părinților, abuz sexual, exploatarea copilului prin muncă, condiții precare la locul de muncă al copilului, copii luați din familie de către autoritățile tutelare, copii luați de către un părinte de la domiciliul celuilalt contrar hotărârii instanței de judecată.

Potrivit datelor, numărul de apeluri la **Telefonul de încredere al Copilului** înregistrate în anul 2019 s-a majorat. Factorii care au contribuit la creșterea numărului de apeluri țin de oportunitatea apărută de accesare a numărului (0 800 11116) de pe telefonul mobil, dar și de intensificarea promovării și mediatizării acestui serviciu. Pe parcursul activității serviciului, numărul apelurilor parvenite de la adulți a depășit numărul apelurilor de la copii. Nu doar specificul vârstei, particularitățile și circumstanțele legate de aceasta sunt cauzele numărului mic de adresări din partea copiilor la telefonul dat. O altă cauză ține de informarea insuficientă a copiilor atât despre existența acestui telefon, cât și despre posibilitatea de a apela. Ombudsmanul Copilului menționează o altă cauză a numărului mic de apeluri de la copii atât lipsa de deprinderi la copii de a vorbi personal despre problemele sale, cât și lipsa de încredere că va fi auzit, iar problema lui va fi soluționată. Pentru corectarea acestei situații urmează să fie depuse eforturi suplimentare atât de către Ombudsmanul Copilului, cât și de echipă.

**Probleme/drepturi invocate la Telefonul de încredere al Copilului
în perioada 01.01.2019–31.12.2019**

Dreptul pretins încălcat	Adult	Copil	Mediu urban	Mediu rural	M	F
Protecția familiei și a copiilor orfani	24		11	13		40
Dreptul la viață intimă, familială și privată	31				10	15
Dreptul la asistență și protecție socială	29		7	13		30
Violență în instituții școlare/preșcolare	35	1	9	7	15	10
Dreptul la educație	28	1	12	8	3	20
Dreptul la sănătate	9		4	4	3	6
Copii în situație de risc	6		2	3	1	5
Dreptul la informare	5		3	2	2	3
Dreptul la muncă	1	2	2	1		1
Păstrarea identității copilului	1		1			1
Dreptul la libera circulație	2		2	1		2
Dreptul la justiție	3		1	2		3
Violența domestică	7		3	2		6
Abuz sexual	2		1	1		10
Consultație juridică	30					
Total	190	4	134	60	34	160

Reieșind din numărul apelurilor înregistrate, unii părinți au solicitat consultație juridică, totodată, invocând probleme ce țin de:

- nerespectarea graficului de întreveneri cu copilul de către unul dintre părinți, care locuiește separat;
- eschivarea de la achitarea pensiei alimentare de către părinți;
- lipsa indemnizațiilor sociale pentru familiile cu mulți copii;
- violență în cadrul instituțiilor de învățământ;
- violență domestică;
- denunțuri de la cetățeni în privința copiilor aflați în situație de risc și anume, copii care cerșeau în stradă, copii care au fost supuși violenței și neglijenței de către părinți;
- informație/consultație despre adopția copiilor în Republica Moldova.

La fel, au fost apeluri referitor la neadmiterea copiilor nevaccinați în sistemul educațional. Motivele pentru care părinții refuză imunizarea copiilor lor se numără suspiciunile privind calitatea joasă a vaccinurilor și posibilele reacții adverse, lipsa informațiilor multilaterale și exhaustive care trebuie să fie primite de la medic, îngrijorările, dar și avantajele vaccinării, obținerea consimțământului pentru vaccinare prin impunerea anumitor condiții.

Apelanții relatează că imunizarea copiilor nu totdeauna se realizează în locuri amenajate cu respectarea condițiilor de prevenire a contaminării, adică în cabinete de vaccinare din cadrul instituțiilor medicale primare. Părinții nu sunt informați din timp despre necesitatea imunizărilor, ziua în care vor fi imunizați copiii, despre vaccinul utilizat, reacțiile postvaccinale posibile care pot apărea în urma administrării vaccinului și modul în care este necesar să reacționeze în asemenea situații. Copiii supuși imunizării nu sunt examinați preventiv de către medic și nu sunt precizate/verificate datele de anamneză (*boli, suportarea vaccinărilor anterioare, alergie la medicamente, produse alimentare etc.*), date pe care le cunoaște și le poate comunica doar reprezentantului legal.

De asemenea, unii părinți au invocat lipsa/insuficiența cooperării actorilor care fac parte din mecanismul intersectorial din domeniile asistenței sociale, educației, ocrotirii sănătății, organele de drept, prevăzut în Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, nr. 140 din 14 iunie 2013. Lipsa cooperării intersectorială se resimte mai accentuat în cazurile de violență asupra copiilor, specialiștii nu intervin prompt potrivit competențelor de care dispun. Apelanții semnalează și fenomenul birocrăției care este foarte frecvent întâlnit, la fel și indiferența autorităților de linie față de problemele cetățenilor și, nu în ultimul rând, lipsa de comunicare cu cetățenii sau/și consultarea/ghidarea corectă a acestora în problemele/situațiile dificile cu care se confruntă.

Drepturile invocate ca încălcate la Telefonul de încredere al Copilului în perioada 2016–2019

Dreptul pretins încălcat	Anul 2016	Anul 2017	Anul 2018	Anul 2019
Dreptul la educație	4	12	18	28
Dreptul la asistență și protecție socială	6	16	29	29
Dreptul la familie	9	16	45	31
Dreptul la sănătate	3	5	5	9
Dreptul la informare	0	0	8	5
Dreptul la muncă	0	0	0	3
Dreptul la libera circulație	1	5	0	2
Dreptul la viață și integritate fizică și psihică	0	4	0	0
Dreptul la un nume și cetățenie	0	2	4	0
Violență în instituțiile de învățământ	5	11	8	35
Violență în familie asupra copiilor	5	7	10	7
Abuz sexual	1	2	0	2
Consultație juridică	19	12	0	30
Copii în situație de risc	3	3	1	6
Dreptul la un proces echitabil	1	0	2	0
Dreptul la odihnă	0	2	1	0
Inacțiuni din partea instituțiilor statului	5	3	1	0

În pofida faptului că există cadrul legal care interzice violența de orice natură și care stabilește mecanismul privind procedura de identificare, înregistrare, raportare și intervenire în cazurile de violență în instituțiile de învățământ, acest fenomen se atestă a fi în creștere.

În cazurile de abuz și neglijență se constată nerespectarea prevederilor stabilite în Procedura de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului. Copiii nu sunt referiți pentru a beneficia de îngrijire recuperatorie, fapt prevăzut de art. 39 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

RECOMANDĂRI:

- ⇒ Promovarea în continuare a **Telefonului de încredere al Copilului (cu numărul 0800 11116)**
- ⇒ Informarea copiilor/specialiștilor care lucrează cu copiii referitor la cazurile/situațiile și modalitatea de adresare la **Telefonul de încredere al Copilului (cu numărul 0800 11116)**
- ⇒ Evaluarea eficienței și eficacității mecanismelor de cooperare intersectorială în domeniul drepturilor copilului, cu înaintarea recomandărilor privind îmbunătățirea colaborării în cazurile de intervenție pe cazurile copiilor care sunt în situație de risc sau în dificultate.

REPORT

ON OBSERVANCE OF CHILD'S RIGHTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN 2019

REPORT OF OMBUDSPERSON
FOR CHILDREN'S RIGHTS

CHISINAU, 2020

This report has been produced and published with the financial support of UNICEF Moldova.

The content, views and the ways information is presented in this report, as well as the graphic presentation, do not necessarily reflect the opinion of UNICEF Moldova.

CONTENTS

Introduction.....	84
Right to life	86
Right to health	95
The right to family life and the protection of children left without parental care	105
The right to opinion and civil freedoms.....	113
Justice for children.....	117
Right to education	125
Right to work	133
Observance of children's rights in the transnistrian region.....	139
The activity of promoting children's rights.....	142
Statistical data on the examination of applications and addresses to the people's advocate for children's rights.....	146
The child's trust phone in 2019	156

INTRODUCTION

The report on the observance of child rights in the Republic of Moldova in 2019 was prepared in accordance with the provisions of Art. 29 of Law on the People's Advocate (Ombudsman) no. 52 of April 3, 2014.

The report presents the opinion of the People's Advocate for Children's Rights on the capacity of the national child protection system to ensure respect for the rights of the child, based on the conclusions made in the process of monitoring the national implementation of the UN Convention on the Rights of the Child. The Children's Ombudsman also makes recommendations to the state authorities to be taken in order to eliminate the systemic factors that lead to the violation of the rights of the child in a particular compartment and to improve the situation in the system of protection of the rights of the child.

The issues addressed in the report are for the most part „old”, being addressed in the annual Reports of the Children's Ombudsman for previous years. Keeping them in the monitoring area, together with new ones identified, indicates that they have not been solved, on the contrary, they have conditioned the aggravation of the situation in the field.

During 2019, in the context of exercising the powers provided by the Law on the People's Advocate (Ombudsman) no. 52 of April 3, 2014, the Children's Ombudsman examined individual cases based on requests and ex-officio procedure, studied the criminal, civil and administrative legal framework and put forward proposals to amend it, cooperated with state institutions to ensure respect for the rights of the child, prepared thematic reports on respect for the rights of children left without parental care and children in places of detention, the situation regarding palliative services for children. There were also organized activities to promote children's rights in educational institutions, activities to consult the opinion of the child at zonal and national level, such as the National Children's Forum.

At the same time, the People's Advocate for Children's Rights monitored the implementation of the Recommendations of the UN Committee on the Rights of the Child based on the combined Report IV and V, presented in 2017.

Subsequently, the Children's Ombudsman concludes that public policy is ineffective in protecting the rights of the child, the national child protection system does not meet the special needs of children at risk, the national education system does not provide children with the necessary training for social integration, and the juvenile justice system fails to perform the basic tasks of prevention and protection of the child with complex emotional behavior.

The State does not allocate sufficient resources to maintain and strengthen the systemic reforms carried out. There is a lack of adequate vision for the development of parenting skills, as evidenced by the tragic cases resulting in the death of

children. There is no adequate response to combating domestic violence against children. And the Lanzarote Convention remains a challenge for the Republic of Moldova.

Failure to respect the rights of children on the left bank of the Dniester to name and citizenship, education in their mother language, social assistance and protection, free movement, the right to life and development has been a persistent problem for decades.

The child's opinion and the best interests of the child are not perceived and applied as fundamental principles in actions taken by public institutions and authorities, non-profit organizations and individuals.

The People's Advocate for Children's Rights further draws the attention of public authorities on the imperative nature of the concept of ***protection of future generations***.

The right of future generations, the child rights-based approach, the child's opinion and the best interests of the child must be the essential pillars of the national child protection system and enshrined in all state actions in the legislative, administrative, judicial, educational, social and any other field relating to children.

Maia BĂNĂRESCU
The People's Advocate
for Children's Rights

RIGHT TO LIFE

Enshrined in several international human rights treaties, the right to life is the basic foundation of a society that tends to be called the rule of law. Thus, the Universal Declaration of Human Rights specifies in Article 3 *“Everyone has the right to life ...”*¹, an idea also reconfirmed by the European Convention on Human Rights in Article 2 *“Everyone’s right to life shall be protected by law. Death cannot be caused to someone intentionally, except in the execution of a capital punishment pronounced by a court when the crime is sanctioned with this punishment by law”*². It is imperative to note that the European Convention, while legislating the right to life, also provides a legal explanation for the extent and limitation of this right. Thus, if the Universal Declaration refers only to the obligation of the High Contracting Parties to provide protection of the *„right to life”*, then the European Convention provides a delimitation of the positive and negative obligations of the state in case of intervention in the legal sphere of this right.

From the perspective of the protection of children’s rights, the adoption of the UN Convention on the Rights of the Child and the enshrinement of the right to life in the text of the international treaty are of particular importance or, with the elaboration of the Convention, the right to life acquires a different approach than that obtained in the other acts in the field. Thus, the UN Convention on the Rights of the Child sets out the right to life *“States Parties recognize that every child has an inherent right to life. States Parties shall ensure to the maximum extent possible the survival and development of the child”*³, as an obligation to ensure not only the life of the child, but at the same time obliges the State to create favorable conditions for his survival and harmonious development as a being to be integrated into society from the moment of his birth. In this context, the UN Convention on the Rights of the Child has a much broader connotation of the right to life than other international treaties.

At national level, the child’s right to life is guaranteed by the Constitution of the Republic of Moldova in Art. 24, para. (1) *“The State guarantees every individual the right to life and physical and mental integrity”* Art. 50, para. (4) *“The exploitation of minors, their use in activities that would harm their health, morality or that would endanger their **life or normal development** are prohibited”* and Law no. 338 of December 15, 1994 on children’s rights⁴, which in Art. 4 stipulates the obligation to protect the child’s right to life. In the context of the analysis of the concordance between the national and the international legal framework, the People’s Advocate for Children’s Rights concludes that the national standards

¹ https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf

² https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf

³ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

⁴ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

in the field of protection of the child's right to life largely correspond to similar international norms.

It should be noted that in order to improve the national child protection system, the UN Committee on the Rights of the Child in 2017 submitted its Recommendations⁵ on the basis of the combined Report IV and V presented by the Government of the Republic of Moldova on the fulfillment of obligations under the ratification of the UN Convention on the Rights of the Child, as well as the alternative reports submitted, including by the People's Advocate for Children's Rights.

Currently, two years after the State received the Committee's Recommendations, the People's Advocate for Children's Rights draws the attention of the responsible public authorities to the fact that the measures taken to implement them are insufficient and segmented, and the lack of a well-structured action plan is a determining factor in fulfilling the assumed obligations.

In the context of the presentation of the situation regarding the protection of the child's right to life, the Children's Ombudsman clearly indicates that the state policy is inefficient in the field of protection of the child's right to life. The State does not allocate sufficient resources, it does not support and improve systemic changes in this area. While the population satisfaction index is declining, existing programs fail to provide support tailored to the needs of children in the right to life segment. Moreover, the People's Advocate for Children's Rights notes with concern that his Recommendations from previous annual reports to the right to life compartment, have not been taken into account by the central public authorities. The Children's Ombudsman reiterates his previous recommendations and also presents some issues in this area from the perspective of the activity in 2019.

The Children's Ombudsman notes the positive efforts of the State to reduce child mortality (2016-585, 2017-513, 2018-521, 2019 (9 months) -366)⁶ noting in this context that the State has an obligation to take action to reduce the number of deaths among children, in order to implement actions for the proper assurance of the right to life guaranteed by Article 6 of the UN Convention on the Rights of the Child.

As a representative of the children before the public authorities, the People's Advocate for Children's Rights asked children about how they perceive the right to life and further presents some of the children's opinions on the subject under investigation:

- I think my parents can help me find my purpose in life;
- I don't think I will be able to fully develop in the country;

⁵ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fMDA%2fCO%2f4-5&Lang=en

⁶ MHLSP letter, no. 02/917 of February 13, 2019;

- I want to have a better life;
- Life and child development must be a priority for our authorities;
- To ensure a decent life I will emigrate from the country;
- I want to know more about the right to life and development.

In 2019, the Children's Ombudsman monitored the situation of respecting the child's right to life on the segment of the phenomenon of „**children giving birth to children**”, so in 2018, in Moldova, 2167⁷ girls up to 18 years old are raising their children, even they are still children. The People's Advocate for Children's Rights notes that, although the indices experienced a slight decrease from 2010 to 2018 (by 1/3 from 9.4% to 6.7%)⁸, the situation remains alarming. Thus, only in 2018, 141⁹ girls under the age of 18 underwent the abortion procedure.

During this period, the following problems were identified:

- Lack of effective sectoral policies in the field of health and education, aimed at informing children about sexual life and the prevention of infant pregnancy;
- Lack of a national curriculum on sex education in the educational system;
- Society is dominated by stereotypes and stigmatization in terms of sexual development;
- High rate of sexual offenses committed by children or committed against children.

The Children's Ombudsman argues that this situation is a violation of the child's life and development. Moreover, non-compliance with the right to life and development leads to a violation of all related rights enshrined in the UN Convention on the Rights of the Child.

For these reasons, we mention that promoting the phenomenon of „children give birth to children” is a serious violation not only of the right to life and development, but also of all related rights enshrined in the Convention.

The People's Advocate for Children's Rights concludes that this phenomenon is largely caused by the poor level of education and information of children. In the Republic of Moldova, children are not sufficiently informed or practically do not know at all what the intimate security of the person means, they do not know how to relate to their peers and especially do not know about the consequences of premature sexual activity. At the current stage, the situation is alarming and we cannot deny that children have started having sex from an early age compared to previous generations. These processes cannot be fully controlled

⁷ <https://protv.md/actualitate/isi-cresc-copiii-fiind-copii-doar-anul-trecut-pest-2-mii-de-adolescente-au-devenit-mame-iar-numarul-lor-este-doua-ori-mai-mare-comparativ-cu-cel-inregistrat-in-tarile-europene-video---2508668.html>

⁸ <https://msmps.gov.md/>

⁹ <https://msmps.gov.md/>

by parents or by the state authorities in terms of prevention, so the Children's Ombudsman encourages an active intervention of public authorities in terms of information and prevention, which will have an impact on reducing the number of pregnancies in girls.

At the same time, another problematic circumstance is that the national authorities fail to provide protection adapted to the special needs of young mothers, who in essence are in fact nothing more than victims of their own situation. Thus, the lack of support from the State and in most cases the interruption of family relationships due to stereotypes and ingrained medieval traditions, make children left alone in front of the problem, and the result is often terrifying. So, only in 2019, 2 out of 5 minor mothers hid the fact that they are pregnant from relatives and the authorities and tried to get rid of their own children by throwing them in the dumpsters or abandoning them in the street¹⁰.

The People's Advocate for Children's Rights mentions that adolescents face barriers in access to contraception, including by the lack of education and quality protection policies, barriers to access are related to age or marital status, prejudices of health care workers and/or lack of society's willingness to recognize the sexual health needs of adolescents and their limited access to contraceptives due to lack of knowledge and financial constraints.

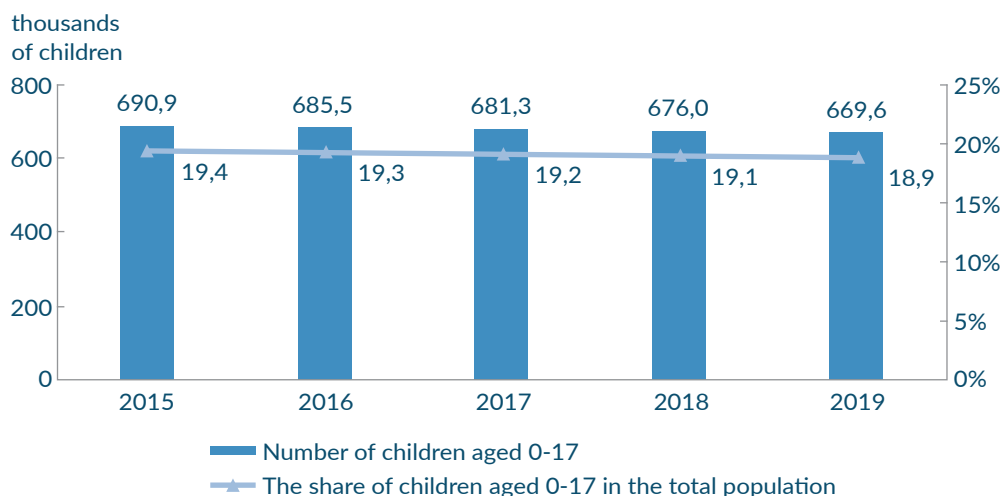
The Children's Ombudsman notes that, according to World Health Organization statistics, "pregnancy among children remains a major contributor to maternal and infant mortality and intergenerational cycles of poor health and poverty. Pregnancy and birth complications are the leading cause of death among girls aged 15 to 19 globally. Adolescent mothers (aged 10 to 19 years) have a higher risk of eclampsia, puerperal endometritis and systemic infections than women aged 20 to 24 years. In addition, approximately 3.9 million unsafe abortions among girls aged 15 to 19 years occur each year, contributing to maternal mortality and long-term health problems. Moreover, the emotional, psychological and social needs of pregnant teenage girls may be greater than those of other women."¹¹.

Another aspect of the right to life and development analyzed by the People's Advocate for Children's Rights in 2019 is the capacity of the national child protection system to respond to challenges in ensuring respect for the rights and protection of future generations, through the analysis of the demographic situation in Moldova. As in the previous Report, the Children's Ombudsman analyzed the statistical data on the birth rate in the Republic of Moldova and concluded that we are in a demographic decline that contributes to the population ageing.

¹⁰ <https://point.md/ru/novosti/proisshestviya/marturiile-mamei-care-shi-a-aruncat-copilul-nou-nascut-la-tomberon58-am-crezut-ca-i-mort>

¹¹ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-pregnancy>

Number of children in the Republic of Moldova on January 1, 2015-2019

Source: National Bureau of Statistics

The Children's Ombudsman mentions that the Republic of Moldova remains an unattractive State for young people from the perspective of starting a family and giving birth to children. In the current circumstances, if the government authorities fail to improve the situation, according to experts, in about 15-20 years the Republic of Moldova risks reaching a rate of population ageing of about 70%. For these reasons, the People's Advocate for Children's Rights considers it imperative to adopt policies in the field of protection of **the rights of future generations**. Thus, in the process of monitoring the given subject, the following gaps were detected:

- Inefficient family planning policies;
- Economic decline and emigration of the population aged between 16 and 35;
- Although the Intersectoral Strategy for the development of parenting skills and competences has a deadline for execution in 2020, the National Action Plan for the implementation of this Strategy developed for 2018-2020 has not been adopted so far.

Although, according to the statistical data presented by the National Social Insurance House, the amount of the single childbirth allowance increased from 6303 MDL to 8299 MDL for every child born alive,¹² however, a serious problem analyzed by the Children's Ombudsman in this regard is represented by the monthly allowance granted for the uninsured persons, which currently constitutes the amount of 640 MDL/per month¹³.

¹² <http://cnas.md/slidepageview.php?l=ro&idc=560&t=/Alte-prestatii-sociale/Indemnizatii/Indemnizatii-adresate-familiiilor-cu-copii/Indemnizatie-unica-la-nasterea-copilului/>

¹³ <http://cnas.md/slidepageview.php?l=ro&idc=560&t=/Alte-prestatii-sociale/Indemnizatii/Indemnizatii-adresate-familiiilor-cu-copii/Indemnizatie-unica-la-nasterea-copilului/>

Another parallel in ensuring the right to life, on the protection segment of future generations, examined by the People's Advocate for Children's Rights, was the situation regarding the conditions in which women in the Republic of Moldova give birth. From the information gathered, it is found that there are currently 34 maternity hospitals in the country. However, although the number of maternity hospitals is high, 60% of all women who have to give birth go to only 4 of these maternity hospitals, and the remaining 40% – in the remaining 30. According to specialists in the field, 70% of women who gave birth in these 30 maternity hospitals and children born had to suffer various complications up to cases resulting in death, due to poor endowment of these units or due to lack of specialists at work.¹⁴

The situation is also alarming from the perspective of ensuring the child's right to life from the first moments of his birth. In most of these institutions there are no resuscitation departments and there are no doctors specialized in resuscitation, the patients being practically left to their fate in case of emergency. Thus, in the context of the complaints received by the People's Advocate Office, during 2020, there will be carried out a monitoring on the observance of the right to life in the segment of accessibility to health services in maternity hospitals in the country.

In this regard, the People's Advocate for Children's Rights referring to the General Comment of the UN Committee on the Rights of the Child no. 19 (2016)¹⁵, notes that *child development is "a holistic concept, which includes the physical, mental, spiritual, moral, psychological and social development of the child" and that "implementation measures should aim at achieving optimal development for all children"*¹⁶. Or, children have different needs at different stages of their growth and development. Thus, in its budgetary decisions, the State should take into account all the factors necessary for children of different ages to survive, grow and develop. The State should show its commitment to children's rights by making visible parts of their budgets that affect children of different age groups.

The Children's Ombudsman argues that investing in early childhood development can have a positive impact on children's ability to exercise their rights, break the cycle of poverty and bring great economic benefits in the near future. Underinvestment in children's development in the early years can be detrimental to their cognitive development and can reinforce the existing gaps, inequalities and aggravate intergenerational poverty. Therefore, ensuring the right to life, survival and development includes the need to take into account budgets for different groups of children in the current generation, taking into account **future generations by developing sustainable multi-year income and expenditure projections**.

¹⁴ <https://ro.sputnik.md/moldova/20191214/28543850/Doctor-habilitat-23-de-maternitati-trebuie-inchise-pun-in-pericol-viata-femeilor.html>

¹⁵ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

¹⁶ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f19&Lang=en

In the light of the above, the Ombudsman encourages government authorities to create or strengthen the existing policies to protect future generations. Ensuring sustainable development requires improving the quality of life that future generations will enjoy and, as adaptation to sustainable lifestyles brings together, the rights of future generations and their well-being must become a primary need of today's authorities/people.

Suicide in children was another topic discussed by the People's Advocate for Children's Rights during the reporting period. It is worth mentioning that 8 children died committing suicide¹⁷ in the first 9 months of 2019. Although there are psychological services at national level in such cases¹⁸, the situation remains alarming.

After examining the subject, the following causes were identified:

- Poor level of support for children at risk from parents;
- Poor level of support for children at risk from professionals and public authorities;
- Insufficient information/promotion of children about psychological assistance services for that age;
- The reluctance of adult members of society to contemporary change, the conflict between generations (between parents and children);
- Lack of reliable people in the entourage of children who are at risk.

The People's Advocate for Children's Rights notes that the State has the primary obligation to take all possible actions in order to ensure the **child's life**. In this context, the Children's Ombudsman encourages the authorities to strengthen awareness-raising activities aimed at preventing suicide among children and also to adopt a holistic approach based on *the best interests of the child*, when new services are developed in this segment.

Thus, we emphasize that guaranteeing the right to life in the light of the UN Convention on the Rights of the Child means not only ensuring the life of the child, but also ensuring his harmonious development as a full member of society.

During the reported year, several cases were brought to the attention of the Children's Ombudsman, which were examined on the basis of ex officio notification (ex-officio procedure) in which the child's life was harmed by non-compliance with personal and social security rules. Children remain victims of road traffic, various domestic accidents, due to lack of supervision and irresponsibility of adults (drug treatment without a doctor's prescription, use by adults of substances dangerous to the child's life etc.). In all these cases, there were sent recommendations to the authorities for effective prevention, information and assistance for victims and/or their families.

¹⁷ MHLSP letter no. 02/917 of February 13, 2019;

¹⁸ <https://www.pentruviata.md/>

In this context, the People's Advocate for Children's Rights highlights the tragic case of the death of a child diagnosed with rabies following the bite of a stray dog¹⁹. According to the information gathered, in the process of examining the case, it was established that the child was bitten by a stray dog while returning from the rest camp in the neighboring town, where he was participating to recreational activities during the day. The child was under the tutelage of a pensioner who raised him from an early age. We highlight the fact that the minor was brought to the family doctor only a few days after the incident, which confirms the irresponsibility of the legal representative. We also note the unprofessionalism of the medical workers who, although they knew about the bite, did not take into account the probability of rabies infection, but suspected a psycho-somatic cause, which led to the loss of **golden time** (4 days), for sending for consultation with a psychiatrist.

Cases of stray dog attacks on children are common and occur in all localities in the country, especially in urban areas, and the situation in Chisinau and Balti municipalities can serve as a symptomatic example of the problem examined.

Following the investigation, the People's Advocate for Children's Rights draws attention to the „**eminent danger to the life and health of children from stray animals**” and notes the failure of local public authorities to take effective measures to protect residents and animals.

We specify that in Chisinau there are more than 10 thousand stray dogs. The data are approximate, because the local public authorities in the country have never made a record of the strays. And if the municipal public authorities in Chisinau have initiated actions to solve the problem of „stray dogs” by creating shelters, reducing their number through the sterilization procedure, in Balti municipality the situation remains alarming. This situation was in the attention of the Children's Ombudsman during the years 2018-2019.

As a result of the examination of the related problem, the following gaps were found: the low level of development of the rendering service; the lack of financial resources for the development of modern services to control the number of stray populations; the low level of responsibility for promises of quadrupeds; the lack of a sterilization center; the low level of information of the population on the rules of behavior in certain risk situations, all these cumulatively negatively influence the level of safety of the environment in which children live.

The People's Advocate for Children's Rights warns the central and local public authorities about the need to implement some urgent measures to rectify the situation created in this regard, which has a negative impact on ensuring respect for the child's right to life and health.

¹⁹ <https://sputnik.md/society/20190718/26900251/Ultim-or-Copilul-infectat-cu-rabie-a-decedat-la-spital-.html>

In this context, the People's Advocate for Children's Rights submits to the Government the following **RECOMMENDATIONS**:

- ⇒ Reassessment of national policies in the field of ensuring the child's right to life;
- ⇒ Strengthening the principle of the best interests of the child, especially on respecting the child's right to life;
- ⇒ Creating/Strengthening family planning and parenting skills training services for raising and educating children;
- ⇒ Developing effective sectoral policies in the field of health and education, to prevent pregnancy among underage girls;
- ⇒ Developing the school curriculum regarding the sexual education, with compulsory status, in the educational institutions of all levels, and the content of the material must be exposed according to the specifics of the age and development of the child;
- ⇒ Strengthen the skills of psychologists to identify, assess and provide necessary services to children at risk of suicide.
- ⇒ Addressing the principle of ensuring the **rights of future generations** as a fundamental one for child protection policies.

RIGHT TO HEALTH

The right to health care is a fundamental right of the person closely linked to his physical and mental, individual and social existence, being defined as such in several international documents, such as the Preamble to the Constitution of the World Health Organization (1946), Universal Declaration of Human Rights (1948), the Revised European Social Charter (1996), the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the Charter of Fundamental Rights of the European Union.

If contemporary medicine defines health as the state of normalcy of all physiological, mental and emotional functions of the body²⁰, according to the Preamble to the Constitution of the World Health Organization, health is a fully favorable state both physically, mentally and socially, and not only the absence of disease or infirmity, but also the capacity to lead a socially and economically productive life, the state of which must be the desideratum of all signatory states, which are called upon to co-operate in achieving this goal.²¹

Currently, the right to health is also approached in the light of international provisions, emphasizing patient rights, which are stipulated in the European Charter of Patients' Rights, which includes 14 patient rights. These rights are important in the relationship between citizens and their health care system.

From a legal point of view, patient rights are defined in the legislation of the Republic of Moldova as rights derived from fundamental human rights to life and health, which include social rights related to accessibility, quality and equity in obtaining medical care, as well as individual rights related to the respect of the patient as a human being, of his dignity and integrity, achieved within the use of health services.

It is also important to note that by ratifying the Convention on Human Rights and Biomedicine, the Republic of Moldova has once again committed itself „to take appropriate measures to ensure equitable access to good quality health services”.

The Universal Declaration of Human Rights states in Article 25 that everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services. To these are added, according to the previously referred rule, the right to insurance in case of unemployment, illness, disability, widowhood and old age, or in other cases of loss of means of subsistence, due to causes beyond his control (paragraph (1)). According to the same Art.25, the mother and the child enjoy a special protection (paragraph (1)) sentence 1), and children enjoy the same rights, regardless of whether they come from marriages

²⁰ <https://www.who.int/>

²¹ <https://www.who.int/>

or outside them (paragraph (1) sentence 2). Also, Art.8 of the international document recognizes the right of any person to an effective satisfaction from the competent national courts, if he is prejudiced by acts that violate his fundamental rights (including the right to health care – s.n.) recognized by constitution or law.

The UN Convention on the Rights of the Child has a special role in specifying the right to health of the child, which specifies in the text of Art. 24 the obligation of the state to ensure *“the right to health and to access to health and medical services with special emphasis on primary and preventive health care, public health education and the reduction of infant mortality. The State also has an obligation to take measures to abolish harmful traditional practices.”*²².

The Children’s Ombudsman interprets the child’s right to health, as defined in Article 24, as an inclusive right, extending not only to timely and appropriate prevention, health promotion, the provision of curative, rehabilitative and palliative services, but also to the right to grow and develop to their full potential and live in conditions that enable them to achieve the highest standard of health by implementing programs that address health determinants.

In the context of the interpretation provided by the UN Convention on the Rights of the Child, there are defined three types of obligations, on the right to health segment, to be fulfilled by the State, *in this case: to respect, protect and fulfill*²³. In the context of the stated obligations, the People’s Advocate for Children’s Rights outlines some concrete actions, to be carried out by the public authorities, in order to consider the realization of the child’s right to health to be appropriate:

- Reviewing national policies and the legal framework in the field of ensuring the child’s right to health;
- Ensuring universal coverage with quality primary health services, including disease prevention and the promotion of health and healthy living, care and treatment services and drug provision;
- Ensuring an efficient communication between the doctor and the patient (child) or his legal representations;
- Development, implementation, monitoring and evaluation of policies and budget action plans that constitute a human rights-based approach to the realization of children’s right to health.

In the process of monitoring the right to health for 2019, the Children’s Ombudsman analyzed the compatibility of national legislation with international standards and the level of fulfillment of the actions put forward by central and local public authorities. In the national legislation, the right to health is found in Art. 36, 37 para. (1), (3) and (4), Art. 47, para. (1) and Art. 50, para. (4) of the Consti-

²² https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

²³ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

tution of the Republic of Moldova²⁴, Art. 4, para. (4) and (5), Art. 15 and Art. 29, para. (2) of Law no. 338 of December 15, 1994 and Art. 5, para. (2), point 12) of Law no. 10 of February 3, 2009 on State Surveillance of Public Health.

Thus, following the compatibility expertise, the People's Advocate for Children's Rights finds that in the field of health the national legal framework is *partially accounting* with the international standards in the field. Moreover, it fails to cover all the issues covered by Article 24 of the UN Convention on the Rights of the Child and largely provides only rules on the health of the child. The People's Advocate for Children's Rights also concludes that the national public authorities **have failed to reach a satisfactory threshold** for carrying out the indicated actions and notes with regret that government institutions have not examined or implemented his previous recommendations set out in the previous annual reports in the chapters on the right to health and reiterates the importance of fulfilling them.

In the current circumstances, the Children's Ombudsman presents the situation of respecting the child's right to health on palliative care segment in 2019. In the Republic of Moldova at present there are over 500 children in need of **palliative care**. Palliative care is the type of service that can help children and adolescents living with many serious illnesses, including genetic disorders, cancer, neurological disorders, heart and lung disease and others. Palliative care is important for children at any age or stage of serious illness. It may start as soon as you learn about your child's illness. This can help prevent symptoms and relieve physical pain. Thus, during 2019, the People's Advocate Office prepared the Thematic Report on the implementation by the Republic of Moldova of the provisions of the resolution on strengthening the palliative care as a component of integrated lifelong treatments²⁵. In the process of monitoring and analyzing the data obtained, the following problematic aspects were found:

- The MHLSP mentions that the district hospitals hospitalize patients with care problems in the pediatric wards of the district, if necessary. However, in the study it was determined that palliative care services for children are not provided in the district hospital medical institutions.
- The managers of the institutions mentioned that separate funding for children in palliative care does not exist, and the NHIC contracts services for palliative care, without a delimitation between adults and children and there is no way to calculate the needs and consumables for children in palliative care.
- At the same time, there was invoked the lack of an interdisciplinary team specially created and trained for palliative care in children, with only the assistance offered within the Oncology Institute.

²⁴ <http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>

²⁵ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_PALIATIVE.pdf

- It was also found that no hospital institution has a psychologist specialized in pediatric palliative care ²⁶.

The Children's Ombudsman states that in the context of palliative care for children, as a special group that needs to be protected, the issue of convenience and accessibility of given services is a pressing one. Thus, when a child is seriously ill, every member of the family is affected. Therefore, it is important that in addition to the qualitative care provided to the child, the necessary assistance to be also provided to the family, as the closest and most trusted circle of the child.

The study found that in the Republic of Moldova pediatric palliative care practically does not exist, except in a specialized section at the Oncology Institute. Beds are also provided in the clinical protocol for the palliation of children with cancer, but there is no normative provision and possibility for palliative care for children with non-oncological conditions. Children in serious conditions, who need palliative care are hospitalized in pediatric hospitals with a general profile, in the intensive care unit or chronic diseases, for long periods, according to vital needs, being connected to life support devices. However, so far, no mechanism for calculating and financing these cases has been developed, the NHIC refusing to pay them. Thus, hospitals are required to cover these huge expenses from their own funds, which affects the access and quality of medical services needed by other children admitted to these institutions, including access to intensive care equipment that is blocked for months and even years by children in irreversible states. There are not enough specialized human resources in the country in this field.

In concluding the above, the Children's Ombudsman considers that the central public authorities have not made sufficient efforts to develop the palliative care service for children, which is why it cannot reach international quality standards in the field of child protection.

Another aspect of the child's right to health, examined by the People's Advocate for Children's Rights during the reporting period, ***was the provision of medical care to children without parental consent or in the case of the parent's refusal to medical care***, an issue addressed by the authorities and individuals in several addresses to the Children's Ombudsman. The parent's refusal to medical care is currently one of the most difficult dilemmas of medical ethics and jurisprudence. Thus, although at present Law no. 338 of December 15, 1994 on children's rights to Art. 4, para. (4) provides that if „***the parents refuse medical care for the sick child, it is granted against their will, at the decision of the board of doctors, taken in the presence of the power representative***²⁷”, the problem at the practical level is not solved.

In the examination procedure of the People's Advocate for Children's Rights, there was the case of the child who due to his health condition needed a surgical intervention, and the child's mother did not allow the medical procedure. The

²⁶ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_PALIATIVE.pdf

²⁷ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

duality and complexity of the situation occurred due to the fact that the medical workers and the persons responsible for the protection of the child's rights, involved in the examination of the given case, interpreted the norm established in Art. 4, para. (4) of the Law indicated from a narrow perspective, stating that it applies only in situations of extreme necessity and when the child is „between life and death”. The Children's Ombudsman considers this interpretation erroneous and narrows the effect of the law or, Art. 4, paragraph (4) of Law no. 338/1994 on children's rights clearly provides “... **refuses medical care for the sick child ...**”, without making a distinction on the seriousness of the problem.

In this regard, the People's Advocate for Children's Rights presents her opinion on the conflict of interest regarding the consent of parents/legal representatives to medical care for sick children and indicates that, although in accordance with international and national standards, the strength of the child's opinion has a lower weight than that of his parents, the child's opinion can not be neglected. There are several good reasons for this presumption, to keep the parents this autonomy and family confidentiality. Firstly, because most parents care for their children, they will usually be better placed than others to understand their children's unique needs, to be aware of what is best for their children and they will take decisions that are beneficial to them. Secondly, the interests of other family members may sometimes be in conflict and some family members may be subject to harmful pressures as a result of these decisions. Parents are often better placed than others outside the family to weigh the child's competing interests in making a final decision. Thirdly, parents should be allowed to raise their children according to their own chosen standards and values and pass them on to their children. Finally, the family must have sufficient space and freedom of intrusion from third parties.

However, parental authority is not and cannot be absolute and when a parent takes action contrary to the best interests of a child, the State can intervene. The „*parens patriae*” doctrine²⁸ states that the State can act as a „surrogate parent” when necessary to protect the lives and health of those who cannot take care of themselves, especially children. By acting for the purpose of protecting the general interest in the welfare of the child, the State as „*parens patriae*” may restrict the discretion of the parents in order to protect the best interests of the child.

Another issue examined by the People's Advocate for Children's Rights was the **compulsory vaccination of children**, a subject reflected in the previous periods of the exercise of his mandate. During the monitored period, the following problematic aspects were deduced from the analyzed compartment:

- Insufficient information on the benefits of vaccination;
- The dubious quality of vaccines and the lack of safety of medical services provided in case of complications following vaccination, according to the opinion of the parents who notify the Child Ombudsman;

²⁸ <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1440-1754.2005.00643.x>

- Poor communication between medical staff and parents/legal representatives of the child;

The issue was repeatedly analyzed by several authorities and, on October 30, 2018, the Constitutional Court ruled on the constitutionality of the provisions of Law no. 10 of February 3, 2009 on State Surveillance of Public Health and the National Immunization Programme for 2016-2020, approved by Government Decision no. 1113 of October 6, 2016²⁹, establishing that the respective provisions are constitutional.

In the opinion of the Children's Ombudsman, the issue addressed has not been resolved, and the dilemma lies in the **mandatory vaccination and the lack of accountability mechanism for parents/legal representatives**. In his Opinion before the Constitutional Court, the People's Advocate for Children's Rights mentioned that any State has an obligation to adopt effective policies on the health security of its citizens, and citizens are obliged to respect it, including in the field of vaccination. At the same time, the state must guarantee citizens safety regarding the quality of the vaccine and taking responsibility for the risk situations that may arise after vaccination.

Thus, on the one hand, the State in the light of the provisions of Art. 52, para. (6) of Law 10/2009 *„the admission of children to communities and educational and recreational institutions is conditioned by the fact of their systematic prophylactic vaccination³⁰”*, provides for the compulsory vaccination of children and at the same time does not constitute a coercive mechanism for parents who refuse this procedure. In this regard, the Children's Ombudsman mentions that in the matter of respecting the child's right to health, on the compulsory vaccination segment, two aspects are imperative for specialists in the field of children's rights.

Consent which is the principle by which individuals must give their permission before accepting a doctor, an intervention or a procedure. Under current laws and regulations, in most countries, including the Republic of Moldova, consent is required for a series of medical interventions or procedures, from a simple blood test to an organ transplant procedure, including vaccinations. In very few well-described circumstances, such as life-threatening emergencies, there may be allowed some exceptions from taking consent. Consent derives from the principle of autonomy and is an important part of medical and public health ethics. For the consent to be valid, it must be informed, understood and voluntary, and the consenting person must have the ability to make the decision.

The second aspect of vaccination in the field of child rights protection is **agreement**, this notion refers to the process of involving children in making decisions regarding vaccination (or other medical interventions). The agreement is not regulated in law like consent and thus, is qualified as a **moral obligation**, imperative

²⁹ <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=674&l=ro>

³⁰ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106570&lang=ro

to the field of child protection, closely related to good practices in approaching patients. International law provides strong support for children's rights to participate in decisions about their health and health care, as well as in the planning and delivery of relevant health services.

At the same time, the People's Advocate for Children's Rights notes that in the case of principles based on concepts about vaccines as a public good, or on public health objectives of disease elimination and outbreak control, the State may identify one or more vaccines to include them in a legislative act as being binding, thus excluding the need for consent. At the moment, due to the fact that mandatory consent is required, vaccination depends on the legal nature of the pre-established rule. However, once vaccination is mandatory and the legislator will concretely establish in the law the list of mandatory vaccines and the conditions under which they can be administered, consent may not be necessary.

This theory lies in the fact that currently the vaccination policy in the Republic of Moldova is based on a *soft* law which, although establishing the obligation of vaccination does not provide the necessary levers for its implementation, the only restriction provided by law is the ***prohibition of admission to communities***. Thus, the State is currently failing to establish a well-defined mechanism for ensuring the right to health of the child, based on the principles of the UN Convention on the Rights of the Child.

In the context of respecting the child's right to health, the People's Advocate for Children's Rights refers to his 2018 Annual Report on the observance of children's rights in the Republic of Moldova³¹ and brings to the attention of public authorities the issue of respecting the right to health of ***children suffering from rare diseases***. A rare disease is considered any disease that affects less than 1 in 2,000 people. Currently, about 6000 rare diseases are recognized, and about 350 million people worldwide suffer from it³². About 75% of people diagnosed with rare diseases are children.

According to the World Health Organization, there are 36 million people in the countries of the European Union who suffer from rare diseases. According to official information provided by the Ministry of Health, Labour and Social Protection³³, in the Republic of Moldova there is developed the List of Rare Diseases, being managed by the Center for Reproductive Health and Medical Genetics within the Institute of Mother and Child³⁴, being completed according to practical cases. The total number of patients included in the List of rare diseases in the records of this Center, is 800 patients, with over 20 clinical conditions.

³¹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_2018_final.pdf

³² <http://www.euro.who.int/en/countries/republic-of-moldova>

³³ <https://msmps.gov.md/>

³⁴ <https://www.mama-copilul.md/>

The People's Advocate for Children's Rights has examined several cases in which there was invoked the violation of the right to health care by not granting personalized treatment in case of a rare disease. In 2018, for the treatment of patients with rare diseases, the MHLSP allocated from the budget the amount of 12,710 thousand MDL³⁵, which is a very small amount, related to the number of identified cases. At the same time, the quality of life of families with children diagnosed with rare diseases, who suffer, must be taken into account, as they are put in the situation of procuring the necessary medication, consumables etc. on their own. In the opinion of parents, the authorities need to pay more attention to the social and educational inclusion of these children.

As a result of the investigation of the subject, the Children's Ombudsman found a minor involvement in the diagnosis, treatment, support and care provided to children suffering from rare diseases and their families. In other words, children with rare diseases in the Republic of Moldova, for the most part, are not correctly diagnosed, do not have the necessary treatment, adequate care and social inclusion.

It was also found that family doctors are not well enough prepared to detect in time the symptoms of a rare disease, and late diagnosis of these diseases, leads to severe disability, which subsequently involves additional costs from the State, this phenomenon is one of the causes that increases the infant mortality rate.

Most of the time, children are diagnosed with a rare disease, late and abroad, at private clinics abroad, ***„children with rare genetic diseases are out of the system in the Republic of Moldova”***, and financial expenses for travel and services diagnosis, in most cases are borne by the family.

Respect for the right to life, health and development of ***children born prematurely*** was again in the attention of the People's Advocate for Children's Rights during the reported period. In the Report on the observance of children's rights in 2018, this topic was addressed, mentioning the findings and recommendations addressed to public authorities for the recovery of the situation. As in the previous report, the Children's Ombudsman appreciates the efforts of public authorities for the measures taken that have had a positive impact on this segment, however, it indicates some shortcomings notified in the reported year, specifying the low quality of consumables (syringes, intravenous catheters, gastric tubes, sterile handling diapers and sterile field etc.,) insufficiency of special equipment, including specialized ambulances for transporting children, an acute problem in the case of transporting them from the country to the national medical institution Mother and Child Center in Chisinau. Petitioners – parents, doctors and representatives of the P.A. „Vitae” mentioned that the low level of quality of medical products in hospitals is caused by the public procurement procedure based on the „lowest price” principle. As a result, low-quality products are brought into use and it is not taken into account that the poor quality of these products causes

³⁵ <https://msmps.gov.md/>

unjustified suffering to young patients. The Children's Ombudsman notes that the issues set out above apply to both premature babies and newborns with health problems.

Another aspect analyzed by the People's Advocate for Children's Rights was the **consumption by children of alcohol, tobacco products and narcotics**, a problem taken from several calls from the *Child's Phone* (080011116) within the People's Advocate Office. The Children's Ombudsman notes that the policies currently adopted to combat the use of alcohol and tobacco products are ineffective and do not correspond to reality. The number of children consuming narcotics, alcoholic beverages and tobacco products is constantly increasing, and the diversification of harmful products leads to an even greater aggravation of the problem. At present, the situation has reached a level where it can no longer be controlled by parents, teachers or authorities, and the decision-makers fail to settle the situation. According to parents and teachers, children even got to smoke during school hours, and to buy a pack of cigarettes and narcotics they are ready to run out of money for lunch or transportation.

The progress of these addictions leads to the fact that some children have serious health problems, are underdeveloped, fail to master the study material, participate in illegal actions, wander etc. In this regard, the Children's Ombudsman urges the health authorities to strengthen actions to prevent and stop the spread of vices among children.

Following the process of monitoring the observance of the right to health, the following problems were identified:

- Law no. 338/1994 on children's rights, is a legislative act that does not correspond to current realities and does not comply with the specific provisions of the right to health of the child set out in Article 24 of the UN Convention on the Rights of the Child;
- The interpretation by the public authorities of the principle of the "best interests of the child", stipulated in the UN Convention on the Rights of the Child on the right to health segment, is ambiguous, segmental and incomplete;
- The low level of theoretical knowledge of medical workers in the field of child rights protection leads to serious consequences, including the delay of necessary interventions in a timely manner, which can even result in the death of the child;
- The low level of awareness of parental responsibilities in relation to the protection of the child's right to health.

In conclusion, the People's Advocate for Children's Rights insists that the authorities should take conclusive measures to define the best interests of the child in the area of respect for the right to health and amend the regulatory framework relevant to the field of child protection.

RECOMMENDATIONS:

Ministry of Health, Labour and Social Protection:

- ⇒ To amend the legislative framework in the field of the right to health by bringing it into line with the standards set out in Article 24 of the UN Convention on the Rights of the Child;
- ⇒ To strengthen the mechanism for the protection of children with rare diseases, support services and training of parents in the field of therapy and care of children with rare diseases;
- ⇒ To intensify the promotion of immunization, in order to convince parents about the benefits of vaccination;
- ⇒ To ensure, through subordinated institutions, the monitoring of children's health in the pre- and post-vaccination periods;
- ⇒ To actively promote anti-tobacco, anti-alcohol and anti-drug policies among children;
- ⇒ To strengthen the mechanism of informing the population thus ensuring the patient's right to information;
- ⇒ To strengthen the system of protection of the rights of children in palliative care:
- ⇒ To review the funding mechanism for contracting pediatric hospitals for palliative care for children with incurable non-oncological diseases, permanently hospitalized, dependent on medical devices to maintain vital functions.
- ⇒ To organize palliative care units for children in hospitals, including those with non-oncological diseases in palliation (in pediatric hospitals), with adequate training of specialized staff, both medical and non-medical.
- ⇒ To promote the creation and support the development of hospice-type institutions (including for children), according to the international recommendations with the revision of their financing mechanism.

THE RIGHT TO FAMILY LIFE AND THE PROTECTION OF CHILDREN LEFT WITHOUT PARENTAL CARE

Enshrined in Articles 9, 10 and 20 of the UN Convention on the Rights of the Child, the right to family life is the basic foundation for the proper development of the child.

Thus, the Convention establishes the obligation of the State „to ensure that a child shall not be separated from his or her parents against their will, except when competent authorities subject to judicial review determine, in accordance with applicable law and procedures, that such separation is necessary for the best interests of the child... any child who is temporarily or permanently deprived of his or her family environment, or who, in his or her own interest, cannot be left in that environment, has the right to special protection and assistance from the State³⁶”.

At national level, the child's right to family is guaranteed by Art. 48, 49 of the Constitution of the Republic of Moldova³⁷, Family Code and chap. III of Law no. 338 of December 15, 1994 on children's rights³⁸. Analyzing the compatibility of national legislation with international standards, there is highlighted a partial compliance with the legal norms stated in this way, the national authorities are to link the pre-established provisions in the field of protection of the right of the child to family life to international norms.

As a representative of the children before the public authorities, the People's Advocate for Children's Rights asked children how they perceive the realization of the right to family and the protection of children left without parental care and further presents some of their views on the subject:

- I want my parents home;
- My father doesn't live with us;
- I was in the care of my grandparents since I was a kid;
- When I grow up I will not leave my children;
- I want my little sister to live with us;

During 2019, the People's Advocate for Children's Rights prepared the Thematic Report on „**Monitoring the observance of the rights of children left without parental care**”. The purpose of the Thematic Report was to monitor the implementation of the UN Convention on the Rights of the Child in the Republic of Moldova, to determine existing systemic problems in providing adequate assistance to categories of children at risk and to identify major risks of child rights violations. During the monitoring process, the following problematic aspects were detected:

³⁶ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

³⁷ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

³⁸ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

- **Discriminatory attitude from society.** According to the accumulated data, it is found that children left without parental care face problems of social inclusion, have many psychological problems, frustrations, distrust, tendency to self-isolation etc. The situation is also exacerbated by the lack of specialists in the field of psychological rehabilitation who could provide these children with guidance in the process of social inclusion;
- **Health problems.** By going abroad to work, parents leave their children for a material benefit, leaving them to their grandparents, relatives, friends or even on their own when they are left alone. But the departure of the parents is followed, most often, by a radical change in the environment and living conditions of the children left in the country. This situation involves interrupting normal life and changing the comfortable environment, making children suffer from the lack of home, family, and this puts them under the burden of a strong emotional load;
- **The risk of approaching a deviant behavior.** During the period of development and socialization, due to the way of life, lack of affection and psychological problems they have, children may be at risk of being influenced in initiating harmful behaviors, with increased risk for their health, such as alcohol use, smoking, drug use etc. In particular, there are dangers in cases where insufficient contact is established between the child and the person in whose care he or she has remained. Such situations can be due to various causes such as: children remain in the care of elderly people, lack of time of the only remaining parent, the child was left with a stranger who does not show affection and interest in him. As a result, in the absence of adult monitoring, there can develop some harmful behaviors of children. Namely, the lack of parental control can motivate minors to engage in vicious behavior. These children are much easier to handle and often fall under the influence of adults with delinquent behavior, which attracts them to illegal activities;
- **Violation of the rights of children with severe disabilities.** Respondents frequently noted that at the national level there are no opportunities for adequate care for children with disabilities left without parental care, who have serious problems in the placement.
- **Low educational attainment of children left without parental care.** Many parents and children do not know their rights, do not know the provisions on financial insurance of children who study, enshrined in the *Provisional Rules of spending money for orphaned pupils (students) and those under guardianship/curatorship in vocational and trade schools, specialized secondary and higher education institutions, boarding schools and orphanages*, approved by Government Decision no. 870 of July 28, 2014. For this category of children there are reduced opportunities for training (professionalization), limited number of qualification possibilities offered by the Employment Agency;
- **Increased vulnerability of orphans who have reached the age of 18.** Many of these people do not have the basic conditions for independent living, hou-

sing, financial sources for survival. Moreover, if these children (teenagers) are enrolled in professional studies, they are stopped the allowance of (1400 MDL), and the guardians and APP in whose care the children are, are outraged by this fact. At the same time, a considerable impediment to the protection of orphans who have reached the age of 18 is the lack of access to housing, a problem also analyzed by the Council of Europe Special Rapporteur Djuna Mijatovic within the Council of Europe Special Report on the right to affordable housing³⁹. Thus, although the legislation stipulates the obligation of the State to insure orphaned children who have left the residential housing system, the situation at the practical level does not correspond to the stipulated legislative norms. The People's Advocate for Children's Rights notes that the competent authorities neglect their direct responsibilities in this area.

In this regard, we point out that the national authorities have failed to provide effective protection for children left without parental care. The Children's Ombudsman encourages the State to make extensive use of the standards and principles on the rights of the child in the Convention and other international human rights instruments, on the segment of children left without parental care, to guide behavior, actions, policies and programs, in particular: non-discrimination; the best interests of the child; the right to life, survival and development; the right to be heard and taken into account; and the right of the child to be guided in the exercise of his or her rights by caregivers, parents and community members, in accordance with the developmental abilities of the child without parental care.

The People's Advocate for Children's Rights considers that the strategies and initiatives currently adopted do not have an approach focused on the rights, needs and interests of the child and do not meet the main criteria to correspond to good practices in the field of protection of children without parental care. Children without parents are often distrustful of adult intervention in their lives. Their abusive treatment, admitted by adults in society, makes them not want to give up their autonomy, gained, although limited. State policies must also take into account the particularities of child development, the strengths of children and the positive contributions that children make to their own survival and development and that of their peers, families and communities. Applying this approach is not only a moral and legal imperative, but also the most appropriate approach for identifying and implementing sustainable solutions for children separated from their parents.

Another issue examined by the Children's Ombudsman during 2019 was the ***process of deinstitutionalization of children in the Orhei and Hincesti Temporary Placement Centers for children and their inclusion in the family environment***. Although this issue was addressed by the Children's Ombudsman in 2017 in the Thematic Report on „Assessment of the situation of children placed in boarding schools for

³⁹ <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/the-right-to-affordable-housing-europe-s-neglected-duty>

children with mental disorders in Orhei and Hincesti in the process of deinstitutionalization⁴⁰, the situation did not change.

It should be noted that, according to data presented by the Ministry of Health, Labour and Social Protection⁴¹ the number of children who are placed in the Orhei and Hincesti Temporary Placement Centers is significantly lower than the number of adults who are there.

Placement institution	children	adults
Orhei Placement Center	35 (boys)	162
Hincesti Placement Center	30 (girls)	219

Thus, the Children's Ombudsman remarks that in the institution predestined for the placement of children with severe disabilities there is currently a much larger number of adults than children, which is contrary to international Recommendations⁴² in the field of child protection and can endanger the life and health of children. The presence of a large number of adult beneficiaries in this institution is proof of the inefficient actions of the State, in order to deinstitutionalize and integrate them in a family environment. The issue of respecting the right of children with disabilities to a family environment will be further addressed in the light of international standards stated above and from the perspective of the real situation in the country, reflected based on the experience of some parents/legal representatives of children.

The People's Advocate for Children's Rights states that in its capacity as a national institution for children's rights it is not against the deinstitutionalization process and supports the principle of family reintegration of the child, provided that this procedure is carried out in compliance with all standards.

The deinstitutionalization process started in the Republic of Moldova in 2010 with the support of non-governmental organizations and is currently underway. Following the monitoring, there were found the following problematic issues that do not comply with international standards for the protection of the rights of the child:

- **The family is not sufficiently prepared for the reintegration of children into the family.** At present, there are families who have left children in such centers for a period of over 10-15 years and have practically severed contact with their children for various reasons. Thus, when parents are forced to take over their child after such a long period, this situation poses a risk not only for the child, because he finds himself in an unknown environment, but also for parents because they do not have the skills to behave with their child and cannot adequately respond to the specific needs of the child lacking the essentials of this relationship, the affection;

⁴⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_diz_2017_red_0.pdf

⁴¹ MHLSP letter no. 023/917 of February 13, 2019

⁴² https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

- **Community medical services do not meet the needs of reintegrated children.** The issue was reported by the Children's Ombudsman in the monitoring of several families in which children with disabilities from placement centers were reintegrated. Thus, it was found that there are localities where there is no doctor, and the medical point is served only by a nurse who rarely reaches the child. In this situation, medical care is provided by the parent who does not have the necessary knowledge, even if he has received primary training from a specialist. It is also problematic to access ambulances in case of emergency;
- **Education is provided at home.** In most cases, the children concerned are not included in the community education system, the educational program being provided at home. However, in most cases, teachers refuse to come to the children's home permanently. Thus parents are put in the position to fulfill the role of pedagogues for their children;
- **Social isolation of parents.** With the reintegration of the child with special needs, the parent/parents are forced to isolate themselves from society due to stereotypes, lack of tolerance, underdeveloped social assistance services. Thus, parents are forced to resign, lacking financial resources, going to adopt a new lifestyle, which can lead to anxiety and nervousness of parents that can affect the well-being of the child.

In the context of the above, the People's Advocate for Children's Rights finds that public authorities do not have the capacity to ensure the continuity of the process of social integration of children and to provide the necessary support to families.

The Children's Ombudsman urges the State to initiate a comprehensive process of examining the post-deinstitutionalisation situation in order to identify systemic gaps in ensuring the qualitative social inclusion of the child and to review the deinstitutionalisation process in the light of international best practices and standards set by the UN Convention on the Rights of the Child.⁴³

It also highlights the need to review the entire social assistance system for children with mental disorders reintegrated into biological families/extended families or other family-type services. The current situation remains alarming because the authorities have not put in place a clear post-deinstitutionalisation intervention mechanism. Thus, children who arrive in unprepared families become a burden for those who have to take care of them and for themselves.

The Children's Ombudsman monitored the observance of the right to family and in the context of maintaining the relations between children and parents, when the parents live separately or are divorced and when there is ***an established and respected schedule of parent-child meetings***.

⁴³ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

The national legislation stipulates that in the event of dissolution of the marriage through divorce, if the spouses have children, a number of important aspects will be decided (the child's domicile, the schedule of meetings and the alimony). If the parents decide by mutual agreement on these issues, then the involvement of the authorities should be minimal, only in the process of legal drafting of the corresponding procedural acts. Thus, the State guarantees the power of family autonomy to any couple and does not intervene in the sphere of private and family life.

A more complicated situation arises when parents cannot find a common denominator on the issues concerned and moreover, they are in hostile relations and do not want to reach a compromise. In such situations, State interference should be as effective and precise as possible to ensure that personal conflicts between parents do not affect **the child's well-being**. However, at present it is observed that the intervention of the authorities leads to a worsening of the situation rather than to its improvement.

In the opinion of the Children's Ombudsman, the serious situation on this segment is favored by the imperfection of the legislation on establishing the schedules of meetings with parents and the intervention mechanism in such circumstances. Firstly, national law does not regulate the procedure for drawing up the schedule of meetings, nor it does give it legal power until it has been imposed by a court decision. Secondly, the situation remains uncertain, as the authorities do not have a national intervention mechanism, so the mode of action reverts to the *discretionary right* of each individual authority, which leads to the actions being segmented and not uniform. It also attests the *irresponsibility of parents* to ensure a child-friendly environment. In most cases there are situations of conflict between the parents, and the child becomes a currency in the process of „fighting” of adults, and such situations have a negative impact on the physical and mental health of the child.

Ensuring compliance with the schedule of meetings becomes more complicated if the parent, in whose custody the child is, goes to live with the child in another State. This situation highlights a conceptual-legal problem – the court establishes the child's domicile with one of the parents, but the court cannot impose on the parent the obligation to remain on the territory of the Republic of Moldova. However, the respect of *the right to free movement of the adult is ensured, but the child's right to communicate with both parents is violated*. Although the standards for the protection of children's rights stipulate the obligation of the State to ensure in the shortest possible time the child's contact with the parent whose contact was restricted, in practice this obligation often cannot be fulfilled, not being established/provided the mechanism/procedure of realization.

In this regard, the People's Advocate for Children's Rights recommends the State to review the legal framework in the field of establishing the schedule of meetings with parents and to strengthen the mechanism for enforcing court decisions with an element of extraneousness from the segment analyzed above.

Another area that came to the attention of the Children's Ombudsman during the reporting period was the observance of the rights of **children on the streets**. That

issue has been included in the agenda of the People's Advocate for Children's Rights from the beginning of the activity mandate (2016). Thus, during 2019, according to the information presented by the General Police Inspectorate, there were registered 893 cases of voluntary departure of children from home or social institutions⁴⁴, of which according to the information of the Municipal Directorate for Child Rights Protection **are registered as children leading a street life**.

Observing the large number of children who leave home and risk being left on the street, the Children's Ombudsman referring to the General Comment no. 21 (2017) on street children⁴⁵, recommends that the State conduct a proper study of the root causes of the phenomenon, develop a comprehensive strategy for the protection of these children in order to prevent and mitigate the phenomenon and provide adequate protection for the recovery and reintegration of these children, including shelter, education and training, appropriate health care and other social services, including programs to combat substance abuse and mental health counseling.

The main causes of the departure of children are: poverty, related to alcohol abuse of the parents, lack of supervision and psycho-emotional and physical abuse by the parents. Most beneficiaries fled the country from the age of 8 to 13. All beneficiaries of the Roadside Assistance Service use narcotic and toxic substances. The effects of street life on children are: dropping out of school, addictions, health problems, especially related to mental health and respiratory organs, caused by substance use and juvenile delinquency (theft, violence between children), sexual exploitation, attracting in the drug marketing networks etc.

The Children's Ombudsman notes that, although several measures have been taken since 2016 to eradicate the phenomenon of *street children*, today we are forced by circumstances to recognize that they did not have the expected effect, they did not achieve their intended purpose. Those conditions establish the inability of the guardianship authorities to ensure the sustainability and consistency of actions in this area. At the same time, it is worth appreciating the effort of the Chisinau Municipal Council for the creation in 2019 of the Roadside Assistance Service, with a day program, where children are fed, there are conditions for maintaining personal hygiene, recreation through sports, reading and other occupations. However, the need to extend the Service's program is obvious and at night, its operation must be ensured 24/7.

Following the process of monitoring the observance of children's rights in street situations, the following problems were identified:

- Insufficiency of qualified and experienced specialists in the field of child protection who lead a street way of life;
- Difficulties in applying case management;
- Delayed intervention of specialists and omission of the prevention stage;

⁴⁴ http://politia.md/sites/default/files/ni_ssc_12_luni_anul_2019_finala.pdf

⁴⁵ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

- Lack of a clear intervention mechanism at the child's location;
- Poor collaboration of all actors, parts of the Intersectoral Cooperation Mechanism for the identification, assessment, referral, assistance and monitoring of child victims and potential victims of violence, neglect, exploitation and trafficking;
- Defective collaboration of the guardianship authorities in the country in the context of the child's return to the locality of residence;
- Weak interventions of the guardianship authorities in the process of providing the necessary support to the child and the family/family environment for reintegration.

The People's Advocate for Children's Rights encourages the authorities to take a holistic approach focused on the best interests of the child and the consultation of the child's opinion. Public authorities must regard children, not only as objects of protection, but also as an active actor in the process of implementing their rights. The responsible persons must decide together with the children the form of protection that will be agreed by them.

In the context of this situation, the People's Advocate for Children's Rights presents the following **RECOMMENDATIONS**:

- ⇒ The Ministry of Health, Labour and Social Protection is to initiate the procedure for amending the legislation on maintaining relations with both parents in case of their separation, on the segment of "schedules of meetings between children and parents";
- ⇒ The Ministry of Health, Labour and Social Protection must assess the observance of the rights of deinstitutionalized children and the child protection system in the post-deinstitutionalization period;
- ⇒ The Ministry of Health, Labour and Social Protection is to take action in order to optimize the system of deinstitutionalization of children from residential centers;
- ⇒ The Ministry of Health, Labour and Social Protection will ensure the optimal functioning of the mechanisms for the effective protection of children left without parental care;
- ⇒ The Ministry of Health, Labour and Social Protection is to evaluate the functionality and cooperation of intersectoral mechanisms to ensure adequate protection of children in street situations;
- ⇒ The Ministry of Health, Labour and Social Protection is to develop the National Clinical Protocol on narcological detoxification of children under 16 years of age;
- ⇒ The government needs to review the national housing policy for orphans leaving the residential system.

THE RIGHT TO OPINION AND CIVIL FREEDOMS

The provisions of Articles 12 to 15 of the UN Convention on the Rights of the Child (right to opinion, freedom of expression, freedom of thought, conscience and religion, freedom of association)⁴⁶, represent the child's support when he or she wishes to interact with the society or wishes to actively participate in its activity. The State through the given obligations is to ensure by all possible measures, that no child will be marginalized in the realization of these fundamental freedoms.

Article 12 of the Convention establishes the right of every child to freely express his or her views in all matters affecting him or her, as well as the subsequent right for such views to be given appropriate weight, depending on the age and maturity of the child. This right imposes clear legal obligations on public authorities to recognize this right and to ensure its implementation, listening to the views of the child according to the child's age and level of development giving it due weight. Article 12, as a general principle, provides that the competent authorities should endeavor to ensure that the interpretation and implementation of all other rights enshrined in the Convention are guided by it.

At the same time, the child has the right not to exercise this right. Expressing opinions is a choice for the child, not an obligation. The responsible persons must ensure that the child receives all the information, advice and has the necessary conditions to make a decision on the use or abstention from exercising this right.

In the national legislation, the right to opinion and civil liberties, on the segment of children's rights, are enshrined in Art. 31, 32 and 40 of the Constitution of the Republic of Moldova and Art. 8 of Law no. 338 of December 15, 1994 on children's rights. We note that the national legislation is partially compatible with international standards, thus, it is necessary to modify the national normative framework in the field of protection of the child's right to opinion.

In his work, the People's Advocate for Children's Rights has repeatedly expressed his position on respect for the right to opinion and civil liberties of the child in the Republic of Moldova and presented a set of recommendations for improving the existing situation. We mention that recommendations regarding the observance of the child's right to opinion and civil liberties were presented by the Children's Ombudsman in the Annual Report on the observance of children's rights in the Republic of Moldova in 2018, but the relevant authorities did not take the necessary actions⁴⁷. The Children's Ombudsman also notes that the State has not taken any action on the implementation of the Recommendations of the UN Committee on the Rights of the Child on the combined fourth and fifth periodic report of the Republic of Moldova⁴⁸. As a result, the situation regarding

⁴⁶ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

⁴⁷ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_copil_2017def.pdf

⁴⁸ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=MDA&Lang=EN

the observance of the child's right to opinion and civil liberties has not changed significantly, and the situation at national level has remained constant.

As a representative of the children before the public authorities, the People's Advocate for Children's Rights asked the children about their perception on the right to opinion and civil liberties and further presents some of the children's opinions on the subject under investigation:

- My opinion matters and I want to be able to express it;
- I want to be able to freely express myself about the areas in which I am interested;
- I want to participate in the daily life of the school where I study;
- I think I can change something in the locality where I live;
- I want to decide the optional objects myself;
- I want to be heard.

In 2019, the People's Advocate for Children's Rights, in the department of the right to opinion and civil liberties, monitored the activity of ***student councils within educational institutions as a mechanism for exercising children's rights***. Student councils are a direct manifestation of the child's right to opinion and the child's civil liberties in educational institutions.

During the monitoring process, the Children's Ombudsman made 15 visits to educational institutions across the country, where he had discussions with members of the student councils of these institutions. Following the monitoring process, the following problematic aspects in the field were detected:

- Lack of the mechanism for promoting opinions, ideas proposed by children at national level;
- Lack of training/informing children about the role and mission of the student council in an educational institution;
- Decisions made by board members are largely neglected by the school administration;
- The process of selecting board members is not in all cases transparent and impartial;
- Influencing the opinion of children by the administration of the educational institution.

The Children's Ombudsman notes that this situation is caused by the fact that the normative acts in the field, in particular the Instruction of the Ministry of Education, Culture and Research on the establishment and functioning of the Student Council⁴⁹, are not developed from a holistic perspective, which would correspond to the standards of children's involvement in the decision-making process on the issues that concern them. The Ombudsman also notes that the

⁴⁹ <https://mecc.gov.md/ro/content/cadrul-national-al-calificarilor-2>

national authorities did not take into account the standards stipulated by the General Comment of the UN Committee on the Rights of the Child no. 12 (2009) on the right of the child to be heard⁵⁰. The formal establishment of children's advisory bodies is a mimicry of the implementation of the Convention and cannot be described by the People's Advocate for Children's Rights as appropriate. Children themselves must be able, with the support of adults, to create and manage the work of bodies that are meant to represent the interests of children.

Thus, the current situation requires a speedy remedy in line with the international standards in the field. National authorities are to review the national standards for children's participation in the decision-making process and bring it into line with the pre-established international rules.

In this regard, the People's Advocate for Children's Rights, in accordance with international standards in the field of protection of children's rights, on the segment of respect for the right to opinion, initiated in 2019 the creation of the **Children's Advisory Council to the Children's Ombudsman**. The Council is a support mechanism for the Child Advocate, in order to ensure closer contact between the National Institution for the Protection of the Rights of the Child and children in the Republic of Moldova.

Another effective mechanism of the Ombudsman for consulting the opinion on the observance of children's rights in the Republic of Moldova is the **National Children's Forum** organized annually.

The People's Advocate for Children's Rights draws attention to the fact that in 2019 there **were created impediments in the conduct of the National Children's Forum**. Thus, the People's Advocate for Children's Rights considers as an interference in the exercise of his duties the attempt to discredit the activity of consulting children's opinion and pressure actions to cancel the forum, by a small group of civil society representatives and public officials. Moreover, these circumstances are to be considered as actions to discredit the National Institution of Children's Rights and to interfere in the activity of the People's Advocate institution, provided in Article 3 paragraph (4) of the Law on the People's Advocate (Ombudsman). Likewise, the respective actions fall under the incidence of the provisions of Art. 320 of the Contravention Code „Interference in the activity of the People's Advocate and the People's Advocate for Children's Rights”⁵¹.

Referring to the General Comment no. 2 of the UN Committee on the Rights of the Child⁵², the People's Advocate for Children's Rights notes that the State, as a high contracting party and a direct subject of fulfilling its obligations under the Convention on the Rights of the Child, must ensure the independence of the

⁵⁰ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

⁵¹ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119550&lang=ro

⁵² https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

National Institution for the Protection of the Rights of the Child and to create conditions for its efficient activity. The State must also provide the Children's Ombudsman with effective and qualitative conditions for consulting children's opinions in order to properly fulfill the child's right to opinion and related rights. At present, the Children's Ombudsman considers that the State has failed to fully ensure the support of the mechanism for consulting the child's opinion, developed by the Children's Ombudsman. The unsatisfactory situation is also caused by the superficial interest of the central public authorities towards the National Children's Forum (absence from the forum or passivity to the actions within the event). In this context, it is necessary to urgently remedy the situation created by connecting and respecting the international standards stipulated by the UN Convention on the Rights of the Child. The created situation was discussed with the representatives of some non-governmental organizations at a meeting, organized at the initiative of the People's Advocate for Children's Rights, where the parties presented their positions. In this context, the Children's Ombudsman was open to dialogue and collaboration, acting in the best interests of the child.

The Children's Ombudsman points out that children are not significantly represented within the National Council for the Rights of the Child, which is a government body with the mission of ensuring the development and implementation of policies for the protection of the rights of the child and the family. Or, in this context, the child's voice matters. The Children's Ombudsman reiterates the importance of developing national policies/strategies in the field of child-centered child protection, based on ensuring respect for children's rights, the best interests of the child, involving children by consulting their opinion and implementing it.

In the context of this situation, the People's Advocate for Children's Rights presents the following **RECOMMENDATIONS**:

- ⇒ The Ministry of Education, Culture and Research will review the policies for involving children in the decision-making process;
- ⇒ The Ministry of Education, Culture and Research will organize a set of trainings, for children in student councils on the purpose and mission of student councils, with the involvement of experts in the field of child protection;
- ⇒ The Government will revise the Regulation of activity of the National Council for Child Rights Protection, in order to introduce changes in the composition of the Council and to include the representatives of children and young people in the composition of this governmental body.
- ⇒ The Parliament and the Government will promote the standards for consulting the child's opinion and its implementation;
- ⇒ The Parliament and the Government will ensure the promotion and observance of the principles of independence of the People's Advocate for Children's Rights.

JUSTICE FOR CHILDREN

The People's Advocate for Children's Rights in the activity from 2019, as in the previous years, monitored the observance of the children's rights in ***the national juvenile justice system***.

At the international level, the protection of children who interfere with the justice system is ensured by the provisions of Article 40 of the UN Convention on the Rights of the Child, which provides for „*the right of children alleged or proven to have committed a crime to all aspects of the legal process instituted, including legal or other assistance in the preparation and presentation of their defense*⁵³”. The text of the Convention provides for a series of obligations attributable to the State, in order to ensure ***the best interests*** of the child who is alleged or has been proven to have committed a violation of the law which is at fault at the time of the commission. Internationally, the Beijing Rules and the Riyadh Guidelines have a special contribution to the protection of children in contact/conflict with the law⁵⁴. They set out standards for the prevention of juvenile delinquency and standards for the protection of children who are deprived of their liberty.

At the national level, the protection of children who are in contact/conflict with the judiciary system is achieved through the provisions of the Criminal Code, the Criminal Procedure Code, the Executive Code and related laws. Also, in Art. 28 of Law no. 338 of December 15, 1994 on children's rights⁵⁵, there are laid down rules to provide special protection to children who are in conflict with the law.

The Children's Ombudsman notes that the national legislation in the field largely corresponds to the minimum international standards, however we note that the public authorities did not take into account the Recommendations of the People's Advocate for Children's Rights in the Annual Report on the observance of children's rights in the Republic of Moldova in 2018⁵⁶. Moreover, no action has been taken to implement the Recommendations of the UN Committee on the Rights of the Child on the combined fourth and fifth periodic report of the Republic of Moldova⁵⁷.

With reference to the children's justice department, the People's Advocate for Children's Rights notes that she analyzed ***the quality of state-guaranteed legal services provided to children in conflict with the law***. Aspects of this issue were also addressed in the Thematic Report „Assessment of observance of the children's

⁵³ https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/media/Documente/Conventia_ONU_drepturile_copilului.pdf

⁵⁴ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

⁵⁵ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

⁵⁶ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_2018_final.pdf

⁵⁷ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=MDA&Lang=EN

rights in state custody in connection with the prosecution or execution of the sentence.”⁵⁸. The analysis of the questionnaires completed by the children who had a connection with the criminal investigation and the judicial system highlighted the following issues:

- Children are often questioned by prosecuting officers without the participation of an lawyer, teacher or parent;
- Children mention that in most cases they get to know their lawyers in the courtroom;
- Often state-guaranteed lawyers appear at court hearings unprepared, taking note of the case materials in the corridors of the courts;
- Magistrates, lawyers and prosecuting officers always use language that is far too sophisticated for the child’s perception, so he or she cannot understand and assimilate the necessary information.

The People’s Advocate for Children’s Rights emphasizes that the UN Convention on the Rights of the Child requires the State, through the provisions of Article 40, to take all necessary measures to provide adequate protection for children who are referred to the national justice system. The Children’s Ombudsman points out that in accordance with Article 40, par. (2) of the CRC, there is an important list of rights and guarantees that are all meant to ensure that every child who is accused of violating criminal law will receive fair treatment and trial.

Most of these guarantees are also found in Article 14 of the International Covenant on Civil and Political Rights, which the Human Rights Committee has developed and commented on in its General Comment no. 13 (1984)⁵⁹. The implementation of these guarantees has some specific aspects for children that are imperative for the State. In this context, the Children’s Ombudsman emphasizes that an essential condition for the correct and effective implementation of these rights or guarantees is the quality and capacity of those involved in the administration of juvenile justice. The training of professionals, such as police officers, prosecutors, judges, probation officers, social workers and others, is crucial and should be organized in a systematic and continuous manner. These professionals should be well informed about the child, especially about the physical, psychological, mental and social development of the child/adolescent, as well as the special needs of vulnerable children, such as children with disabilities, displaced children, street children, refugees and children seeking asylum and those belonging to racial, ethnic, religious, linguistic or other minorities.

As girls in the juvenile justice system can be easily overlooked because they are only a small group, special attention should be paid to the particular needs of

⁵⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/RAPORTCOPIIDET2019red-%E2%80%94%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf>

⁵⁹ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIntro.aspx>

girls, for example, in relation to previous abuses and special health needs. Professionals and staff should act in all circumstances in a manner consistent with the dignity and values of the child, which strengthens the child's respect for human rights and the fundamental freedoms of others promoting the child's reintegration and assuming a constructive role in society (Art. 40 par. (1)).

In the context of the above, the People's Advocate for Children's Rights emphasizes the need for qualified legal assistance from the state. The authorities concerned need to review the internal procedures in order to adopt a holistic assistance mechanism based on the best interests of the child.

We emphasize that the number of convicted children in the Republic of Moldova remains a constant one with small deviations, which shows that the state policy in the field of preventing and combating crime among children is ineffective and needs to be improved.

Year	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
No. of the children	32	27	31	30	36	32	30

Source: National Penitentiary Administration

As a representative of the children before the public authorities, the People's Advocate for Children's Rights asked the children in the penitentiary system about how they perceive the observance of their rights in detention institutions and further presents some of the children's opinions on the subject discussed:

- I don't feel safe here;
- I was beaten by the prison staff;
- I hope I never get here again;
- I want to go to the adult prison sooner
- I am forgotten by those outside.

In 2019, the People's Advocate for Children's Rights monitored the child protection system that interacts with the penitentiary system and prepared the Thematic Report on „**Assessment of observance of the children's rights in state custody in connection with the prosecution or execution of the sentence**⁶⁰”. As a result of the monitoring, the following problematic aspects were established:

- Poor endowment of the material-technical base of all penitentiaries where children are detained;
- Psychological assistance and assistance services for reducing conflict situations are poorly developed;

⁶⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/RAPORTCOPIIDET2019red-%E2%80%94%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf>

- Residential spaces do not meet the standards of health protection and child development;
- Sanitary blocks are a potential source of infection;
- The educational system does not meet the needs of children;
- The inability of the penitentiary system to ensure the effective isolation of children prevented by prevented adults;
- Weak intervention of the penitentiary and probation system in the process of resocialization of juveniles released from detention.

The People's Advocate for Children's Rights mentions that the situation of respecting children's rights in contact/conflict with the law, becomes a problem that is constantly growing due to the multitude of factors that influence it in relation to the constant increase in the number of crimes. An obvious increase of the indicators is observed in the chapter "Serious crimes", where 35 and 26 crimes were registered respectively in 2018, 2019 compared to 23 and 24 in 2016, 2017 (see the table below). Although less than in the same period of 2018, the indicator is increasing compared to 2016 and 2017⁶¹, that is why it requires due attention from the authorities.

Year 2016	Year 2017	Year 2018	Year 2019
23	24	35	26

In this context, it is important that the competent institutions investigate any increase in the indicators of crime and the causes that have generated it, as well as come up with the necessary response without delay. It is useful to study the structure of crime from a criminological point of view, to ensure that we do not have dangerous tendencies to rejuvenate exceptionally serious, serious crimes.

An issue analyzed during 2019, addressed in the Thematic Report mentioned above is ***the observance of the children's rights with preventable status***. The People's Advocate for Children's Rights notes that the juvenile criminal justice system is not child-friendly and does not have a holistic approach to the best interests of the child. Excessive enforcement of security measures by limiting the right to liberty and placing children in criminal prosecution in solitary confinement prisons is an impediment to the child's development and an additional impetus for inclusion in the underworld.

The Children's Ombudsman encourages the line authorities and the courts to reduce the number of situations in which children are imprisoned until the final sentence is issued, to the detriment of the juvenile justice system.

⁶¹ <http://politia.md/ro/advanced-page-type/rapoarte-si-evaluari>

As in previous years, the Children's Ombudsman monitored the respect for the child's rights ***not to be subjected to abuse or violence in detention facilities***. Thus, it becomes obvious that penitentiaries in the Republic of Moldova, where minors are detained, continue to pose a risk to the life and health of children. Analyzing the international standards in the field of child protection, who are in detention, the Children's Ombudsman finds that the national penitentiary system does not comply with international provisions and is a danger to children in detention.

From the applications received and from the phone calls we find that children are often beaten by employees, and in situations when there are conflicts between children, employees neglect them until the situation reaches a maximum level of risk. Moreover, the children indicate that some collaborators themselves may generate situations of conflict between the detained children, „for prophylactic purposes”. Thus, the People's Advocate for Children's Rights notes that detention rarely meets the specific needs of children as a group or at the individual level, including the need for adequate education, contact with family and community, sports, recreation etc.

On the contrary, it often aggravates their vulnerability, exposing them to many forms and situations of risk, such as discrimination, abuse, violence, poor living conditions, inadequate health care and nutrition. When deprived of their liberty, they are also at risk of self-harm or even suicide.

The Children's Ombudsman notes that respect for the dignity of the child requires that all forms of violence in the treatment of children in conflict with the law be prohibited and prevented. The information received shows that in all detention institutions there take place acts of violence, even in situations where children are transferred to **the hospital-type Penitentiary, where the juvenile is supposed to receive specific treatment and care**. The People's Advocate for Children's Rights repeatedly urges the relevant authorities to take effective measures to prevent such violence and to ensure that perpetrators are brought to justice.

Another issue reported is the provision of ***the right to education of children in detention institutions***. During the reported period, there were made visits to all detention institutions where minors are detained and the department ensuring the right to education of children in conflict with the law was analyzed.

The UN Convention on the Rights of the Child and the General Comment no. 10 (2007) of the UN Committee on the Rights of the Child⁶² stipulates the obligation of the State to ensure the continuity of the child's educational process regardless of the stage of the process in which he/she is and regardless of the form of custody in which he/she was placed.

⁶² https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f10&Lang=en

Although the Children's Ombudsman notes that in Penitentiary no. 10 from Goian there are technical conditions for teaching classes, and the teaching staff is seconded from the PI Theoretical High School „Nicolae Balcescu”, children do not show interest in the educational system and desire to attend classes. There is also a library in the detention facility, however the room is used for watching TV or for various group activities.

A particularly serious situation is the observance of the right to education of prevented children. In this order of ideas we mention the fact that the national penitentiary system does not ensure the continuity of the educational process and does not fully ensure **the right of the child to education in the national penitentiary system.**

Another ongoing problem of the penitentiary system analyzed by the People's Advocate for Children's Rights is **the provision of medical and psychological assistance to minors** who are in detention institutions. Children invoke several irregularities in this regard:

- Medical employees and psychologists are not receptive to their requirements;
- Insufficient number of psychologists, which leads to the impossibility of providing psychological counseling every time the child needs it;
- Lack of space for psychological counseling;
- Children are forced to pay for medicines administered;
- Medical staff may provide them with medications other than those required;
- Psychological rehabilitation programs are not focused on the best interests of the child and are attractive to children.

In this regard, the Children's Ombudsman notes that the National Penitentiary Administration has failed to strengthen the child health protection system in the institutions it administers. It should be noted that the UN Convention on the Rights of the Child requires the highest quality of child health to be provided without discrimination and without reference to the status of the child. Thus, the Ombudsman indicates that the National Penitentiary Administration should link the internal procedures for providing medical and psychological care to the international standards set by the UN Convention and the World Health Organization.

In 2019, the People's Advocate for Children's Rights continued to monitor **the protection of children aged 0-3 who are in detention institutions together with their mothers.** This chapter highlights the fact that the situation has not changed and the authorities have not taken into account the Recommendations of the Children's Ombudsman developed in the Thematic Report „Respect for the rights of children aged 0-3 who are with their mothers serving their sentences

in penitentiary institutions in the Republic of Moldova⁶³. The Children's Ombudsman urges that action be taken on the recommendations given in the report indicated above.

Another aspect analyzed by the Children's Ombudsman during the reported period is ***the process of resocialization of children who have served their sentence***. The People's Advocate for Children's Rights notes that the system of resocialization of children who have served their sentences does not correspond to international standards for the protection of children's rights and thus there are conditions of risk for the safety of the child. Thus, the Children's Ombudsman mentions that these children are not involved in effective resocialization activities either during detention or when they are released from detention, and during the reintegration of children into society, they become ***Mowgli children*** who do not possess the elementary knowledge of interaction with the social environment.

An alarming situation is represented by the group of children who have no one in society, and reaching freedom, due to shortcomings and problems, they commit crimes in order to be convicted, and going repeatedly in prison, an already known environment for them, with somewhat accepted and assumed rules by minors, the penitentiary becomes for them the only „normal” environment of existence. The lack of perspective, social opportunities, no matter how modest, jobs and social stigma are the issues most often raised by children who have been released and returned to detention facilities.

The People's Advocate for Children's Rights urges the State to review the national mechanisms for the protection and integration of children who have served their criminal sentences, so that they meet their vital requirements, in order to become active members of society. The State must develop a protection mechanism, in addition to the post-detention control mechanism established by the National Probation Institution, to help the targeted children to integrate more easily into the social environment.

⁶³ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/02/RAPORT-COPIIREDACTAT.pdf>

In the context of the analyzed situation, the People's Advocate for Children's Rights submits the following **RECOMMENDATIONS**:

- ⇒ The National Penitentiary Administration is to review the psychological rehabilitation programs for children;
- ⇒ The National Penitentiary Administration will carry out a comprehensive action of monitoring the medical system, in order to eradicate the established deficiencies and to connect the system to international standards;
- ⇒ The National Penitentiary Administration is to strengthen the educational process in penitentiary institutions in order to ensure the continuity of the educational cycle;
- ⇒ The National Penitentiary Administration is to strengthen its efforts in order to promote the maintenance of the connection of convicted and prevented children with the family;
- ⇒ The National Penitentiary Administration will take the necessary measures to eliminate the practice of applying disciplinary punishments by prohibiting visits from relatives, applied to children;
- ⇒ The Ministry of Justice will examine within the reform of the judiciary the opportunity to create level I courts and colleges in specialized courts of appeal for the examination of civil, administrative and criminal cases concerning children.
- ⇒ The Ministry of Justice together with the Ministry of Finance will examine the budgetary policy in order to establish separate budget lines in the budgets of penitentiary institutions where there are children aged 0-3 years who are in penitentiaries with their mothers, in order to ensure adequate funding for the needs of these children;
- ⇒ The Ministry of Justice will take the necessary measures to complete the construction of the new block of the Penitentiary no. 10 from Goian in order to ensure adequate conditions for the prevented children;
- ⇒ The Ministry of Justice will strengthen the mechanism for preventing and prosecuting criminal cases with the involvement of children under the age of criminal responsibility and those in conflict with the law.

RIGHT TO EDUCATION

Articles 28 and 29 of the UN Convention on the Rights of the Child enshrine the right of the child to education and the obligation of the state to ensure the education of children based on criteria of quality, equality and accessibility. The provisions of the UN Convention also establish the obligation of the State to ensure that education is directed towards the development of the child's personality and talents, preparing the child for active life as an adult, cultivating respect for fundamental human rights and the cultural and national values of the child and others.

At national level, the right to education is guaranteed by Article 35 of the Constitution of the Republic of Moldova, the Education Code and Articles 9 and 10 of Law no. 338 of December 15, 1994 on children's rights. Analyzing the compatibility report between the national norms in the field of guaranteeing the child's right to education with international standards, a partial correspondence of the listed national norms is found, which indicates the need to change the normative framework.

At the same time, the People's Advocate for Children's Rights finds that in 2019 the situation regarding the observance of the child's right to education has not undergone any essential changes.

Also, the national authorities did not take actions to implement the Recommendations stipulated in the Annual Report on the Observance of the Children's Rights in 2018 in the Republic of Moldova⁶⁴. The Children's Ombudsman urges the central and local public authorities to implement his recommendations from previous Annual Reports, regarding the connection of the national education system to the minimum standards in the field. The need for changes in the national education system also arises from the findings of the Report prepared under the International Assessment Programme PISA 2018⁶⁵. PISA is an international study organized every three years to evaluate the world's education systems by testing the skills and knowledge of 15-year-old students. The PISA assessment was attended by students from over 80 countries, including 44 middle-income countries. The PISA program assesses the extent to which 15-year-old students, who are completing the compulsory cycle of study, have acquired skills and knowledge essential for full participation in the life of modern society. The assessment is focused on the main school subjects: reading/lecture, mathematics and science. Testing is performed on a computer or paper basis. For the countries that participated in the computer-based assessment, the assessment of students' skills in an innovative field is also organized each time (in 2018 this area was the global competence). In 2018 the Republic of Moldova organized the PISA test on paper.

⁶⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_APDC_2019.pdf

⁶⁵ http://aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf

Assessment does not only assess students' ability to reproduce their knowledge; it also examines how well students know how to extrapolate what they have learned and apply the knowledge gained in lesser-known situations, both in and out of school.

In the Republic of Moldova, PISA testing took place between March 28-30, 2018. As in all countries, the sample of educational institutions was selected by the OECD, the international organization responsible for the study, based on the complete list of all educational institutions in country with the number of eligible students, submitted by the national authorities. Based on the list of selected educational institutions and the lists of all 15-year-old students in these institutions, submitted by their administrations, the students who participated in the testing were randomly selected. Thus, the evaluation data are representative for the entire population of 15-year-old students in the country.

Following the evaluation process, the following were found:

- The average score for the Republic of Moldova in PISA Testing 2018 is 421 points in mathematics (compared to the OECD average of 489 points), 424 points in reading/lecture (compared to the OECD average of 487 points) and 428 points in science (compared to the OECD average of 489 points);
- Students in urban educational institutions outperform students in rural educational institutions in all three areas tested, with an average score difference of 55 points in mathematics, 56 points in science and 64 points in reading/lecture;
- The average score differences between socio-economically advantaged and disadvantaged students is over 90 points in all three areas tested;
- In the Republic of Moldova, **50% of the number of students reach the minimum level of competence in mathematics and 57% in reading/lecture and science;**
- Approximately **56%** of the number of students in rural institutions **do not reach the minimum level** of competence in science, **58%** – in reading/science and **63%** – in mathematics. About **30%** of the number of students in urban institutions do not reach the minimum level of competence in reading/lecture and science, and **39%** – in mathematics;
- About 62% of the number of directors of educational institutions in the Republic of Moldova, compared to the average of 39% in OECD countries, reported that the lack of teaching materials affects the teaching process „to a certain extent” or „very much”;
- Approximately 68% of the number of principals in the Republic of Moldova and 40% in OECD countries reported that unmotivated absences of students impede the learning activity of students in the institution they lead;

- About 13% of the number of students in the Republic of Moldova and 10% in OECD countries report being victims of verbal violence and 7% – victims of physical violence several times a month;
- Most socio-economically disadvantaged students believe that the effort they put into school will help them to be admitted to a good university, while most socio-economically advantaged students believe that the effort they put into school will help them to obtain a good job;
- About 49% of the number of 15-year-old students in the Republic of Moldova expect to study, and 18% examine the possibility of completing their studies at a college.

Following the analysis of the results presented in the PISA Report, the Children's Ombudsman finds that the educational process in the Republic of Moldova is not competitive enough and does not provide children with the minimum necessary knowledge to compete with their peers internationally.

In 2019, the People's Advocate for Children's Rights continued to monitor the situation regarding ***the protection of children against abuse and violence in educational institutions***. There is a significant rise in the phenomenon of *bullying*, with cases becoming more frequent and more serious. If in previous years most cases were focused on acts of physical aggression between children (mostly boys), lately the situation is aggravated by cases of psychological violence, abuse and sexual violence between young children (10-14 years) of the same sex and, blackmail actions for the purpose of transferring property owned by the abuser and the exploitation of students by work by adults, including teachers, especially in rural areas.

Toleration of these situations, in the opinion of the People's Advocate for Children's Rights, shows a series of major risks such as:

- Preventing the realization of children's fundamental rights, in particular: the right to protection from abuse and neglect; the right to freedom of opinion; the right to participate, etc .;
- Aggravation of children's physical and mental health;
- Increased risk of dropping out of school;
- Increasing the number of children leaving home.
- Determining children to adopt deviant behavior;
- Increased risk of suicide;

The Children's Ombudsman mentions that violence between children is one of the most serious factors affecting the overall well-being of the child. Acts of physical, psychological and sexual violence, often in the form of intimidation, admitted by children against other children or groups of children, endanger physical integrity both when committed and have serious consequences for development, education and social integration in the medium and long term. Adults, regardless

of their status, whether they are parents/legal representatives or teachers, have an extremely important role in examining and preventing acts of violence. Adult intervention must be based on the best interests of the child, without recourse to punishment or violence against violence. The provisions of Article 19 of the UN Convention on the Rights of the Child expressly establish the obligation of the State to protect children from all forms of abuse by parents or others and to implement preventive programs in this regard.

The People's Advocate for Children's Rights welcomes the numerous initiatives to prevent violence against children implemented by the Ministry of Education, Culture and Research. At the same time, she concludes that the actions taken are largely ineffective. So far, the relevant authorities cannot ensure the prohibition and elimination of forms of discrimination and violence between children and against children in educational institutions. According to the Children's Ombudsman, the results of the measures taken are limited due to the lack of knowledge and skills of teachers and administrative staff to manage conflict situations, lack of information and understanding of the danger of violence against children and root causes, and lack or insufficient number of psychologists in educational institutions. Efforts are focused more on symptoms and consequences than on causes. The application of the legal framework in practice is unsatisfactory, the existing strategies are more fragmented than unified and do not have their expected effect, and the financial means allocated to solve these problems are inadequate. Opinions and practices spread in society and culture contribute to the persistence of violence.

The Children's Ombudsman emphasizes that taking into account and eliminating widespread practices of violence against children is one of the primary obligations of relevant authorities. Ensuring and encouraging the fundamental rights of children to ensure respect for human dignity and respect for their physical and mental integrity by preventing all forms of violence is the most important action to promote the rights of all children in accordance with the Convention.

The opinion of the People's Advocate for Children's Rights in this chapter is also supported by the Report on "Bullying among adolescents in the Republic of Moldova⁶⁶", prepared and submitted by UNICEF Moldova. The Report states that „School violence, in all its forms, is a violation of children's rights to education, health and welfare.”

The People's Advocate for Children's Rights proposed supplementing the Education Code with a new principle of „**nonviolence**” and introducing a new chapter on the elimination of violence in educational institutions, and that bullying be defined by the provisions of a separate article.

⁶⁶ <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>

Another aspect analyzed by the People's Advocate for Children's Rights during the reporting period is *the compatibility of the national curriculum with the international standard on the development of respect for human rights and fundamental freedoms, enshrined in the UN Convention on the Rights of the Child*.

That situation was analyzed in order to adjust the education system to the standards of promoting children's rights. The Children's Ombudsman notes that the rights and freedoms of the child are poorly studied in the country's educational institutions. The textbook on the subject of the People's Advocate for Children's Rights as a National Institution of Children's Rights is missing from the textbooks. Although some topics exist in some textbooks, they are not studied. Thus, children are deprived of the opportunity to know the only national institution specialized in the field of children's rights that can represent the interests of the child before state authorities of any level, non-governmental organizations and individuals. During the discussions at the meetings of the Children's Ombudsman with the students, they expressed their dissatisfaction with the level of teaching of children's rights in educational institutions. Most children know nothing about the People's Advocate for Children's Rights, and if they know something, the source of information is more often the media and very rarely they are informed on the subject within the respective disciplines in the study process.

During the monitoring process of the respective issue there were identified the following deficiencies:

- At present, children know superficially the rights and freedoms they have, children do not know the national institution of children's rights, the People's Advocate for Children's Rights (Ombudsman) and this subject is not included in the school curriculum;
- Information in the field of children's rights is mostly done by NGOs or volunteers from public or private institutions;
- The academic hours given for the study of subjects related to children's rights are insufficient, and their teaching is done by people who do not have the necessary training;
- The impact of information actions in the field of children's rights spent in educational institutions is unsatisfactory.

The Children's Ombudsman notes that the study of children's rights of information about the work of the national institution of children's rights, the People's Advocate for Children's Rights (Ombudsman), in educational institutions of all levels is an imperative for the child's development as a full holder of rights and responsibilities. At present, within the national education system there are two **compulsory** school subjects and an **optional** one in which the subject of respecting the children's rights/human being is approached. Thus, in the discipline „**Education for society**“, children can form social and civic skills and, in the discipline

„Personal development”, children form skills on personal identity and harmonious relationship that emphasizes self-knowledge and acceptance, exploitation and self-assessment of personal resources, family as value etc.

However, following discussions with students during visits to the educational institutions of the People's Advocate for Children's Rights, it was found that students' knowledge is limited to the mere enumeration of their rights, without being able to describe any application and protection of the nominated rights. The Children's Ombudsman notes with reference to Art. 29 of the UN Convention on the Rights of the Child⁶⁷, that the state has an obligation to ensure the proper implementation of the provisions of the Convention, which means that children must receive adequate training in the child's rights. The Children's Ombudsman also regrets that the opinion of the National Institution for Child Rights' Protection (the People's Advocate for Children's Rights) was not requested when developing textbooks for human/child rights related subjects (Education for Society and Personal Development).

Another issue analyzed by the People's Advocate for Children's Rights during 2019 was **the low level of educational inclusion of children with special needs in educational institutions**. The issue has also been addressed in previous reports of the Children's Ombudsman⁶⁸ but the large number of complaints to the Child's Phone of the People's Advocate Office indicates that this issue has not been resolved and even more, it is in a state of aggravation.

If in the previous periods the major problems that were invoked consist in the lack of physical conveniences of accessibility inside the educational institutions now, the approached problems are more complex and more sensitive. Such a problem is the observance of the children's rights with special needs in the psycho-emotional spectrum and those with sensory problems of sight and hearing. Due to the specific features of development, these children need specific attention and care, requiring the permanent assistance of the supportive teacher.

Following the monitoring process, the following aspects were identified:

- The number of supportive teachers in educational institutions is insufficient;
- The overestimated norm of the number of children with special educational needs established for a supportive teacher;
- The assistance provided to children with special educational needs from the psycho-emotional spectrum does not correspond to the specific needs of each child, nor to the group – from a methodological point of view;
- The staff involved in the educational process do not have knowledge and skills of communication and relationships with these children, but also skills to improve crisis situations of children with special educational needs;

⁶⁷ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

⁶⁸ <http://ombudsman.md/avocatul-copilului/rapoarte/>

- Stigmatization by children without special educational requirements and their parents;
- As a consequence, the small number of students who continue their studies in specialized or higher institutions.

The Children's Ombudsman mentions that at present, the process of educational inclusion of children with special educational needs is a formal one that does not correspond to international quality standards. National authorities have not taken a holistic approach focused on the best interests of the child, but have relied more on the economic efficiency of budget expenditures in the budget sector. In this context, the People's Advocate for Children's Rights urges the public authorities to review the standards stipulated by General Comment no. 16 and 19 of the UN Committee⁶⁹ on the Rights of the Child in order to form the public budget focused on the best interests of the child.

At the end of the above, and in the context of the fact that the central and local public authorities failed to implement the recommendations stipulated in the Reports on the observance of children's rights in previous years, the People's Advocate for Children's Rights reviews the relevant and current previously addressed issues:

- Providing educational institutions with sanitary blocks inside educational institutions, properly equipped with hygienic products;
- Centralized provision of quality drinking water education institutions;
- Ensuring the quality transport for the movement of children to the district educational institutions;
- Centralized provision of qualitative food for children in primary and secondary school;
- Ensuring the proper functioning of medical offices in educational institutions, strengthening the professional skills of medical staff and the transfer of medical functions under the Ministry of Health, Labour and Social Protection;
- Strengthening the teacher-student, teacher-parent collaboration process;
- Arrangement of playgrounds for children according to quality standards and protection of life and health.

⁶⁹ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

The People's Advocate for Children's Rights submits the following **RECOMMENDATIONS** to the Ministry of Education, Culture and Research:

- ⇒ Development and promotion, at national level, of strategies for preventing and combating school violence in general, and bullying in particular, as well as the clear delimitation of these notions in normative acts;
- ⇒ Increasing the effectiveness of educational and training programs for violence prevention, dedicated to teachers of parents and students;
- ⇒ Inclusion in the programs of initial and continuous training of teachers of the modules on addressing violence according to the particularities of the child's age and conflict and bullying resolution;
- ⇒ Adoption of the regulatory framework of the profession of psychologist, of the school psychological service, of the quality standards for the psychological assistance, within the educational institutions and the provision of all educational institutions, including those of early education, with psychologists;
- ⇒ Adaptation to the international standards in the field of the educational curriculum from the subjects related to children's rights;
- ⇒ Supplementing the number of supportive teachers so that for each student with special needs to be assigned a support teacher, with the appropriate skills and knowledge;
- ⇒ Inclusion in the school curriculum of the subject *National Institution of Children's Rights People's Advocate for Children's Rights (Ombudsman)*;
- ⇒ Strengthening the process of educational inclusion of children with special educational needs with problems in the psycho-emotional and sensory spectrum.

RIGHT TO WORK

Enshrined in Article 32 of the UN Convention on the Rights of the Child, the right to work provides for the obligation of the State to protect children from employment in work that endangers their health, education or development, to set minimum ages for employment and to regulate the conditions of employment. At national level, the protection of the right to work is ensured through the provisions of Art. 43 of the Constitution of the Republic of Moldova, the Labour Code and Article 11 of Law no. 338 of December 15, 1994 on children's rights.

As the children's representative before the public authorities, the People's Advocate for Children's Rights asked the children about how they perceive the realization of the right to work and further presents some of the children's opinions on the subject:

- I would like to be able to combine school with work;
- I worked for 2 months, this summer and they didn't pay me any money;
- The working conditions to which I was exposed were very difficult;
- My employer did not want us to sign an employment contract and I worked illegally.

The Children's Ombudsman mentions that the public authorities have failed to rectify the situation in the field of respect for the child's right to work, on the contrary, following the monitoring in the reported year, there is a worsening of the situation in the field.

Thus, the Republic of Moldova remains overdue in this regard in the context of non-implementation of the Recommendations of the UN Committee on the Rights of the Child. Likewise, the Children's Ombudsman's Recommendations on Ensuring the Child's Right to Work were not implemented.

In her conclusions, the Children's Ombudsman notes the lack of an effective mechanism for monitoring compliance with child labour law. Amendments to national legislation in the field of occupational safety and entrepreneurial activity do not have an approach based on human/child rights and this fact has generated situations of violation of human/child rights. Ambiguous legislation is the cause of misinterpretations of the control powers of public authorities, which pass the responsibility from one institution to another, in order not to assume assigned responsibilities.

That situation can be proved in the light of the case examined by the People's Advocate for Children's Rights during this period, in which several systemic problems related to the protection of the child employed were found.

Thus, in accordance with the provisions of Art. 32 and Art. 3 of the UN Convention on the Rights of the Child (in force for the Republic of Moldova of February

25, 1995), Art. 1, par. (3) and Art. 11, letter i), the Children's Ombudsman ordered the monitoring of the observance of the right to work of a group of children employed by the economic agent „Aqua Magic” (Sociteni village, Ialoveni district), where children were employed as *lifeguards*, a dangerous activity for the child's life. The examination of the case was initiated on the basis of allegations made on the Child's Phone.

The children complained about the working conditions:

- a) they were forced to work 10 hours a day, the work schedule being between 08.00-20.00;
- b) they had to stand all day (they did not have chairs available);
- c) they worked under the direct rays of the sun, without umbrellas, at temperatures of 36°C in the shade, and if they requested their installation they are refused on the grounds that they are defective and the purchase of new umbrellas would cost a lot – EUR 100;
- d) there is no special place for dining or refrigerating food taken from home;
- e) the children were not provided with drinking water that corresponds to the sanitary-epidemiological norms
- f) the children were frequently sanctioned without being informed of this fact and without knowing the basis;
- g) the tasks assigned to the children exceeded their attributions and did not correspond to their age and development;
- h) the children were not equipped with protective equipment;
- l) the employers did not provide the children with a professional training of salamamar and first aid;
- î) the administration had an offensive attitude towards children, encouraging this fact to the other employees as well;
- j) when hiring the children, their tasks/duties were not clearly explained to them, nor were they notified by signature, nor were job descriptions or other instructions, regulations, indications that were to be followed in daily activity;
- k) the transportation of the children was not ensured after the end of the working day, at 20.00, when the public transport was no longer running. The children had to travel by occasional transport, without any guarantees of safety and protection.

Also, the strict record of the days and hours worked was not intentionally kept, reason for which the workload and the contribution for the submitted work were diminished.

During the on-site visit, carried out by the representatives of the People's Advocate Office, the administrator of the economic agent abusively and contrary to the legislation in force (Law no. 52 of April 3, 2014 Art. 11, letter i) and Art. 320 of the Contravention Code) prohibited the access to the territory of the managed economic unit. Access restrictions were determined by an attempt to conceal violations and deviations from the legal rules on the employment of children. The next day, the employees of the People's Advocate Office had access to the company's territory, but they could no longer verify the veracity of the information, because it was visibly clear that some actions/measures were taken to improve working conditions, a fact confirmed by the children themselves.

The children reported that they were prevented from talking to the representatives of the People's Advocate for Children's Rights and that umbrellas, chairs, drinking water appeared while access to the territory was restricted to the office employees. At the same time, the children were created conditions to store food and were assigned space to eat, but all this was soon removed again.

Assessing the situation following on-the-spot monitoring visits and after analyzing the requested documents, the People's Advocate for Children's Rights finds a number of deviations from international and national standards in the field of child rights protection.

Children are a specific and vulnerable group that will benefit from special protection as required by international labour and child protection standards. Moreover, according to the provisions in the field of labour law, the employee is considered a vulnerable person to the employer, so the obligation to prove the facts falls on the employer. The lack of education and information of the employed child is in contradiction with the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child, which stipulates that the information provided to the child should be presented in a manner as child-friendly as possible so that he/she can understand and use it in situations of need. Following the above, the Children's Ombudsman concludes that it is the responsibility of the aqua park administrator to prove the facts and cannot be attributed to the employed children.

In the process of examining the case, the People's Advocate for Children's Rights requested the intervention of public line authorities, but which gave formal answers, with delegation of powers:

- In response to letter no. 12-9/56 of June 12, 2019 with the request to carry out a control of the economic agent concerned, the State Labour Inspectorate sent us **the message no. 863 of July 3, 2019 regarding the decline of competence based on Art. 23¹ of Law no. 186-XVI of July 10, 2008 on Occupational Health and Safety and the impossibility of carrying out unannounced controls based on Art. 14 and 19 of Law no. 131-XIX of June 8, 2012 on state control over entrepreneurial activity.**

- Another public institution – the National Agency for Public Health responded to our letter no. 06-3/21, of July 22, 2019 regarding the request for the contest by the message (no. 01-20/1-3434 of July 31, 2019) about **the redirection of the petition to the Agency for Consumer Protection and Market Surveillance. Subsequently, no response was received from ACPMS.**
- Another public institution also redirected our request, without following our approach of verifying the signals of payment of the real wage in envelope and of economic exploitation of the children. The State Fiscal Service, in answer **no. 26-10/3-06-10742 of August 13, 2019, informed us about the redirection of the request to the State Labour Inspectorate.**
- The State Labour Inspectorate informed us about **the preparation of the report on remedying the violations detected for 10 days.** This response was not a credible one because the deviations were not exemplified, but also because by controls that are not unexpected, the critical situation cannot be objectively established.

Following the state of affairs and the answers received from the competent authorities, the People's Advocate for Children's Rights analyzed *the national legal norms relevant to the case in order to establish their compliance with international standards:*

- The Constitution of the Republic of Moldova: Art. 43, par. (2) "All employees shall have the right to social protection of labour. The measures of protection shall bear upon labour safety and hygiene, working conditions **for women and young people**, introduction of a minimum wage per economy, weekly rest and annual paid leave, as well as difficult working conditions and other specific situations.";
- The Labour Code: Chap. III „Work of persons aged up to 18 years”, Art. 253-257;
- The Law no. 140 of May 10, 2001 on State Labour Inspectorate – Art. 4, par. (1), letters a), c) and f) par. (2), letter b), Art. 8 par. (1), letter a) „In the exercise of his function, the labour inspector empowered to carry out state control in the field of labour relations, upon submission of the service card, **is entitled to enter freely, at any time of day or night, without prior notice to the employer**, in the workplace, in the service and production rooms ”and Art. 112, par. (2) „**The unannounced inspection may also be carried out on the initiative of the labour inspector, without the control order**, and the inspector shall immediately inform one of the persons referred to in par. 1 thereof”;
- The Law no. 186 of July 10, 2008 on Occupational Health and Safety, – Art. 231, par. (2) „The coordination at national level and the monitoring of the state control of the observance of the legislation on safety and health at work carried out by the labour inspectors within the competent autho-

rities in the field of occupational safety control are exercised by the State Labour Inspectorate”;

- The Law no. 131 of June 8, 2012 on state control of entrepreneurial activity – Art. 1, par. (6) „For the control performed based on Law no. 50 of March 28, 2013 on official controls to verify compliance with feed and food law and animal health and welfare rules, as well as on compliance with occupational safety and employment legislation, the provisions of Art. 18 par. (1) of this law”;

International standards in the field of child’s rights protection on the segment of the child’s right to work:

- UN Convention on the Rights of the Child (in force for the Republic of Moldova of February 25, 1993), Art. 3 and Art. 32 – ‘In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration. The State recognize the right of the child to be protected from economic exploitation and from performing any work that is likely to be hazardous or to interfere with the child’s education, or to be harmful to the child’s health or physical, mental, spiritual, moral or social development”;
- The Convention no. 138 of the International Labour Organization on the Minimum Age for Employment (in force for the Republic of Moldova since September 21, 1999), which stipulates the minimum age for employment of children;
- The Convention no. 182 of the International Labour Organization concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour, which in Art. 3, letter d) provides that „For the purposes of this Convention, the expression the worst forms of child labour includes: work which, by its nature or the circumstances in which it is carried out, is likely to harm the health, safety or morals of children”.

Thus, the order to attract children to work during the heat wave (temperature above 30°C), without providing shelter from direct sunlight, without having conditions to store food during the day and without proper training of employees (lifeguards) on life safety techniques and first aid are, in the opinion of the People’s Advocate for Children’s Rights, a serious form of child labour.

In the opinion of the People’s Advocate for Children’s Rights, the child should be provided with access to the labour market, but in compliance with national and international norms and standards. Any work (economic or household) that a child performs must be without potential risk or likely to compromise education, harm health or physical, mental, spiritual, moral or social development.

The People’s Advocate for Children’s Rights mentions that, given the seriousness of the problems identified, this case remains under examination in 2020.

The Children's Ombudsman concludes that the national legislation largely corresponds to international standards for the protection of the rights of the child on the segment of ensuring *the child's right to work*. At the same time, it is imperative to mention that the authorities formally fulfill their duties of monitoring the observance of international and national standards in the field of protection of children's rights at work, always arguing with the imperfection of the legislation. Consequently, effective protection of employed children is not ensured.

In the context of this situation, the People's Advocate for Children's Rights submits the following **RECOMMENDATIONS**:

- ⇒ Amending the legislation in the field of the right to work through the approach based on the rights of the child, taking into account his/her best interests;
- ⇒ Ensuring the legal powers of the State Labour Inspectorate with attributions for monitoring the observance of the rights of the child employed, by carrying out unannounced controls at the economic agents;
- ⇒ Establishing a single database on the record of children employed (this would facilitate the monitoring of respect for the rights of the child employed);
- ⇒ Ensuring the training of employers, economic agents regarding children's rights and the facilities they have, as subjects of labour;
- ⇒ Carrying out campaigns on protection against child labour;
- ⇒ Developing the legal framework on the provision of facilities for economic agents that provide jobs for children and comply with labour legislation regarding minor employees.

OBSERVANCE OF CHILDREN'S RIGHTS IN THE TRANSNISTRIAN REGION

The observance of children's rights in the region not controlled by the Moldovan authorities is a dilemma for national public authorities, including the National Human Rights Institution. Thus, as a National Human/Child Rights Institution, the People's Advocate for Children's Rights has constantly monitored, since the beginning of her term of office (year 2016) the observance of children's rights on the left bank of the Dniester.

The Children's Ombudsman notes that the constitutional authorities continue to fail to provide effective protection to children in the Transnistrian region. Thus, at present there is no truthful systematized information on the observance of children's rights in that region.

The Children's Ombudsman recommends that central and local public authorities strengthen the measures taken to ensure that the rights of the child are respected in the territory concerned. The Children's Ombudsman argues that the neglect of this category of citizens leads to a destabilization of the overall situation in the field of human rights protection. The State must also be ready to answer for the consequences of continuing to neglect the issue of respect for the rights of children on the left bank of the Dniester.

In this chapter, the People's Advocate for Children's Rights will submit only a part of the rights that she considers most affected and on which she recommends the urgent recovery of the situation.

The protection of children left without parental care and children placed in residential institutions is an issue that needs to be urgently included on the agenda of politicians and the negotiating group on the Transnistrian segment. According to the information received from the authorities in the region, the number of children left without parental care and children placed in residential institutions reaches 545 children, but the information provided by non-governmental organizations working in this field in Transnistria indicates the figure of over 1500 of placed children. In these circumstances, the Children's Ombudsman gives an opinion on the need to examine and monitor the conditions of placement of these children and the quality of the services provided to the children during the placement. The Children's Ombudsman also urges the authorities to initiate a constructive dialogue with the associative sector in the Transnistrian territory, which can provide methodological and practical assistance for the recovery of the situation in the field.

Another problematic aspect submitted by the People's Advocate for Children's Rights is ***the juvenile justice system and the system of execution of sentences with deprivation of liberty by children***. The Children's Ombudsman mentions that the

situation in this regard is quite alarming and poses a risk to the life, health and development of the child, thus being a ground for violation of the UN Convention on the Rights of the Child. According to the information received from the NGOs in the territory, it is revealed that the children are subjected to inhuman and degrading treatment in detention institutions, they are not provided with procedural guarantees in criminal proceedings and in judicial examination, they are detained in precarious conditions for their life and health etc. Under these conditions, the People's Advocate for Children's Rights calls on national governmental authorities and international observers to intervene with concrete actions in order **to guarantee the observance of the children's rights who are in contact/ conflict with the law.**

Another issue examined by the People's Advocate for Children's Rights is ensuring the child's right to a name and citizenship for children in the Transnistrian region. The Children's Ombudsman notes that national authorities do not fully ensure the implementation of the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child in the area of compulsory **guarantee of the right to a name and citizenship for all children within the State party.** Following the presentation of the Thematic Report „**Respect for children's rights to a name and citizenship**”⁷⁰, prepared by the People's Advocate for Children's Rights, several legislative and practical gaps were presented that hindered the process of documenting children in Moldova. However, the Children's Ombudsman notes with regret that even after the three-year deadline for the submission of the thematic report, no essential changes have been made. Recent amendments to the legislation on civil status documents do not regulate all situations and categories of children for documentation with civil status documents of the Republic of Moldova, including children left without parental care and placed in residential institutions on the left bank of the Dniester.

Ensuring the right to education in the mother tongue is another issue addressed by the People's Advocate for Children's Rights, on the segment of respecting the rights of the child in the Transnistrian region. Although the situation of schools teaching in Romanian and ensuring the observance of children's right to study in their mother tongue has been the subject of several working sessions, there is also a decision of the European Court of Human Rights on this subject, however, the problem still has no final positive solution. Romanian-language educational institutions continue to face impediments in their activity from the de facto authorities in the Transnistrian region, and the constitutional authorities fail to provide them with effective protection for constant activity. Children are put in the situation of learning in buildings that were not initially predestined for the development of the educational process and cannot meet all the requirements of the educational process. Thus, in most institutions children can not attend physical education and sports classes, because they do not have space, classrooms

⁷⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/studiul_documentarea_0.pdf

are redesigned from former offices that do not allow the simultaneous finding of more than 10 people, while the number of students in a class exceeds the figure of 20, the sanitary and drinking water insurance conditions are not fully insured, this representing a risk for the life and health of children. The problem of providing textbooks and literature in Romanian also persists. The students informed the Children's Ombudsman that there was no bookstore on Transnistrian territory where literature in Romanian could be purchased.

In the context of the analyzed aspects, the People's Advocate for Children's Rights describes as unsatisfactory the State's actions in ensuring the observance of children's rights on the left bank of the Dniester and asks government authorities to identify solutions to remedy the situation, facilitate access to monitor the rights of children in residential institutions.

THE ACTIVITY OF PROMOTING CHILDREN'S RIGHTS

The activity of promoting children's rights carried out by the Children's Ombudsman Maia Banarescu in 2019 included a series of information activities, organized by the Department for Children's Rights of the People's Advocate's Office, meetings and discussions with children, in the context of various occasions related to children's rights, meetings with specialists and representatives of public authorities, of non-governmental organizations.

During the year, the Children's Ombudsman Maia Banarescu enjoyed the support of the UNICEF Representative in the Republic of Moldova in organizing and carrying out activities, editing informative and promotional materials.

One of the priorities of the activity of the People's Advocate for Children's Rights Maia Banarescu is the dialogue with children. For the Children's Ombudsman, meetings with children and direct dialogue are activities that underpin the principle of consulting children's views. At such informal discussions, children can communicate directly, without unnecessary barriers to the People's Advocate for Children's Rights their views on how their rights are observed. In this context, the Children's Ombudsman visited several educational institutions, specialized centers, other institutions, where she met with children and discussed with them. During the discussions, the People's Advocate for Children's Rights Maia Banarescu, in addition to informing about children's rights, sought to consult children's opinions on various topics: how children's rights are observed, if they are violated, what do children think about the phenomenon of violence, do children know how to deal with this phenomenon, the opportunities and dangers of the Internet for children, the inclusion of children with disabilities in the school environment etc.

Several issues formed the basis of discussions with children in 2019: children's rights – which ones are they, how do they work in defense of the child and the mechanisms for achieving and defending children's rights; the activity of the People's Advocate for Children's Rights; how the Child's Trust Phone works. An important topic for discussions with children was violence against children, the phenomenon of violence in school and society and its prevention. Internet and child safety in the online environment, the children's right to education, health, life, survival and security were other topics addressed at meetings with children, usually in the form of a direct and open dialogue of the Children's Ombudsman with children.

During the year, the People's Advocate for Children's Rights Maia Banarescu visited about **30 educational institutions**, where she talked with **about 1000 children**: The Theoretical High School „Orizont”, Ciocana branch, the Technical Creation Center for Children and Adolescents „Politehnic” in Chisinau, the High School in Dezghigea village, Comrat district, the Gymnasium in Izbiste village, Criuleni district, the Theoretical High School “Nicolae Balcescu” in Ciorescu com-

mune, the Gymnasium Pistruieni in Telenesti district, the High School “Ciprian Porumbescu” in Chisinau, the High school in Fetesti village, Edinet district. The Theoretical High School “Alexandru cel Bun” in Bender, the Theoretical High School “Hyperion” and the Primary School no.12 “Anatolie Popovici” in Chisinau. The Theoretical High School with Arts Profile “Mihail Bereзовschi”, the Theoretical High School “Vasile Alecsandri” in Ungheni, the Theoretical High School “Ion Creanga” and the Theoretical High School “Mihai Viteazul” in Chisinau, the High School “Emil Nicula” in Mereni etc. Taking advantage of the presence within the educational institution, the Children’s Ombudsman also discussed with the pedagogues, thus about 60 teachers participated in the meetings with the pedagogues. During the educational institutions visited, the Children’s Ombudsman sent to the institutions the information panel „the People’s Advocate for Children’s Rights”. The topics addressed at the meetings with children were related to the activity of the People’s Advocate for Children’s Rights, the role of student councils in defending children’s rights, preventing violence in schools, the dangers of the Internet for children.

At each meeting, the children’s opinion on the topics addressed was consulted. To a large extent, the views of children consulted at such meetings, expressed in informal terms, have been a valuable source of information for the Children’s Ombudsman, a useful information base for reaching conclusions on the human rights situation and an impetus for action. In this context, it is necessary to mention that the age of the children with whom the Ombudsman met, involved the whole school spectrum: from primary school students to graduates.

The consultation of children’s opinion in a discussion on preventing violence against children and among children, promoting children’s activism, their initiative was the objective of two special events organized by the People’s Advocate Office on September 14 in Comrat and September 21, 2019 in Balti. Both events were attended by high school students from the southern and northern parts of the country.

The People’s Advocate for Children’s Rights also met with young people from the Faculty of Law of the State University of Moldova; from the University of Political and Economic Studies „Constantin Stere” and from the Pedagogical College „Alexei Mateevici”, the Institute of International Relations of Moldova. During the lessons, the participants were informed about the Ombudsman’s institution in the Republic of Moldova, the status and responsibilities of the Children’s Ombudsman under the mission of monitoring the observance of children’s rights and freedoms and the implementation at national level by central and local public authorities by official persons at all levels of the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child.

Another target audience in the activity of promoting children’s rights for the People’s Advocate for Children’s Rights is the professionals who work with children and the family: pedagogues, social workers, representatives of public authorities of different levels. At the meetings with professionals in 2019, the Children’s Om-

budsman and the team of the Children's Rights Directorate of the PAO addressed current issues that have emerged from practice or that have resonated with society: domestic violence and its prevention, parental responsibility, the role of professionals in ensuring the observance of children's rights, the children's right to a family, the mechanisms to support children at risk. The People's Advocate for Children's Rights spoke with about **300 professionals** in the field: pedagogues from Pistruieni, Mereni, Fetesti, specialists in the field of social assistance from Anenii Noi district, from ATU Gagauzia, from Chisinau.

The Children's Ombudsman took part in various activities organized by local public authorities and non-governmental organizations in the field: the flashmob in the capital with children, parents and educators of municipal social services for children with disabilities, the meeting with parents of children with autism, organized by Chisinau City Hall.

On June 1, 2019, the People's Advocate for Children's Rights protection, Maia Banarescu in the Public Garden „Stefan cel Mare” in Chisinau, on International Children's Day, organized the traditional raffle dedicated to children entitled „Know your rights”, aimed at promoting the children's rights, but also informing them about their rights and responsibilities.

In 2019 as well, the People's Advocate for Children's Rights, Maia Banarescu, was concerned about the issue of street children, for this purpose she organized a meeting with decision makers and representatives of non-governmental organizations. Within the meeting, the results of the actions undertaken during 2016-2019 were discussed. The Children's Ombudsman appreciated the positive changes that have taken place in the system of protection of the children's rights in the field of protection of children at risk or crisis, such as children on the streets, referring to the adoption/modification of the regulatory framework, improvement cooperation between the actors of the intersectoral mechanism in Chisinau (the locality where most of the children in this category are located), the opening of the Day Center for Homeless Children in Chisinau, the elaboration of the thematic study by the NGO “Terre des Hommes” etc.

In this context, it is necessary to mention the Press Club with the theme of preventing the exploitation of child labour, in which **20 journalists have participated**. The purpose of these discussions was to inform about children's rights, about the mechanisms for defending children's rights and to promote children's rights both among professionals and in society as a whole.

An important direction in promoting children's rights is training, in 2019 the head of CRD Tamara Tentiuc carried out 9 training activities for employees of the penitentiary system with the theme of observing children's rights in deprivation of liberty, a total of 224 NPA staff were trained within **11 training activities**, which were prepared and carried out in accordance with the methodology developed within the PAO.

In 2019, the People's Advocate for Children's Rights Maia Banarescu participated in a series of international events in the field of children's rights. On 16-17 May 2019, the Children's Ombudsman attended the *International Conference „Multi-sectorial cooperation to prevent and combat online child sexual exploitation and abuse“* in Strasbourg. At the conference were discussed several topics on the identification of child victims of sexual abuse and exploitation through the Internet, the prompt interventions of the actors of the intersectoral mechanism and the assistance provided to child victims.

The People's Advocate for Children's Rights, Maia Banarescu, participated in the *Annual conference of the European Network of Ombudsmen for Children (ENOC)*, which took place in Belfast, Northern Ireland, on September 25-27. The conference was attended by members of ENOC and the European Network of Young Advisors (ENYA), lawyers specializing in children's rights, representatives of the Council of Europe, the governments of the Member States of the European Union, and NGOs.

On November 26-27, 2019, the People's Advocate for Children's Rights, Maia Banarescu, participated in the *International Conference „Protection of children's rights during the armed conflict“*, which took place in Kiev. The conference was held at the initiative of the Ombudsman of Ukraine on the occasion of the 30th anniversary of the UN Convention on the Rights of the Child, with the participation of children who have become direct witnesses to the armed conflict in Ukraine.

The editing and distribution of information materials on children's rights in 2020 traditionally included a series of works edited with the financial contribution of UNICEF: Report on the observance of children's rights in the Republic of Moldova in 2018, UN Convention on the Rights of the Child, Recommendations (concluding remarks) of the UN Committee on the Rights of the Child issued during the examination of the fourth and fifth combined periodic reports (in Russian and Romanian).

The leaflet „Who is the People's Advocate for Children's Rights“ was also published in six languages: Romanian, Ukrainian, Bulgarian, Romani, Russian and Gagauz, the leaflet „Pupils' Council“ and the children's leaflet „Who is the People's Advocate for Children's Rights“.

In addition to organizing press clubs, the People's Advocate for Children's Rights and CRD employees ensured continuous communication with the press on topics related to the observance of children's rights in the Republic of Moldova by organizing briefings, interviews and comments on resonance cases, expressing the opinion on various discussions on children's rights, participation in television and radio programs, so out of the total number of approximately 200 media appearances were recorded **33 participations of the Children's Ombudsman in television and radio programs.**

In 2019, the People's Advocate for Children's Rights prepared two thematic reports: „Monitoring the observance of the children's rights left without parental protection“ and „Assessing the observance of the children's rights in state custody in connection with criminal prosecution or execution of punishment.“

STATISTICAL DATA

ON THE EXAMINATION OF APPLICATIONS AND ADDRESSES TO THE PEOPLE'S ADVOCATE FOR CHILDREN'S RIGHTS

In 2019, the People's Advocate for Children's Rights received **129 applications**, there is a decrease in the number of addresses compared to previous years:

Of the total number of applications, **62 met the eligibility requirements and were accepted for examination**. In respect of **64 applications**, decisions were issued to refund the application without examination, explaining to the petitioners the procedure they are entitled to use to defend their rights and freedoms. **3 applications** were submitted for examination to the competent bodies.

At the same time, **13 applications** met the conditions to be examined directly within the Children's Rights Directorate. Thus, out of a total of 13 applications, thematic casuistry refer to the following rights guaranteed by the UN Convention on the Rights of the Child: domestic violence, violence by the educator, school violence, parental neglect, sexual abuse, exploitation of the child through work, precarious conditions at the child's workplace, children taken from the family by the guardianship authorities, children taken by one parent from the other's domicile contrary to the court's decision.

The following aspects of the violation of the children's rights have been identified:

The right to private property. In the attention of the People's Advocate for Children's Rights was the case covered in the media by a family, forcibly evacuated from the apartment by the bailiff. The parents who invoked disagreement with the actions of the bailiffs who were managing the enforcement documents on this case, addressed to the People's Advocate Office, the auction procedure and the procedure of forced eviction of them and their children from the apartment sold following the auction. The situation created indirectly led to the loss of housing for the family's children, putting the family in a particularly critical situation.

However, the loss of a home is one of the most serious violations of the right to respect for the home of minors in this case.

The Children's Ombudsman urgently notified the competent authorities at that time, and subsequently submitted a conclusion in the trial, in order to respect the best interests of the child: the right to private property and its protection is a fundamental right of every citizen of the Republic of Moldova, and the state has the obligation to take all necessary measures in order to comply with it. It is important that bailiffs, in the process of enforcing judgments, take into account the best interests of children, in order to avoid violating their rights.

A thorough and complex investigation of this case is important from the perspective of observing the best interests of the children.

The right to a family or the right of children not to be separated from their parents.

Invoked in the application of S. the disagreement with the actions of the authorities to place the minor children in the Center for Placement and Rehabilitation for Early Childhood Children.

In this case, visits took place, meetings with the authorities involved, in order to restore the rights of minors and respect the right to family. The Children's Ombudsman is due to present a conclusion in court on this case.

Children without parental care are the most vulnerable group of children and require increased attention from the authorities, or the state must ensure that the child protection system complies with international standards. The reasons why children are deprived of parental care are various (emigrated parents, detained parents, divorced parents, deceased parents, abandoned children, unaccompanied immigrant children, children on the streets etc.).

At the same time, in terms of the child's right to family, the issue that was current in 2019 is the establishment of the schedule of meetings in case of parental divorce and the establishment of the child's domicile with one of the parents. The problem of the lack of a unified practice in establishing meeting schedules by the guardianship authorities persists, their actions being segmented and not providing a complete solution to the problem.

The right to social assistance and protection. B.O. addressed an application to the People's Advocate Office that invoked disagreement with the actions of the local guardianship authority, which refused to hire her as a professional parental assistant, although in 2015 she was assessed and trained as an applicant for the position of professional parental assistant. Thus, B.O. could not benefit from the allowances provided by law. The Children's Ombudsman recommended that the guardianship authority intervene in this case in order to take the necessary measures, taking into account the best interests of the child.

The right to education/training. Monitoring the observance of the child's right to education was invoked in people's addresses during 2019 as well.

The Children's Ombudsman was notified by the administration of a high school on the grounds of violating a pupil's right to education through the actions of her mother, who, according to the teachers, did not allow her daughter to attend school. From the attached materials it results that previously the bodies authorized to intervene in solving this case were notified, but, even for the 2019-2020 academic year, the pupil did not show up at school. The high school administration previously sent an approach to the Police Inspectorate of Rascani sector, requesting to take measures in solving this case and to bring to justice the legal representative of the pupil, which violates the fundamental right to education. This case elucidated the lack of multisectorial cooperation of the public bodies empowered with functions of ensuring the observance of child's rights (police, educational institution, guardianship authority).

The widely publicized case in a high school was also in the attention of the People's Advocate for Children's Rights. The Children's Ombudsman was also notified by a group of parents who reported on a number of obstacles in the development of the children's educational process. It should be mentioned that the right to education is guaranteed by art. 28 of the UN Convention on the Rights of the Child and art. 17, par. 2 of the European Social Charter. In the opinion of the Children's Ombudsman, through the conflict situation created between the managerial staff of the educational institution, an interference is committed in the realization of the child's right to education on the accessibility segment. Thus, the responsible authorities – the Ministry of Education, Culture and Research and General Directorate for Education, Youth and Sports of Chisinau municipality must intervene effectively to resolve the conflict and ensure the guarantee of the child's right to education.

It should be noted that states have an obligation to clarify the best interests of all children, including those in vulnerable situations, or the situation created results in the limitation of the right to education of pupils in that institution.

The Children's Ombudsman warns that the obligation to ensure the right to education is imperative for the state that has acceded to the UN Convention on the Rights of the Child and is committed to complying with its provisions.

At that stage, the competent authorities resolved the case through mediation between the parties, and the Children's Ombudsman will continue to monitor the situation.

The right to education of children with special needs. The People's Advocate for Children's Rights protection examined the application submitted by Z.V., who invoked her daughter's limited access to the educational process, as she was diagnosed with Down syndrome. Due to the lack of qualified specialists in the school, the child's mother requested training at home. Following the intervention of the Children's Ombudsman, the application was granted.

Other applications:

Violated right: The right to conscience and religion, subject to appropriate guidance of parents and national laws, from the DSAFP in Drochia, because it authorized the placement of children in the family of Mr. S.B. who has a religious confession different from that of the C. family and did not request the mother's consent for placement in this family.

Following the intervention of PACR and the submission of the opinion with recommendations, the mother agreed that the children should continue to be placed in this family, having the right to visit whenever she wants and to visit them at home with the DSAFP agreement.

The addressee requested to intervene in the situation of the minors C.A., C.M. and C.V. placed in the service of the Family-type Children's Home, C.E., the children's grandmother, did not agree with the placement of the children in this family, because the family is of a different religious confession than she wants for her grandchildren.

Following the visit, studying the situation of children, living conditions, children's opinion, discussion with parents and educators; analysis of confirmatory documents and explanations of the representatives of the Directorate of Social Assistance and Family Protection in Drochia, the People's Advocate for Children's Rights submitted on 12.07.2019 to the head of DSAFP in Drochia an Opinion under art. 24 of the Law on the People's Advocate (Ombudsman) no. 52 of 03.04.2014.

On 14.08.2019, the DSAFP informed about the measures taken and the monitoring of the children's situation further. At the same time, during the meeting of the District Commission for Protection of the Child in Difficulty on 11.07.2019, the decision on the planned placement of C. children in the FTCH was proposed for review. Following examination of the placement, the Commission recommended that the placement be continued without change.

Monitoring the case described, following the request addressed to DSAFP in Drochia, on September 30, 2019, the People's Advocate was informed that, in order to ensure the best interests of the child, they intervened according to the competence to defend the rights and protect the interests of the child: they assessed the situation, discussed with the parent-educator and the children. It was found that children live in a safe and healthy living environment, the parent-educator ensures the harmonious physical, mental and emotional development of children, receive the necessary support, they are cared for, the family is created a pleasant family atmosphere, they are given pay special attention, receive a healthy diet, are involved in various activities, feel good, attend school, benefit from all the conditions for development. At the time of requesting information, the children were visiting their biological mother C.V. and grandmother C. E., domiciled in Drochia, for a period of three days.

Violated right: The child's right to education, physical and mental security. During the investigation of several addresses was discovered the non-registration of conflict cases between pupils and teachers in the register of notifications of cases of abuse, neglect, exploitation, child trafficking and compliance with the provisions of Order No. 77 of 22.02.2013 on the procedure of institutional organization and the intervention of workers of educational institutions in cases of abuse, neglect, exploitation, child trafficking and in Order no. 858 of August 23, 2013 on the Methodology for applying the Procedure for institutional organization and intervention of employees of educational institutions in cases of abuse, neglect, exploitation, child trafficking.

Due to the circumstances of the cases investigated by the People's Advocate for Children's Rights, the beneficiaries invoke acts of domestic/family violence. At the same time, **they claim that the competent authorities do not provide the necessary support and do not ensure the execution of protection measures by the aggressor.**

The application of Z.A. reports that due to domestic violence against children Z.E. and Z.L., the French authorities took her 2 children and placed them in a foster home. In addition, Z. invokes that she addressed for help to the Diplomatic Mission of the Republic of Moldova in the French Republic, but she was refused, currently the case is in the sights of PACR.

The application of C.V. invokes that following the application of domestic violence against her and the minors C. C. and C. C. by her ex-husband C. R., the protection ordinance was instituted in order to protect her and her children against the aggressor. The applicant alleges that the local authorities do not supervise the enforcement by C. R. of the protection measures established by the ordinance, and that he frequently violates the protection ordinance (the case is being investigated).

The application of D.V. requests the intervention of the Children's Ombudsman with conclusions in the trial in order to defend the best interests of the child. In fact, the applicant raises issues of domestic violence against her and her children D. A. and D. A., (the case is in the attention of PACR).

The application of the National Penitentiary Administration requests the contribution of the People's Advocate for Children's Rights in order to solve the case of P. In fact, NPA informs that the detainee P. I. manifests negligent, abusive behavior, both verbally and physically towards the child P. N.

In examining the above cases, a breach of the rules was identified:

1. Art. 2 (2) of the UN Convention on the Rights of the Child, whereby States Parties shall take all appropriate measures to ensure that the child is effectively protected against any form of discrimination or sanctions based on legal status, activities, the stated opinions or beliefs of his parents, legal representatives or members of his family;
2. Art. 3 (2) of the UN Convention on the Rights of the Child, by which States Parties undertake to provide the child with the protection and care neces-

sary for his or her well-being, taking into account the rights and obligations of his or her parents and guardians, of other persons legally responsible for him or her, and shall take, to that end, all appropriate legislative and administrative measures;

3. Art. 5 of the UN Convention on the Rights of the Child, whereby the States Parties shall respect the responsibility, the right and the obligation of parents or, as the case may be, members of the extended family or of the community, according to local custom, guardians or other persons under the law responsible for the child, to give him or her, in a manner appropriate to the development of his or her abilities, the guidance and advice appropriate to the exercise of the rights recognized in this Convention;
4. Art.7 (Authorities and institutions empowered with functions of preventing and combating domestic violence) of Law no. 45 of 01.03.2007 on the prevention and combating of domestic violence;
5. Art. 6 (The right to the inviolability of the person, to protection against physical and mental violence), art.16 (The right to housing in the family) and art.18 (Family liability for the child) of Law no. 338 of 15.12.1994 on Child rights;
6. Art.78¹ of the Contravention Code of the Republic of Moldova.

Thus, based on the functional attributions delegated by Law no. 52 of 03.04.2014 on the People's Advocate (Ombudsman), the People's Advocate for Children's Rights, exercises her powers to ensure observance of the rights and freedoms of the child and to achieve, at national level, to central and local public authorities, by persons responsible for all levels of the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child.

At the same time, the Ombudsman considered it appropriate to apply art. 11 letter k) of the above-mentioned law, according to which, the People's Advocate for Children's Rights is entitled to request and receive from public authorities, from persons with positions of responsibility at all levels the information, documents and materials necessary for the exercise of duties, including official information with limited accessibility and information attributed to state secrecy under the law.

During 2019, the following applications were also examined: In the application addressed to PACR, a detainee invoked that her child is in the care of her mother, and the latter does not receive ***the allowances provided by law for child care***. Investigating the case, the facts described did not come true, the child's grandmother benefiting from all social benefits provided by law.

Also not confirmed were those invoked by another person, who reported that she takes care of her children alone, because her husband is in detention and does not receive ***childcare allowances***.

In the following cases, the violation of certain rights of the child was found, as follows:

T.V. invoked **the violation of the child's right not to be separated from his parents**, the non-observance of the meeting schedule and the inappropriate behavior of the child's mother. As a result of the investigation, the contest of DSAFP in Straseneni was requested, which confirmed about the unworthy behavior of the child's mother, the child being sent to the father for care and education, the case being further monitored by DSAFP in Straseneni.

The application of B.N. with the request to intervene in the reintegration of the family, by returning his child, who is under the guardianship of the relatives. Requesting the intervention of the Anenii Noi Prosecutor's Office, Calfa Town Hall, Anenii Noi PI, DSAFP in Anenii Noi, the local high school, as well as the personal application of the child (11 years old), it was found that the child categorically refuses to live with the father expressing a desire to remain under the care of relatives. We also established that the child's guardians have filed a lawsuit regarding the revocation of the child's father's parental rights, and the court will decide on the case.

Another case with the finding of violation of the child's right was notified by J.G., who invoked the fact **that his child was forced to work** on the school grounds, whereby the child was subjected to harmful work. In this case, a recommendation was sent to the Floresti Education Directorate, proposing some measures and warning about the future non-admission of such cases.

A case of violation **of the child's right to alimony** is the fact of non-payment by the father. In the addresses to the General Prosecutor's Office, the NAC, as well as the Ministry of Justice, the Children's Ombudsman requested the impetus of the actions of the bailiff in order to obtain alimony for the child. The case is under management.

A mother-detainee invoked the violation of the child's right to maintain personal relations and direct contacts with her, as she was in detention. Requesting the involvement of the administration of Penitentiary no. 7, as well as from the telephone conversations with DSAFP in Balti, it was found that the mother really did not see her children for a long time, and the fathers categorically refuse to maintain the children's connection with the mother, because she is in detention and the atmosphere and entourage in the penitentiary will negative influence on children's psyche. At the moment, other solutions are being taken and sought to ensure the mother's right to meetings with children.

In one case, the petitioner alleges violation of **the child's right to a fair trial**, being suspected of violating the law. Regarding the case, information was requested from the Buiucani Prosecutor's Office, the case is under examination.

Another petitioner alleges violation of **the child's right to life**, survival and development, namely, mentions that together with the child they were subjected to verbal and mental violence by the ex-husband. Also, the ex-husband does not pay the child alimony. In order to clarify the situation, an application was sent to the Rascani Police Inspectorate, the case is managed by the Children's Ombudsman.

Applications returned:

During 2019, they were returned without examination explaining the procedure that they are entitled to use **-18 applications**, in which violations of children's rights were alleged.

As a result of the analysis of these applications, it was found **that in 6 applications the violation of the child's right to have a family is invoked, namely reintegration**. A mother wants her child back from the foster home, to be in her care and maintenance. As both the mother and the child are persons with disabilities, whose health and physical abilities do not ensure a full reintegration of the child into the family in appropriate conditions, the reintegration was not possible.

In 2 cases, the petitioners request PACR's contribution when the child returns to Ukraine, his domicile, according to the court decision, was established with the father (who lives in Ukraine). The mother, through deception, crossed the state border with the child and currently lives in Moldova.

A similar case with the state of Israel. The petitioner also requests the contribution of PACR to the return of her child, the child being with grandparents in Moldova, who refuse to return the mother's child.

In another case, the child's father requests the intervention of PACR for the reintegration of the family. He and his child live in the Russian Federation, and the mother, once crossing the border of Moldova, was banned from leaving the Republic of Moldova.

Another father requests the contribution of PACR so that his children (after the death of his wife) remain in his education and maintenance and are not placed in foster care.

Another problem invoked is the collection of the child alimony from the children's fathers (3 applications). In one case, the PACR's contribution is requested to expedite the judicial examination of the case regarding the collection of the child alimony, and in other 2 cases the petitioners invoke the fact that they do not receive the child alimony, requesting the PACR's involvement in solving the cases.

In 2 cases, the violation of the child's right to have personal relationships and direct contacts with both parents was found when they are divorced and do not live together. The petitioners requested the intervention of PACR **to ensure compliance with the schedule of meetings**.

In 2 cases, the petitioners requested PACR's contribution **to obtaining information** on the living conditions of children domiciled in the Russian Federation.

A citizen invoked the court's decision to evict her from the apartment together with the children. She requested the PACR's contribution to suspend the evacuation from the house, because she has no other place to live.

Another mother asked for PACR's help to defend **the property rights** of her children, claiming that the children's grandmother, after the petitioner's divorce from her son, drove her out of the apartment with the children.

A case of violation of **the right to social assistance and protection** was also attested, namely: non-payment of the allowance for the adopted child.

A citizen argued about the violation of **the right to a fair trial (2 cases)**, namely: disagreement with the activity of the lawyer, and in another case a person requests the presence of PACR in court hearings, which examines his forfeiture of parental rights.

The topic of addresses	Received			Accepted			Refund			Remitted		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
The right to a family	47	28	39	27	15	24	15	11	21	5	2	
The right to education	28	18	9	21	7	9	5	7	3	2	4	1
The rights of children in the youth administration system	4	15		3	10		1	5		-	-	
The right to private property and its protection	4	3	5	3	1	2	1	2	3	-	-	
The right to health care	9	8	2	5	5	1	3	3	1	1	-	
The right to information	3	9	7	1	2	-	1	5	7	1	2	
The right to social assistance and protection	17	19	4	15	10	5	1	6	2	1	3	
The right to a name and a citizenship	5	9	1	3	5	-	2	4	1	-	-	
The right to defense	3	13	2	2	6	-	1	7	2	-	-	
The right to life, supervision and development	7	8	2	7	6		-	2	1	-	-	1
The right to work	2	-		-	-	3	2	-	1	-	-	
Protection from abuse and neglect	18	40	6	2	24	5	15	15	-	1	-	1
Freedom of opinion and expression	-	2	1	-	1	1	-	1		-	-	
Illegal collection of money in educational inst.	-	2										
The right to a fair trial			9			6			3			
Protection of the family and orphaned children			3						3			
The child's right not to be separated from his/her parents against his/her will			18			7			11			
The right to cultural and religious identity			1			1						
The right to free movement			5						5			
The child's right to play, rest, recreation			1			1						
The right to a healthy environment			1			1						
Total	147	174	116	89	94	66	47	69	64	11	11	3

Of the total number of applications, most relate to violations of the right to a family, education and the right to social assistance. The phenomenon of violence against children and among children also persists. Bullying among children in educational institutions is gaining ground.

In the process of investigating the applications accepted for examination, the People's Advocate for Children's Rights intervened in the process of restoring the rights of children, within the limits of legal attributions and mechanisms, according to the Law on the People's Advocate (Ombudsman).

Procedural actions	Year 2017	Year 2018	Year 2019
Opinion with recommendations on the measures to be taken for the immediate reinstatement of the petitioner (art. 24 of Law no. 52 of 03.04.2014)	28	25	14
Approach (for initiating a criminal/disciplinary trial regarding the person with positions of responsibility who committed violations that generated considerable damage to human rights and freedoms (art. 25 par. (1) letter b) of Law no. 52	4	1	1
Notification on the case of violation of work ethic, procrastination and bureaucracy (art. 25 par. (1) letter d) of Law no. 52	4	4	2
Actions in court/intervention in the process in order to submit conclusions/conclusions (art. 25 par. (2) and (3) of Law no.52	8	8	3/6/10
Conciliation agreement (art. 23 par. (3) of Law no. 52)	1	1	-
Proposals for the improvement of the activity of the administrative apparatus pursuant to sub point 6 of point 7 of Chapter II of the Regulation on the organization and functioning of the PAO	1	1	1
Request for judicial expertise (art. 11 letter m) of Law no. 52)	-	-	-
Proposals and recommendations for improving the legislation (art. 27 letter (a) of Law no. 52)	4	1	2
Notification of the Constitutional Court in order to control the constitutionality of normative acts (art. 26 of Law no. 52)/opinions	2	2 opinions	-/2
Opinions on the draft normative acts (art. 27 letter (b) of Law no. 52)	1	8	11
TOTAL	53	51	52

THE CHILD'S TRUST PHONE (0 800 11116) IN 2019

The Child's Trust Phone 0 800 11116 is a mechanism for direct communication of the People's Advocate for Children's Rights with adolescents and children throughout the country, established by the People's Advocate Office, in its capacity as National Institution for the Protection of Human Rights, and ensures the exercise of the Children Ombudsman's duties to provide "protection and assistance to the child at his/her request, without requesting the consent of the parents or legal representatives, art. 17 of the Law on the People's Advocate (Ombudsman)".

The Child's Trust Phone is a platform for discussions between adolescents and children with the Ombudsman on the protection and promotion of children's rights, it is an opportunity for their voice to be heard and it is an advantageous way for them to request and the Ombudsman to intervene in solving of invoked problems.

Beneficiaries of the service can also be the legal representatives and any person who has information about the child in a situation of risk or difficulty.

The purpose of the service is to provide information support/guidance to the beneficiaries regarding the means and the way of solving the presumed violated rights, about the competent public institutions for the examination of the invoked problems regarding the cases of violation of the child's rights.

During 2019, **194 telephone calls** were registered to *the Child's Trust Phone*. Of the total number of calls, **190 came from adults and 4 from children**. The People's Advocate for Children's Rights was notified ex officio based on the information provided, in **17 cases** regarding: domestic violence, violence by the educator, violence at school, negligence on the part of parents, sexual abuse, exploitation of the child through work, precarious conditions child labour, children taken from the family by the guardianship authorities, children taken by one parent from the other's home contrary to the court decision.

According to the data, the number of calls to *the Child's Trust Phone* registered in 2019 has increased. The factors that contributed to the increase in the number of calls are related to the opportunity to access the number (0 800 11116) on the mobile phone, but also to the intensification of the promotion and media coverage of this service. During the service activity, the number of calls received from adults exceeded the number of calls from children. Not only the specifics of the age, the particularities and the circumstances related to it are the causes of the small number of addresses from the children on the given phone. Another cause is the insufficient information of children both about the existence of this phone and about the possibility to call. The Children's Ombudsman mentions another cause of the small number of calls from children – the lack of skills in children to talk personally about their problems, as well as the lack of confidence that he/she will be heard and his/her problem will be solved. Further efforts are to be made by the Children's Ombudsman and the team to correct this situation.

**Issues/rights invoked on the Child's Trust Phone
in the period 01.01.2019–1.12.2019**

The alleged right violated	Adult	Child	Urban environment	Rural environment	M	F
Protection of the family and orphaned children	24		11	13		40
The right to intimate, family and private life	31				10	15
The right to social assistance and protection	29		7	13		30
Violence in school/ preschool institutions	35	1	9	7	15	10
The right to education	28	1	12	8	3	20
The right to health	9		4	4	3	6
Children at risk	6		2	3	1	5
The right to information	5		3	2	2	3
The right to work	1	2	2	1		1
Preserving the child's identity	1		1			1
The right to free movement	2		2	1		2
The right to justice	3		1	2		3
Domestic violence	7		3	2		6
Sexual abuse	2		1	1		10
Legal advice	30					
Total	190	4	134	60	34	160

Based on the number of registered calls, some parents requested legal advice, at the same time, citing issues related to:

- non-compliance with the schedule of meetings with the child by one of the parents, who lives separately;
- avoidance of the payment of alimony by parents;

- lack of social benefits for families with many children;
- violence in educational institutions;
- domestic violence
- complaints from citizens about children at risk, namely, children begging in the street, children who have been subjected to violence and neglect by their parents;
- information/consultation on the adoption of children in the Republic of Moldova;

There were also calls for non-vaccinated children not to be admitted to the education system. Reasons why parents refuse to immunize their children include suspicions of low vaccine quality and possible side effects, lack of multilateral and comprehensive information to be received from the doctor, concerns but also the benefits of vaccination, obtaining consent for vaccination by imposing certain conditions.

The appellants report that the immunization of children is not always carried out in places arranged in compliance with the conditions of prevention of contamination, i.e. in vaccination offices within primary medical institutions. Parents are not informed in advance of the need for immunizations, the day their children will be immunized, the vaccine used, possible post-vaccine reactions that may occur following the administration of the vaccine and how it is necessary to react in such situations. Children subjected to immunization are not examined preventively by the doctor and the anamnesis data (*diseases, previous vaccinations, allergy to drugs, food etc.*) are not specified/verified, data that only the legal representative knows and can communicate.

Also, some parents invoked the lack/insufficiency of cooperation of the actors that are part of the intersectoral mechanism in the fields of social assistance, education, health care, law enforcement bodies, provided in the Law No. 140 of June 14, 2013 on the special protection of children at risk and of children separated from their parents. The lack of intersectoral cooperation is more pronounced in cases of violence against children, specialists do not intervene promptly according to their skills. The appellants also point out the phenomenon of bureaucracy which is very common, as well as the indifference of the authorities towards the problems of the citizens and last but not least, the lack of communication with the citizens and/or their correct consultation/guidance in the difficult problems/situations they face.

Rights invoked as violated the Child's Trust Phone in the period 2016–2019

The alleged right violated	Year 2016	Year 2017	Year 2018	Year 2019
The right to education	4	12	18	28
The right to social assistance and protection	6	16	29	29
The right to a family	9	16	45	31
The right to health	3	5	5	9
The right to information	0	0	8	5
The right to work	0	0	0	3
The right to free movement	1	5	0	2
The right to life and physical and mental integrity	0	4	0	0
The right to a name and a citizenship	0	2	4	0
Violence in educational institutions	5	11	8	35
Domestic violence against children	5	7	10	7
Sexual abuse	1	2	0	2
Legal advice	19	12	0	30
Children at risk	3	3	1	6
The right to a fair trial	1	0	2	0
The right to rest	0	2	1	0
Inactions from state institutions	5	3	1	0

In spite of the fact that there is a legal framework that prohibits violence of any kind and that establishes the mechanism for the procedure of identification, registration, reporting and intervention in cases of violence in educational institutions, this phenomenon is proving to be growing.

In cases of abuse and negligence, the provisions established in the Procedure for institutional organization and intervention of the workers of educational institutions in cases of abuse, neglect, exploitation, trafficking in children are found. The children are not referred to benefit from rehabilitative care, fact provided by art. 39 of the UN Convention on the Rights of the Child.

RECOMMENDATIONS:

- ⇒ Further promotion of *the Child's Trust Phone (0800 11116)*
- ⇒ Informing children/specialists working with children about cases/situations and how to address *the Child's Trust Phone (0800 11116)*
- ⇒ Evaluation of the efficiency and effectiveness of intersectoral cooperation mechanisms in the field of children's rights, with recommendations for improving collaboration in cases of intervention on cases of children who are at risk or in difficulty.

- : **OFICIUL AVOCATULUI POPORULUI**
- : Str. Sfatul Țării, nr. 16
- : MD-2012, Chișinău, Republica Moldova
- : Tel.: (+373 022) 23 48 00
- : Telefonul de Încredere al Copilului:
- : 0 800 11116 (apel gratuit)
- : Web: www.ombudsman.md
- : E-mail: ombudsman@ombudsman.md
- : copil@ombudsman.md
- : Se distribuie gratuit

